
L'espai de les destinacions turístiques al món

PID_00239591

Jordi Calabuig
Francesc González
Marta Nel·lo

Temps mínim de dedicació recomanat: 9 hores

Índex

1. Àfrica	5
1.1. Aproximació geogràfica a la regió	5
1.2. El Magrib	8
1.3. La vall del Nil	9
1.4. L'Àfrica subsahariana	9
1.5. El Sahel: Burkina Faso, Mali, Níger i el Txad	10
1.6. L'Àfrica occidental: el Cap Verd, Gàmbia, Guinea Bissau, Libèria, el Senegal i Sierra Leone	10
1.7. El golf de Guinea: Benín, la Costa d'Ivori, Ghana, Nigèria i Togo	11
1.8. L'Àfrica central: el Camerun, la República Centreafricana, el Congo, el Gabon, Guinea Equatorial, Santo Tomé i la República Democràtica del Congo (ex-Zaire)	11
1.9. L'Àfrica de l'est: Burundi, Kenya, Uganda, Rwanda i Tanzània ...	11
1.10. L'Àfrica del nord-est: Djibouti, Eritrea, Etiòpia, Somàlia i Sudan del Sud	12
1.11. L'oceà Índic: Comores, Madagascar, Maurici, illa de la Reunió i les Seychelles	12
1.12. L'Àfrica subtropical: Angola, Malawi, Moçambic, Zàmbia i Zimbabwe	13
1.13. L'Àfrica austral: Sud-àfrica, Botswana, Lesotho, Namíbia i Swazilàndia	13
1.14. Anàlisi de l'activitat turística a la regió. Dinàmica dels mercats turístics	14
2. L'Amèrica del Nord	18
2.1. Aproximació geogràfica a la regió	18
2.2. Els Estats Units	20
2.3. El Canadà	28
2.4. La dinàmica turística a l'Amèrica del Nord	30
3. L'Amèrica del Sud, Central i el Carib	33
3.1. Aproximació geogràfica a la regió	33
3.2. El turisme a la regió	35
3.2.1. El Carib	36
3.2.2. L'Amèrica Central	39
3.2.3. Els Andes	39
3.2.4. L'Amazònia	40
3.2.5. La costa atlàntica	40
4. L'Àsia, l'Orient Mitjà i Oceania	41
4.1. Aproximació geogràfica al continent asiàtic	41

4.2.	La regionalització a l'Àsia	43
4.2.1.	L'Indostan	43
4.2.2.	L'Àsia oriental	48
4.2.3.	El Sud-est asiàtic	57
4.2.4.	L'Àsia central	61
4.2.5.	L'Orient Mitjà	69
4.2.6.	Oceania	77
4.3.	La dinàmica turística a l'Àsia-el Pacífic i l'Orient Mitjà	82
5.	Europa	94
5.1.	Aproximació geogràfica a la regió	94
5.2.	El turisme a Europa	95
5.3.	La regionalització turística del continent europeu	98
5.4.	Geopolítica recent a Europa i impacte en el turisme	99
5.4.1.	La regió bàltica	101
5.4.2.	L'Europa mediterrània occidental	102
5.4.3.	L'Europa mediterrània oriental	103
5.4.4.	L'Europa de la mar Negra	104
5.4.5.	L'Europa de la mar Càspia	105
5.4.6.	L'Europa alpina	105
5.4.7.	L'Europa danubiana	106
5.4.8.	La plana russa	107
5.4.9.	L'Europa atlàntica	107

1. Àfrica

1.1. Aproximació geogràfica a la regió

Àfrica fa la impressió de ser un continent massís i compacte de formes regulars. Presenta un relleu bastant uniforme, format per extensos altiplans i grans depressions. Aquesta homogeneïtat només es veu alterada per unes poques formacions muntanyoses com l'Atlas al nord, les regions muntanyoses de l'Ahaggar i el Tibesti, al desert del Sàhara, els cims volcànics que voregen la vall del Rift de més de 4.000 quilòmetres, on a les parts més enfonsades han originat una sèrie de llacs profunds com el Tanganika de 1.435 metres de profunditat o tan extensos com el llac Victòria de 83.000 km² de superfície. A Sud-àfrica trobem la serralada del Drakensberg i al centre del continent la zona muntanyosa del Camerun i Nigèria. El gran nombre de llacs i de grans conques hidrogràfiques fan d'Àfrica un continent únic i singular.

Des del punt de vista climàtic, es poden diferenciar fins a sis zones que configuren uns paisatges molt diversos i propis del continent com les sabanes o els deserts.

Taula 1. Principals tipus de climes

Tipus climes	Localització	Característiques	Paisatge
Clima equatorial	Depressió del Congo, ambdós costats de l'equador fins al llac Tanganika, les costes del Golf de Guinea, costa de Natal i tot l'est de Madagascar.	Mitjana anual de 25 ^º , poques variacions de temperatures, pluges tot l'any que poden superar els 2.500 mm anuals.	Selves de bosc dens amb arbres que sobrepassen als 40 m d'alçada.
Clima tropical humit	Regió dels Grans Llacs, costa de Moçambic, costa de Tanzània i Guinea, regió d'Addis Abeba zona central de Madagascar.	Alternança d'una estació seca i d'un humida amb menys de 1.500 mm de pluja a l'any.	Es poden trobar boscos densos sobre tot al sud, però comencen a predominar la sabana arbòria i en l'hemisferi nord zones de bosc clar (baobab, acàcies, etc.).
Clima tropical sec	Comprèn una gran franja que envolta tota l'àrea amb clima tropical humit, fins a l'alçada del riu Senegal i el llac Txad al nord del continent i tot el centre i est del sud del continent.	Prolongació de l'estació seca, sobretot quan més a prop s'és del tròpic. Les pluges són inferiors als 1.000 mm.	Predominen les sabanes herbàcies amb pocs arbres. Al sud es caracteritza per immenses sabanes arbrades.
Clima saharià	Comprèn les terres que hi ha dins d'una franja d'una 300 km al nord i sud del desert del Sàhara, tota la costa de la mar Roja, des del nord de Sudan fins al sud de Somàlia i la meitat sud-oest de l'Àfrica austral vorejant els deserts de Kalahari i Namíbia.	També conegut com a clima estepari, on les pluges són molt escasses, inferiors als 500 mm anuals i durant un curt període de temps i molt irregulars d'un any a un altre. Les temperatures són molt elevades, arriben a superar els 40ºC.	A excepció d'estretes franges de sabana herbàcia, el que predomina és l'estepa desèrtica.

Tipus climes	Localització	Característiques	Paisatge
Clima tipus mediterrani	Comprèn les terres dins d'una franja d'uns 50 km dels extrems nord i sud del continent.	Estius càlids i secs, hiverns suaus i humits amb una mitjana anual de 18°C.	Vegetació adaptada a l'alternança d'hiverns humits i freds amb estius calorosos i secs. Boscos d'alzines, pins, etc.
Clima desèrtic	Comprèn els deserts del Sàhara, el de Kalahari i el de Namíbia.	Oscil·lacions importants de temperatures entre el dia i la nit que poden arribar fins als 50°. Plugues que no arriben als 100 mm a l'any.	Absència de vegetació, a excepció d'oasis recoberts de palmeres.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d' <http://www.ikuska.com/Africa/natura/>

Al segle XIX Àfrica tenia uns 120 milions d'habitants. En aquest darrer segle la taxa de creixement quasi ha duplicat la mitjana mundial, assolint a la primera del segle XXI 850 milions d'habitants. Si es manté el ritme actual de creixement, l'any 2025 s'hauran superat els 1.300 milions d'habitants.

S'han assolit aquestes xifres tot i un alt índex de mortalitat infantil (dotze cops superior a l'europea) i una esperança de vida generalment per sota de la mitjana mundial. Només tres països tenen una esperança de vida superior a la mitjana mundial, fixada en setanta-un anys, mentre que d'altres com Sierra Leone, Lesotho o la República Centre Africana, estan al voltant dels cinquanta anys d'esperança de vida.

Només cinc països (Nigèria, Etiòpia, Egipte, la República Democràtica del Congo i Sud-àfrica) reuneixen 495 milions de persones, el 43% del total africà.

La situació econòmica que viu el continent no és gaire encoratjadora. En general es produeix per a l'exportació i no per al consum intern. Sovint l'activitat econòmica és extractiva i depredadora amb el medi.

El sector agrari predomina de manera aclaparadora, tant en l'economia de subsistència com en la capitalista. La infraestructura i els transports són febles. El desenvolupament es concentra en uns pocs pols que exclouen la major part del continent.

Dels 30 milions de km² que té el continent africà, el 14,7% està ocupat per quasi mil àrees protegides sota diferents categories de protecció (reserva integral de la naturalesa, zona salvatge de la naturalesa, parc nacional, monument natural, paisatge terrestre o marí protegit, etc.). Aquesta xifra ha augmentat molt els últims quinze anys, però encara es pot considerar baixa, tenint en compte les amenaces a les quals es veuen sotmesos molts dels recursos d'Àfrica.

Tipus de població

Fins als anys seixanta, la major part de la població era rural. Aleshores només existien dues ciutats que superaven el milió d'habitants. En els darrers quaranta anys, Àfrica ha passat a tenir un 45% de població urbana, amb dues ciutats (Lagos i el Caire) que superen els 10 milions, i gairebé 50 aglomeracions urbanes amb més d'1 milió de persones.

Misèria i destrucció de la natura al Tercer Món

Àfrica perd anualment 2,8 milions d'hectàrees de boscos tropicals. Tot i una reducció els últims anys, la deforestació segueix sent molt elevada i té una capacitat escassa de regeneració. Les causes de la pèrdua de boscos i animals silvestres i la degradació i desertificació del continent estan relacionades amb les pressions de l'economia de subsistència: l'augment ràpid de la població humana i la urbanització, la demanda d'aliments, com-

bustible i fusta, la concentració de la propietat de la terra, les polítiques nacionals sobre recursos naturals i les circumstàncies culturals i històriques.

Els caçadors furtius i comercials a gran escala i nacionals de subsistència, els comerciants d'ivori i de fauna, els agricultors de recursos escassos, els ramaders, els agricultors nòmades, els concessionaris de fusta, etc., contribueixen a la pèrdua de biodiversitat. A aquestes pressions de tipus econòmic, s'hi han d'afegir les polítiques d'inversió dels governs, els sistemes fiscals i de crèdits, les concessions de fusta i els grans projectes de desenvolupament hidràulic.

La guerra i la insurrecció, les greus sequeres cícliques, els fracassos dels cultius i altres catàstrofes ambientals, han constituït una vertadera plaga per a l'ordenació dels recursos de fauna al llarg de la història. El desenvolupament sostenible és fonamental per a suportar aquestes catàstrofes perquè les poblacions rurals depenen molt dels ecosistemes naturals quant a aliments, combustibles, fibres, fusta, medicines i molts d'altres articles.

Segons l'*Uppsala Conflict Data Program*, que publica informació sobre l'estat dels conflictes del món, dels catorze grans conflictes armats comptabilitzats al món més de la meitat es troben a l'Àfrica.

Aquesta situació constant d'inestabilitat social, econòmica i política en què viuen immersos la majoria dels països, fa que la imatge que es té no sigui gaire positiva per al desenvolupament del turisme, tot i ser un territori encara per a descobrir.

Àfrica es pot dividir en onze blocs geogràfics que integren els països següents, com es pot comprovar en la taula.

Taula 2. Països integrants dels blocs geogràfics d'Àfrica

Blocs geogràfics	Països integrants
Magrib	Algèria, Líbia, el Marroc, Mauritània, Tunísia
Vall del Nil	Egipte i Sudan
Àfrica subsahariana	Països que es troben al sud del gran desert del Sàhara
Àfrica del Sahel	Burkina Faso, Mali, Níger, el Txad
Àfrica occidental	El Cap Verd, Gàmbia, Guinea Bissau, Libèria, el Senegal, Sierra Leone
Golf de Guinea	Benín, la Costa d'Ivori, Ghana, Nigèria, Togo
Àfrica central	El Camerun, la República Centreafricana, el Congo, el Gabon, Guinea Equatorial, Santo Tomé, la República Democràtica del Congo (ex-Zaire)
Àfrica nord-est	Djibouti, Eritrea, Etiòpia, Somàlia, Sudan del Sud
Àfrica de l'est	Burundi, Kenya, Uganda, Rwanda, Tanzània
Oceà Índic	Comores, Madagascar, Maurici, illa de la Reunió, les Seychelles
Àfrica subtropical	Angola, Malawi, Moçambic, Zàmbia, Zimbabue
Àfrica austral	Sud-àfrica, Botswana, Lesotho, Namíbia, Swazilàndia

Font: Elaboració pròpia.

Enllaç d'interès

L'*Uppsala Conflict Data Program* permet visualitzar els conflictes del món des de l'any 1989 i el seu impacte en vides humanes. Consulteu la pàgina: <http://ucdp.uu.se/>

1.2. El Magrib

El Magrib s'estén des de la conca de la Mediterrània fins al desert del Sàhara. Està format pel Marroc, Tunísia, Mauritània, Algèria i Líbia. Aquests països han enregistrat un fort increment demogràfic. Segons les dades de l'any 2015, es va arribar a 95 milions d'habitants, tot i que també es preveu una desacceleració, ja en marxa en països com el Marroc o Tunísia. El resultat d'aquest comportament demogràfic és una capa de població jove desocupada que no té més remei que **emigrar** cap a la veïna Europa buscant un futur millor.

L'any 2010 esclataven les primaveres àrabs. Una onada de protestes i revoltes simultànies als països del Magrib, la Vall del Nil i l'Orient Mitjà per exigir noves condicions de vida i canvis polítics. Els seus resultats, tanmateix, han estat desiguals, des de donar veu a nous actors polítics, especialment joves, fins a la caiguda de governs, però també la deriva en conflictes armats i el deteriorament de la situació dels països. Líbia és avui dia un estat fallit amb una guerra amb múltiples derivades. La consolidació del terrorisme és un altre vector que condiciona el futur del nord d'Àfrica.

Un altre dels grans reptes importants, però extensible a molt bona part del continent africà, és el problema de l'**aigua**. Països com Tunísia o el Marroc a mitjà termini es trobaran en una situació crítica si no prenen mesures per a estalviar aigua o construir obres hidràuliques com les que va dur a terme Líbia en el seu moment, per a extreure aigua del subsòl del Sàhara.

Des del punt de vista econòmic, Algèria i Líbia s'han especialitzat en l'explotació de recursos com el gas i el petroli, mentre que al Marroc i Tunísia, a part de la producció agrícola limitada a la franja mediterrània, **el turisme representa una font d'ingressos important**. També cal dir, però, que les remeses dels emigrants magribins a Europa, sobretot marroquins i algerians, comporta una font d'ingressos important, que en molts casos supera les divises del turisme.

Com ja s'ha dit anteriorment, el turisme és present de forma important al Marroc i a Tunísia.

Pel que fa al turisme, **Marroc** ofereix al visitants una varietat d'oferta important, en part resultat dels molts contrastos paisatgístics. El turisme de sol i platja es concentra sobretot en el vessant atlàntic i en centres com Agadir, destinació molt ben equipada i amb una bona oferta complementària que atrau tant nacionals com internacionals. En canvi, al litoral mediterrani el desenvolupament turístic és més incipient i recent, tot i que sobresurt Al-Hoceïma, per la seva important infraestructura receptiva.

Un dels altres tipus de turismes que es pot dur a terme al Marroc és el turisme cultural, centrat sobretot en el ric patrimoni arquitectònic i monumental de les ciutats imperials de Marràqueix, Fes i Meknès. També és important el turis-

me de negocis i de congressos a les ciutats de Casablanca i Rabat. Tampoc no podem deixar de banda l'interès que desperta el turisme d'aventura i esportiu que es pot practicar a l'Atlas.

L'altra gran destinació africana és **Tunísia**, on els principals recursos estrella són el sol i la platja, tot i que darrerament el Govern està intentant diversificar l'oferta turística incorporant l'atractiu de l'interior basant-se en un turisme d'aventura i més oferta cultural. Al sector costaner que va del cap de Bon fins al golf de Gabès, s'hi troben les destinacions turístiques més importants com Hammamet, Sousse i Monastir, i s'hi concentra l'oferta turística. En el cas de Tunísia, cal remarcar el paper decisiu que ha tingut l'Estat a l'hora d'apostar per l'activitat turística i la seva planificació.

Líbia continua tancada al turisme, tot i tenir un potencial important.

1.3. La vall del Nil

El Nil és molt més que un riu, és l'eix que vertebrava la vida econòmica i social i la raó d'ésser de països com Egipte i Sudan.

Des del punt de vista turístic, **Egipte** és la segona destinació africana (el país, segons les estadístiques de l'OMT, no forma part de la regió d'Àfrica sinó que es troba dins de la regió de l'Orient Mitjà). Darrerament ha sofert greus crisis turístiques com a resultat dels conflictes generats a la regió del golf i del fonamentalisme islàmic. Si el 2010 va superar els 14 milions d'arribades turístiques, el 2014 havien descendit als 9,6 milions.

La principal oferta turística del país és l'enorme riquesa cultural i els grans conjunts arqueològics del Caire i els seus voltants amb les mítiques piràmides de Kheops, Kefren i Micerí, al llarg del riu Nil, eix neuràlgic de vida i raó de ser d'Egipte i que alhora també canalitza l'activitat turística.

En aquests darrers anys, però, s'ha apostat per diversificar el producte, incorporant a la tradicional oferta monumental els atractius de la península del Sinaí, on destaca el centre de Sharm el Sheik, paradís per als amants del submarinisme.

1.4. L'Àfrica subsahariana

La gran regió de l'Àfrica subsahariana, que ocupa una superfície de 24 milions de km², engloba tots aquells països que es troben al sud del gran desert del Sàhara, separant Àfrica en dues meitats.

Alguns dels problemes que afecten seriosament el conjunt de països són sanitaris, econòmics i de naturalesa política.

La sida és avui un dels principals problemes que han d'afrontar tots els països que es troben al sud del Sàhara. Segons l'Organització Mundial de la Salut, dels 35 milions d'individus infectats en tot el món l'any 2013, 24,8 milions eren africans. El 2013, l'esperança de vida de països com Botswana o Zimbabwe era més baixa del que es podria esperar en una situació sense sida. A països com Swazilàndia i Botswana, el 25% de la població entre 15 i 49 anys s'infecta i, a Sud-àfrica, hi ha el major nombre de persones infectades, 6,3 milions. Nigèria, el país de la gran explosió demogràfica, té 3,2 milions de persones afectades i, segons ONUSIDA, un 80% no té accés al tractament.

Un dels altres aspectes que sobta és la quantitat de **recursos sense explotar**. Hi ha una dada prou significativa, segons l'Organització Mundial de la Salut, i és que el PIB de la regió és sensiblement inferior al d'Itàlia o l'Índia.

És un continent amb manca d'inversions estrangeres, polítiques nacionals inadequades, inestabilitat política i guerres continuades que no ajuden a aixecar el cap.

El deute extern. La situació en què viuen la majoria d'aquests països fa que sigui urgent l'ajut financer extern. Però com que ha de ser retornat, comporta que quasi el 40% dels ingressos s'hagin de retornar als creditors en concepte d'abonament d'interessos.

La regió subsahariana també es caracteritza pel múltiples **conflictes oberts**, que no ajuden gaire a sortir de la crisi socioeconòmica en què viuen aquests països.

1.5. El Sahel: Burkina Faso, Mali, Níger i el Txad

El Sahel, zona semiàrida situada al sud del Sàhara i de límits poc definits, es caracteritza per tenir unes condicions climàtiques molt clares, marcades sobretot per unes pluges escasses i unes temperatures molt altes.

Són països amb poc volum de turistes; els que més Burkina Faso amb 191.000 turistes o Mali amb 168.000, resultat de moviments interregionals. En general, doncs, l'activitat turística és molt escassa a la regió. Això no és conseqüència de falta de recursos naturals o culturals sinó dels problemes de subdesenvolupament endèmics d'Àfrica.

1.6. L'Àfrica occidental: el Cap Verd, Gàmbia, Guinea Bissau, Libèria, el Senegal i Sierra Leone

El Senegal i Gàmbia són les principals destinacions turístiques de la regió. Tot i les seves reduïdes dimensions, el seu posicionament turístic anual és resultat de les actuacions dutes a terme per les diferents administracions i sobretot per

Sida i misèria

La sida genera una crisi sense precedents que, juntament amb la misèria en què viuen la majoria dels països subsaharians, fa una situació insostenible. El 40% de la població viu amb menys d'1,90 dòlars diaris (líndar de pobresa extrema establert pel Banc Mundial), però hi ha disset països entre els quals Madagascar, Burundi, la República Democràtica del Congo, Malawi, Moçambic o Libèria, on el percentatge supera el 50% de la població (Banc Mundial, 2016). Vegeu l'evolució al llarg del temps de la pobresa extrema en aquest enllaç: ourworldindata.org/world-poverty/#share-of-the-population-below-the-international-poverty-line.

ser dels pocs països políticament estables, fet imprescindible per a transmetre confiança als turistes. El principal producte és el sol i la platja, tot i que també es pot complementar amb, per exemple, observació de flora i fauna.

1.7. El golf de Guinea: Benín, la Costa d'Ivori, Ghana, Nigèria i Togo

D'aquesta regió cal destacar, per una banda, països com la **Ghana** i **Costa d'Ivori**, països amb un volum de turistes que ascendeixen a un milió i cinc-cents mil turistes respectivament, amb una oferta basada en complexos turístics de sol i platja, combinat amb activitats d'ecoturisme.

Una de les estratègies que solen fer regions com aquestes formades per països de dimensions reduïdes amb poc poder d'atracció per si mateixos, és la combinació de productes entre ells.

Nigèria, amb gairebé cinc milions de turistes, és sens dubte el principal país de la regió en volum de visitants i el més poblat d'Àfrica, tot i que cal apuntar que aquest nombre d'entrades no són turistes internacionals sinó moviments relacionats amb el món del petroli. A més, l'espiral d'inseguretat que viu el país els últims anys (incloent la violència de Boko Haram i altres factors latents des de feia temps) estant afectant el sector turístic.

1.8. L'Àfrica central: el Camerun, la República Centreafricana, el Congo, el Gabon, Guinea Equatorial, Santo Tomé i la República Democràtica del Congo (ex-Zaire)

Zona poc freqüentada per diferents motius, destaca sobretot la inestabilitat política de Sudan del Sud, la República Centreafricana i la República Democràtica del Congo. Només escapen d'aquest panorama els països del Camerun i el Gabon, tot i que parlem de xifres de freqüentació inferiors al milió de turistes anuals.

1.9. L'Àfrica de l'est: Burundi, Kenya, Uganda, Rwanda i Tanzània

Es tracta d'una àrea d'enormes contrastos altitudinals i de paisatges. El Rift Valley és el complex geomorfològic més important del continent africà. Està format per un conjunt de línies de falla, fosses tectòniques, alineacions de cons volcànics, altiplans i llacs, que modelen el sud-est d'Àfrica.

La principal oferta d'aquests països es basa sobretot en una natura i una fauna exuberant, i també en el sol i la platja i els esculls de corall del seu litoral, concentrats a la costa de Kenya, al voltant de Mombasa i a l'arxipèlag de Zanzíbar.

El país amb ressò turístic a escala internacional és **Kenya**, destinació ja sol·licitada pels europeus i nord-americans al segle XIX per a caçar alguns dels grans mamífers africans. Avui en dia, els safaris i la contemplació de la fauna africana s'han convertit en la principal entrada de divises del país. La zona del país més freqüentada es troba al sud, que és on hi ha el parc de Masai-mara o el Kilimajaro i la capital, Nairobi, centre de distribució dels diferents circuits i molt dinàmica des del punt de vista comercial. No podem deixar de citar l'atractiu pel turisme cultural que desperten algunes tribus que habiten el país com els massais.

La infraestructura receptiva ofereix un ampli ventall de possibilitats d'allotjament, des de luxosos *lodges* i complexos turístics exclusius fins a formes més modestes com pot ser l'acampada.

Tanzània és el germà turístic petit de Kenya. Els principals atractius se centren al nord del país, concretament al parc nacional del Serengeti i el cràter del Ngorongoro, i també al Kilimanjaro. Cal destacar el paper de les administracions encarregades de la gestió i protecció dels espais protegits de Tanzània.

A **Uganda**, el major atractiu que mobilitza turistes és l'observació de goril·les.

1.10. L'Àfrica del nord-est: Djibouti, Eritrea, Etiòpia, Somàlia i Sudan del Sud

Cap d'aquests països sobresurt des d'un punt de vista turístic, només **Etiòpia** ha aconseguit un creixement sostingut de les arribades turístiques i ha passat de 100.000 turistes a 800.000 en vint anys. En canvi, **Eritrea** ha reduït dràsticament les xifres d'arribades turístiques a causa dels continuats conflictes bèl·lics: tot i que el 1997 rebia 400.000 entrades com a conseqüència de la seva posició geoestratègica per a accedir a la mar Roja, als anys següents les xifres van baixar a una quarta part, on encara es mantenen. **Somàlia** és una de les zones del planeta més castigades per la fam i el **Sudan del Sud**, que va esdevenir un estat independent l'any 2011, travessa una cruenta guerra civil.

1.11. L'oceà Índic: Comores, Madagascar, Maurici, illa de la Reunió i les Seychelles

Els estats insulars de Maurici i les Seychelles ofereixen un turisme litoral d'alt nivell bàsicament en complexos turístics de luxe. A part de l'atractiu sol i platja, en disposen d'altres com la barreja de cultures i els recursos naturals, molt ben conservats sobretot a les Seychelles.

1.12. L'Àfrica subtropical: Angola, Malawi, Moçambic, Zàmbia i Zimbabwe

Enmig d'un panorama de desenvolupament complex, el turisme és una realitat dinàmica. Aquests països han estat sotmesos a una profunda inestabilitat política. Les guerres endèmiques d'Angola i els problemes de desenvolupament a Moçambic com a resultat de repetitius desastres naturals han afectat decidivament les seves possibilitats de comercialització turística. Els últims anys, la millora de la situació política ha permès un enlairament turístic que va portar més de dos milions de turistes a Moçambic el 2012 i prop de 600.000 a Angola.

Zimbabwe, més estable políticament, és la principal destinació turística, essent la naturalesa el seu principal atractiu. Les principals fonts d'ingressos provenen dels permisos de caça i del desenvolupament de safaris i activitats d'aventura. Cal subratllar la presència de les cascades Victòria.

Zàmbia ofereix també uns recursos similars a Zimbabwe, tot i que registra menys afluència turística.

1.13. L'Àfrica austral: Sud-àfrica, Botswana, Lesotho, Namíbia i Swazilàndia

En aquesta regió són habituals els circuits pels diferents països que formen part d'aquest grup, tot i que presenten xifres de freqüentació dispars.

Només es poden destacar per sobre de la resta Sud-àfrica i Botswana, tot i que tenen característiques i estructura molt diferents.

Botswana centra tot el seu atractiu turístic en un recurs únic: el delta del riu Okavango, que ofereix uns paisatges únics i la possibilitat d'admirar una gran biodiversitat faunística. A partir d'ell es donen a conèixer altres espais protegits de gran valor.

L'aposta pel turisme de **Namíbia** és més recent, i el 2011 va superar el milió d'arribades.

Sud-àfrica té un paper molt important, no sols dins de la regió més immediata sinó dins del continent, tant des del punt de vista emissor com receptor. La freqüentació ha crescut molt ràpidament, sobretot gràcies a l'existència d'una xarxa d'infraestructures turístiques que estaven a disposició d'una part de la població blanca que durant l'època de l'*apartheid* era l'única que consumia serveis turístics.

En destaca tant l'oferta cultural de la xarxa urbana existent, amb una rica i variada arquitectura resultat de la barreja de cultures, com el turisme de sol i platja, sobretot a Durban, o, igual que la resta de països africans, un ric patrimoni natural protegit tant a escala nacional com des d'un punt de vista privat. El més visitat és el Parc Nacional Kruguer, al nord del país.

1.14. Anàlisi de l'activitat turística a la regió. Dinàmica dels mercats turístics

El **creixement turístic** relatiu ha estat fort a Àfrica en aquests darrers anys. A la primera de la dècada dels noranta, les arribades dels turistes internacionals al continent eren de 15 milions. El 2000 es van superar els 26 milions i deu anys després es fregaven els 50 milions. Els últims vint-i-cinc anys, s'ha enregistrat un creixement anual del 5,5%, molt per sobre de la mitjana mundial, que va ser del 3,9%. Aquesta tendència s'ha mantingut estable durant la darrera dècada. Malgrat aquests percentatges tan optimistes, cal relativitzar-los, ja que les xifres de partida eren molt baixes.

Una altra característica del perfil turístic del continent africà és la **concentració geogràfica** dels fluxos en sis o set destinacions. Trobem grans buits en el mapa turístic d'Àfrica.

L' **oferta turística** és molt **limitada** i està concentrada en pols molt concrets que no difonen el desenvolupament turístic. Aquesta situació és resultat sobretot de la manca de recursos econòmics i humans. A més, la pervivència de conflictes polítics i ètnics en molts països africans suposa un fre constant a moltes iniciatives de desenvolupament turístic.

Segons les previsions fetes per l'OMT per a Àfrica, el 2020 hi haurà diversos factors que influiran en el creixement turístic del continent:

- Serà decisiu el turisme regional i la cooperació entre països, sobretot en els països petits.
- La seguretat serà un tema important on caldrà dedicar esforços i recursos.
- La salut serà un altra aspecte decisiu. Sobretot la capacitat per a frenar la pandèmia de la sida.
- Els segments turístics que creixeran més en aquests pròxims anys són l'ecoturisme i el turisme d'aventura. En relació amb aquesta previsió es pot constatar un fet, i és que els països de l'Àfrica de l'est i de l'Àfrica austral estan cada cop més conscienciats de la importància de la regulació i gestió del turisme basat en la naturalesa.

Segons les previsions de futur, s'espera que el continent africà pugui rebre, l'any 2020, 77 milions de turistes, i que siguin els països del sud d'Àfrica els que creixin més ràpid fins atraure quasi la meitat de totes les arribades d'Àfrica, tot i que la primera regió en volum de turistes continuarà sent l'Àfrica del nord. En tercer lloc, cal destacar el creixement turístic dels països de l'Àfrica de l'est.

Per països es preveu que a l'any 2020 Sud-àfrica continuarà sent la destinació principal amb més de 30 milions d'arribades, seguida del Marroc i Tunísia, amb prop de nou milions d'arribades cadascun. Les destinacions següents seran Zimbabwe, Botswana, Namíbia, Kenya, l'illa de la Reunió i Maurici, que enregistraran cadascun d'ells entre 1,5 i 5 milions de turistes internacionals.

Taula 3. Arribades i projeccions de les principals destinacions d'Àfrica

Països	Arriba- des 1995	Arriba- des 2002	Arriba- des 2010	Projeccions 2020
Sud-àfrica	4.488	6.650	8.074	30.523
Tunísia	4.120	5.064	6.903	8.915
Marroc	2.602	4.193	9.288	8.693
Zimbabwe	1.539	2.217	2.239	4.569
Kenya	896	838	1.470	2.204
Botswana	644	1.037	1.973	2.752
Namíbia	461	861	984	2.314
Maurici	422	682	935	1.548
Tanzània	285	550	745	905
Seychelles	121	138	175	237

Font: OMT (2016).

Es preveu també que els viatges de llarga distància creixeran el 4,7% anual entre el 1995-2020, davant del 6% dels viatges interregionals. Aquests últims són significatius, ja que són sinònim de creixement econòmic.

Europa continuarà sent el principal mercat generador de viatges de llarga distància, tot i que també es preveu que les arribades provinents de l'Àsia meridional creixin molt ràpidament en aquests pròxims anys.

Pel que fa al paper d'Àfrica des del punt de vista emissor, continuarà sent la quarta regió generadora de turisme africà, tot i que millorarà la seva participació. Els països del sud d'Àfrica, continuaran sent els principals països emissors del continent.

L'increment turístic només podrà ser una realitat si realment hi ha una estabilitat política i econòmica. Segons Ndongo-Bidyogo (2000), el turisme és una important oportunitat pel desenvolupament macroeconòmic, però també pel

de les petites economies domèstiques, aspecte fonamental pel futur d'Àfrica. L'aspecte cultural i humà és un element que no es pot deixar de banda quan es parla de turisme, i en el cas d'Àfrica aquesta afirmació agafa encara més sentit.

Parc Nacional de Kruguer

El **Parc Nacional de Kruguer**, a Sud-àfrica, es va fundar fa més de 100 anys. Considerat un dels més espectaculars del món, les seves dimensions són de dos milions d'hectàrees, aproximadament 350 km per 60 km. Com que està travessat per sis rius, la diversitat biològica és una de les principals riqueses del parc, ja que hi habiten un total de 1.968 espècies de plantes, 147 espècies de mamífers, 118 de rèptils, 510 d'aus i 49 de peixos d'aigua dolça.

El parc és un territori de fauna major, on destaca el lleó, el lleopard, el búfal, l'elefant i el rinoceront.

Els primers bungalows de caràcter turístic es van inaugurar el 1926. Però la seva fama ve sobretot per la qualitat de les instal·lacions i serveis. El parc té més de 2.600 km de rutes, asfaltades o de terra, i un total de 38 campaments que ofereixen una gran varietat d'allotjaments.

El parc té un total de vuit portes d'entrada, per on entren aproximadament 1.600.000 persones cada any. Gràcies al suport de molts projectes econòmics importants i organismes internacionals, la gestió pública és tot un èxit, en part també explicable per l'important nombre (1.500) de funcionaris que hi treballen.

El Parc Kruguer forma part del Gran Parc Fronterer Limpopo (GLTP). Compost pels parcs nacionals de Limpopo, Banhine i Zinave a Moçambic, el Parc Kruguer a Sud-àfrica, el Parc Nacional Gonarezhou, Santuari Manjinji Pan i l'Àrea Malipati Safari a Zimbabwe, i també dues àrees entre el Parc Kruguer i Gonarezhou, el territori Sengwe comunal a Zimbabwe i la regió Makuleke a Sud-àfrica.

El total de la superfície del parc fronterer és d'aproximadament 3,5 milions d'hectàrees (més que Catalunya o Holanda). Es tracta de la primera fase de l'establiment d'una àrea de conservació més gran que ha d'arribar a 10 milions d'hectàrees.

Zanzíbar

Aquesta illa situada davant de la costa de Tanzània ha atret durant molt de temps l'atenció de diferents pobles com els assiris, els egipcis, els fenicis, posteriorment els portuguesos, els holandesos i els britànics, fet que ha deixat petjada a l'illa.

Zanzíbar és un territori semiautònom i, per tant, manté una certa dependència de Tanzània. L'arxipèlag està compost per les illes de Pemba, Mafia, i per la de Zanzíbar, denominada també Unguja, que és la més gran.

La introducció de cultius d'algues marines ha comportat canvis econòmics i actualment representa una de les fonts de riquesa més importants, juntament amb el mercat de les espècies. També el turisme s'ha convertit en un sector clau per a l'economia del país, tot i que encara no és tan important com la resta de les indústries.

Segons la Comissió per al Turisme de Zanzíbar, els 200.000 turistes que desembarquen anualment a l'illa representen entre el 25 i el 27% del PIB.

Els principals atractius de Zanzíbar, l'illa més visitada de l'arxipèlag, és la seva vegetació, les seves platges i el seu important patrimoni cultural herència d'aquest passat. Avui en dia es troba posicionada a escala mundial com una de les millors destinacions per a practicar la pesca i el submarinisme, i per una infraestructura receptiva d'alta qualitat.

Enllaços d'interès

Sobre Àfrica, podeu consultar els webs següents:

<http://www.au.int>

Unió Africana.

http://eeas.europa.eu/around/index_en.htm

Acció exterior de la UE. Inclou les relacions amb els diversos països i regions africanes.

<http://www.monde-diplomatique.fr/recherche?s=africa>

Seguiment de l'actualitat del continent africà.

<http://elordenmundial.com/?s=africa>

Informació geopolítica.

<http://www.aljazeera.com/programmes/africainvestigates>

Reportatges de periodisme d'investigació.

<http://africa.unwto.org>

Programa de l'OMT per a Àfrica.

<https://en.wikivoyage.org/wiki/Africa>

Pàgina de Wikivoyage per a l'Àfrica.

<https://www.lonelyplanet.com/africa/places>

Espais de turisme de l'Àfrica de la guia Lonely Planet.

2. L'Amèrica del Nord

2.1. Aproximació geogràfica a la regió

L'Amèrica del Nord és un gran continent dividit en només tres estats de gran grandària: el Canadà, els Estats Units i Mèxic (aquest darrer serà tractat, però, en l'apartat de l'Amèrica del Sud i el Carib). A causa de la gran superfície i població que tenen (tot i que el Canadà proporcionalment no té gaire població), la diversitat és la nota predominant en cadascun d'ells.

Com a conjunt territorial podem destacar les característiques següents:

1) Abraça dos dels estats més grans del món (el Canadà és el segon i els Estats Units el quart).

2) Ambdós estats són de tipus federal, però amb sistemes diferents (el Canadà ha adaptat el sistema parlamentari britànic i es divideix en deu províncies i tres territoris). Els Estats Units separen les branques executives i legislatives i disposa de cinquanta estats, Puerto Rico i diverses illes del Carib i el Pacífic.

3) Es tracta de països multirracials i plurilingüístics, tot i que només al Canadà es reconeix el francès com a segona llengua oficial. També als Estats Units són més freqüents les divisions, i fins i tot la segregació, de tipus ètnica i cultural. En contrast, al Canadà hi ha un fort moviment secessionista, al Quebec, que reclama la independència fonamentada en part per la seva llengua diferent i composició social, tot i que al referèndum de 1995 va fracassar la proposta per un estret marge de vots.

4) Es tracta d'un dels espais més rics del món, amb rendes *per capita* molt elevades i pautes de consum igualment altes, cosa que fa que, tot i disposar d'ingents i variats recursos naturals, no puguin afrontar amb garanties el consum de determinades matèries primeres (com, per exemple, el petroli) si no és mitjançant la importació.

5) La població nord-americana és una de les més urbanitzades del món (més del 80% de la població viu en ciutats), de manera que un dels debats més importants en curs és el tema de la suburbanització; i també és una de les societats on la mobilitat és fonamental en l'organització de la societat.

6) El procés d'industrialització ha anat paral·lel a la urbanització, tant als Estats Units com al Canadà, però els canvis en l'organització de la producció d'aquestes economies madures fan que es parli d'una era postindustrial on

la producció i manipulació d'informació, els serveis especialitzats, la producció d'alta tecnologia i la integració econòmica internacional són els elements claus.

7) Els acords comercials entre els Estats Units, el Canadà i Mèxic contribueixen a desfer les barreres econòmiques entre els tres països i tendeixen a generar un espai econòmic únic.

Algunes diferències entre els dos països permeten posar de manifest el seu tarannà diferent. Com a país, el Canadà és una unitat territorial, mentre que els Estats Units és un país fragmentat; és a dir, amb territoris que li pertanyen separats per d'altres territoris estrangers o pel mar. El Canadà té gairebé deu vegades menys habitants que els Estats Units. La població americana és molt més dispersa però també té algunes de les megalòpolis més importants del planeta, tant al Pacífic com a l'Atlàntic. Per contra, els canadencs viuen majoritàriament en un estret corredor que va d'est a oest proper a la frontera amb els Estats Units. Les divisions per raons ètniques, de llengua i culturals al Canadà són bàsicament entre els francòfons (el 90% dels quals viuen al Quebec) i els anglòfons, mentre que als Estats Units no hi ha divisions lingüístiques que afectin la unitat del país, però sí que hi ha una divisió social entre descendents d'africans i d'uropeus, de tal manera que difícilment comparteixen els mateixos espais de residència.

La **fisiografia nord-americana** distingeix diverses regions clarament delimitables i amb uniformitat en el seu relleu, tipus de sòls, vegetació i clima. L'alineació nord-sud que configuren les Rocalloses són la primera gran unitat identificable, des d'Alaska fins a Nou Mèxic. La segona unitat muntanyosa en importància són els Apalatxes, també estesos de nord a sud però a l'altre cantó del país, des del Canadà fins a Alabama. Aquesta disposició és important, ja que, a diferència dels Alps a Europa, no actuen com a barrera de les masses d'aire polars o tropicals en la mateixa direcció que les muntanyes. Entre les dues cadenes s'estén la gran planura americana, des del delta del Mackenzie a l'Oceà Àrtic fins al golf de Mèxic. Aquesta gran plana es pot subdividir en diferents regions naturals: el gran escut canadenc, amb les roques més antigues del continent; les terres baixes de l'interior formades durant el Pleistocè; les grans planures d'origen sedimentari i que guanyen pendent a mesura que s'acosten a les Rocalloses; la planura costanera del golf atlàntic. A l'oest de les Rocalloses i entre aquestes i les muntanyes i valls del Pacífic, formades pel contacte de les plaques nord-americana i del Pacífic, es troben les conques i plataformes intramuntanes que inclouen les plataformes sedimentàries de Colorado (on es troba el Gran Canyon), la plataforma volcànica de Colúmbia (la qual forma la divisòria del riu Colúmbia), i les conques de Nevada-Utah de llacs dessecats d'entre els quals ha sobreviscut el Great Salt Lake.

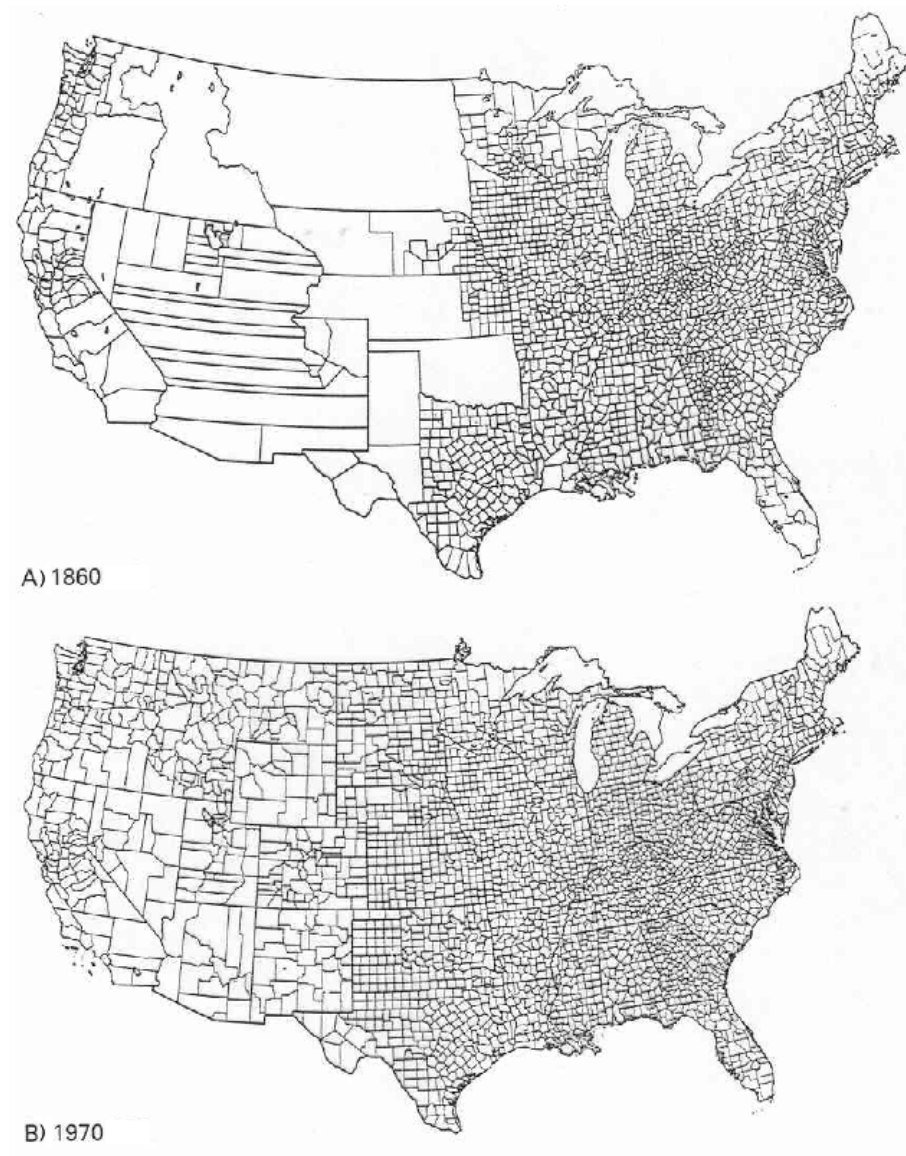
2.2. Els Estats Units

La forma d'arribar i l'aventura colonitzadora de la població nord-americana no solament ha condicionat l'assentament humà sobre el territori sinó també el caràcter d'aquest país i la seva dimensió oberta i predisposada a acceptar els individus sense altre factor a considerar que la seva vàlua personal. Durant dècades i dècades l'estil de vida americà s'ha perseguit des de dins del mateix país, per exemple, mitjançant els desplaçaments urbans cap al medi rural, però també des d'altres països per mitjà de les migracions internacionals.

Per tant, la característica demogràfica fonamental d'aquest país "jove" ha estat i continua sent les migracions. De fet, l'assentament humà sobre el territori nord-americà (tret, és clar, dels indígenes existents prèviament a la colonització europea) està marcada per les onades migratòries, en dos sentits:

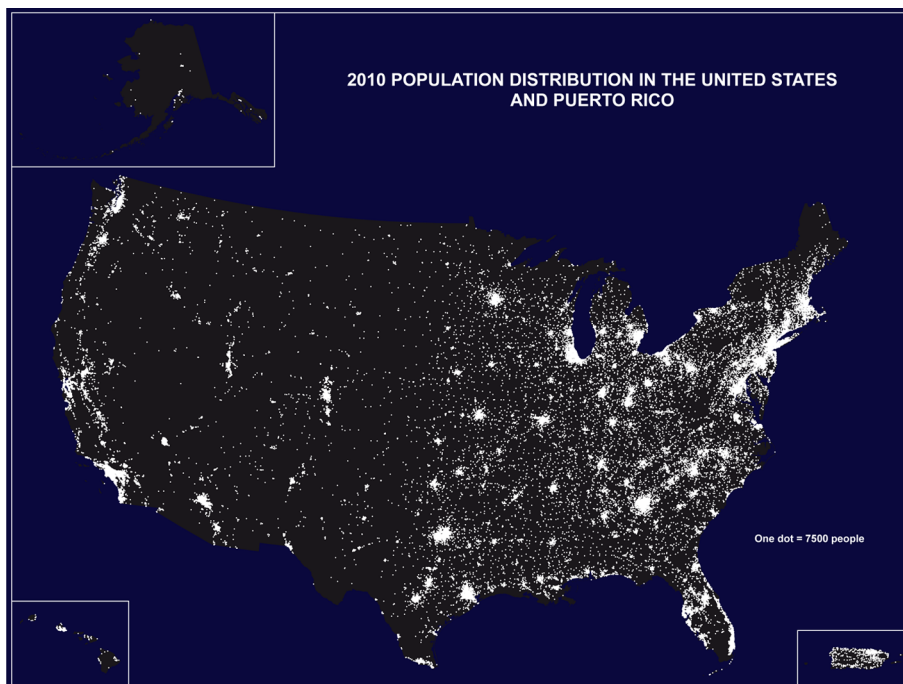
- 1) En un primer moment d'est, la porta d'entrada dels europeus, a oest.
- 2) Actualment, en direcció cap al sud i el Pacífic; és a dir, la mobilitat que explica la formació i consolidació del Sunbelt.

Figura 1. Comparació dels límits administratius dels estats i comtats dels Estats Units el 1860 i el 1970

Font: H. Binder Johnson. *Order upon the land*. Nova York: Oxford University Press.

Figura 2. Distribució de la població als Estats Units, 2010

Font: Web de l'Oficina del Cens dels EUA.

Altres pautes d'organització territorial també tenen a veure molt directament amb la mobilitat de la població en qualsevol de les seves formes:

- el creixement metropolità suburbà des del 1960 endavant;
- la industrialització americana promoguda per mitjà de la mà d'obra afro-americana desplaçada del sud rural cap al nord industrial i, a partir dels anys setanta del segle XX, els moviments posteriors de retorn per part de les classes mitjanes negres;
- les migracions internacionals d'origen europeu abans del 1960 i ara centreamericanes i de l'Àsia oriental que han contribuït a formar el mosaic cultural nord-americà.

La **urbanització d'origen industrial** nord-americana va arribar amb un segle de retard respecte a Europa (sobre l'any 1870), però bastaren cinquanta anys per a convertir-se en la primera nació del món desenvolupat. La creació del *manufacturing belt* o cinturó industrial americà al nord-est del país va ser un dels factors més influents en la configuració del sistema urbà nord-americà. Unit a això, també hi incideixen els canvis en les tecnologies de transports i energètiques, de manera que es transforma l'estructura urbana primigènica. La introducció en massa de l'automòbil, a partir dels anys vint, és clau i això fa donar el salt d'una estructura de ciutats compactes cap a una altra de ciutats amb zones suburbanes. L'extensa xarxa de transports iguala les condicions de cost de la localització per tota la regió metropolitana i fa que la gent es desplaci a viure lluny del centre urbà, fenomen al qual tampoc no és aliè l'esperit his-

tòric de colonització americana, la recerca d'un estil de vida individual, familiar amb l'automòbil i la casa unifamiliar amb jardí de propietat com a protagonistes, i la recerca de contacte amb la natura.

Amb el pas del temps la **suburbanització** pren tal dimensió que les ciutats tradicionals deixen de ser necessàries per als habitants dels suburbis, barris que esdevenen ciutats independents funcionalment i administrativament parlant. Progressivament els suburbis adquireixen serveis i activitats centrals per als residents i les empreses, les quals acaben també per a localitzar-se allí, i així deixen de ser zones exclusivament residencials per a esdevenir autèntiques ciutats. Això no obstant, a diferència de les ciutats tradicionals, generen un elevat ús de territori per habitant i llar, molt dependents del transport privat individual i altament consumidores de recursos (sobretot sòl i energia per a la mobilitat quotidiana). Una altra conseqüència és que la fugida de les classes mitjanes cap als suburbis deixa els antics centres urbans exclusivament als grups de menys ingressos i menor mobilitat social. Per tant, els antics CBD¹ es buiden i serveixen només a la població més pobre, al mateix temps que la degradació dels centres històrics (en part per manca de finançament per la minva de la base fiscal que proporcionen els seus habitants) s'expandeix alarmantment i la marginalitat dona peu a situacions de conflicte civil, segregació i delinqüència.

⁽¹⁾Central Business District (Districte Central de Negocis)

El mosaic residencial urbà queda, per tant, altament especialitzat o segregat en diversos grups socials i la suburbanització contribueix a reforçar una tendència històrica cap a la segregació residencial iniciada amb la creació de la xarxa de tramvies a l'inici del segle XX (permet separar els centres heterogenis d'immigració tradicional en barris ètnicament uniformes, en raó del diferent grau d'accés al centre urbà). La segregació es veu reforçada durant els anys cinquanta amb l'arribada massiva d'afroamericans, procedents del sud coter en crisi econòmica i amb atur elevat, i segregats pels blancs, els quals no volen compartir amb ells els espais residencials, creant autèntics guetos per a la població negra.

El constant **procés migratori** ha generat una peculiar geografia cultural nord-americana. La complexitat del fenomen ha estat interpretada, potser massa simplificadorament, a la llum de la teoria del *melting pot*, la barreja de cultures a l'americana on la voluntat d'integrar-se en una societat nova rau també en l'abandonament voluntari dels elements culturals propis i l'assimilació dels americans (que al seu torn són una barreja de tots els anteriors).

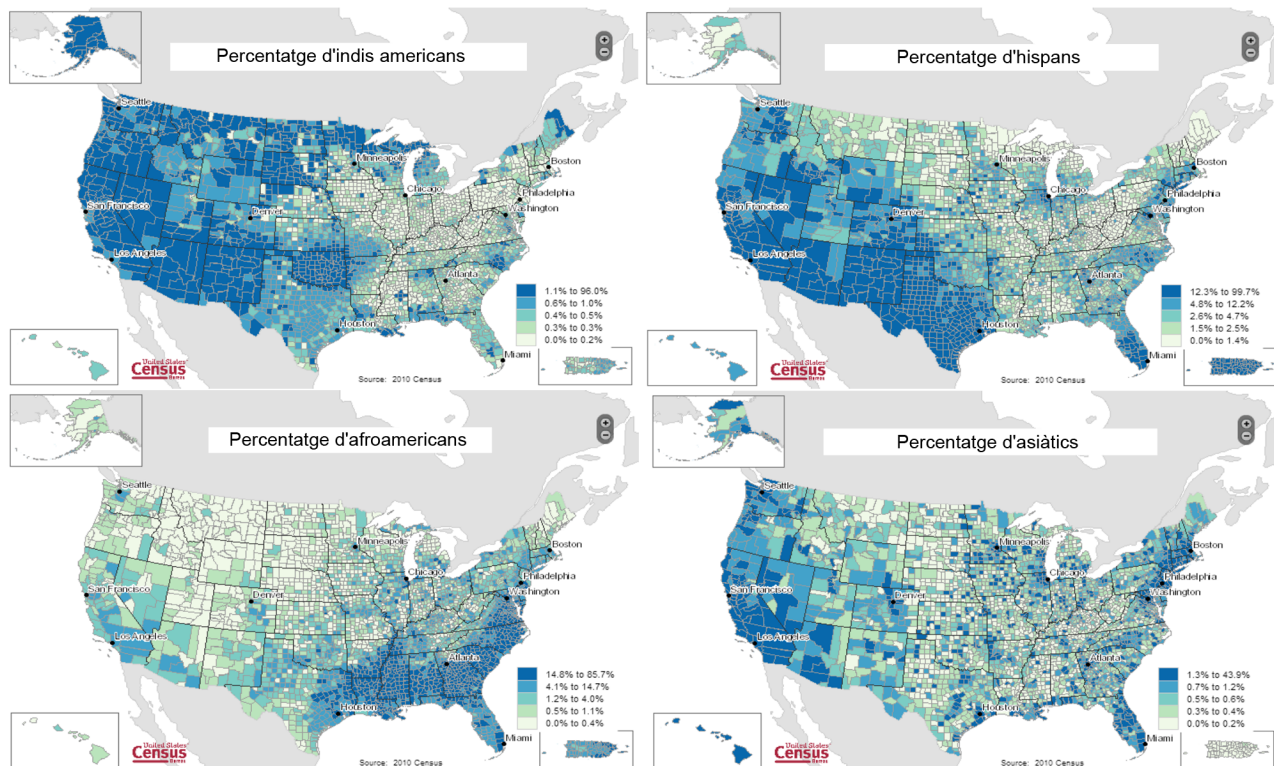
Tanmateix, si bé aquesta anàlisi conceptual de la migració americana funcionava prou bé per a les primeres generacions d'immigrants, les darreres generacions, les quals segueixen pautes de divisió ètnica i cultural, no semblen adir-se tant a aquest tipus d'interpretació. Un dels reptes de futur als Estats Units serà, sens dubte, com afrontar aquesta situació.

- D'una banda, la base cultural nord-americana² està àmpliament estesa i reconeguda simbòlicament i icònicament arreu del món.

(2)Característiques de la base cultural nord-americana:

- Preferència per allò nou
  - Desig d'estar a prop de la natura
  - Llibertat de moviment i pensament
  - Individualisme
  - Acceptació social
  - Autorealització
  - Sòlid sentit de destí comú
- De l'altra, la composició ètnica del país unida a les desigualtats socioeconòmiques creixents implica una amenaça real per a la fragmentació social. Actualment al voltant del 40% de la població dels Estats Units és d'origen no europeu i es preveu que ascendeixi al 50% cap al 2050. La minoria més gran ha estat tradicionalment la d'afroamericans (13,2%), llargament assemtats als Estats Units, tot i que actualment és superada per la hispana (17,8), d'arribada més recent però amb major ritme de creixement. La tendència a la fragmentació cultural existeix, ja que no solament separen la renda, la procedència ètnica o la raça, sinó també l'estil de vida, l'edat o l'estatus ocupacional. La tendència creixent de la gent a interactuar només amb els iguals o molt similars a ells pot posar el país en perill de balcanització social i erosionar els valors democràtics.

Figura 3. Distribució territorial de les minories ètniques als Estats Units

Font: Web de l'Oficina del Cens dels EUA.

La distribució territorial de les minories ètniques als Estats Units està clarament compartimentada. La localització espacial dels afroamericans està centrada al sud, encara per l'herència esclavista i de l'economia de plantacions, mentre que els hispans tendeixen a concentrar-se al sud-oest i la frontera amb Mèxic, i els asiàtics molt més localitzats encara en un petit sector a la costa del Pacífic.

Bibliografia

El conegut periodista i historiador Robert Kaplan descriu en clau de futur els principals reptes que haurà d'afrontar la societat americana si en vol evitar la descomposició i fins i tot desintegració:

R. Kaplan (1999). *Viaje al futuro del imperio. La transformación de Norteamérica en el siglo XXI*. Barcelona: Ediciones B.

Els Estats Units són, des del punt de vista econòmic, la major potència mundial. Aquest rang l'han obtingut malgrat les dificultats que imposa la tirania de la distància per a organitzar econòmicament un territori d'abast continental. El sector agrícola nord-americà, malgrat que només representa un 1,5% de la població activa, continua tenint gran importància. De fet, és l'activitat més consumidora de sòl, de tal manera que dóna forma al paisatge de bona part del país, genera l'exportació de milers de tones de gra i permet alimentar centenars de milers de caps de bestiar per a satisfer les grans demandes de consum intern de carn vermella.

El sector industrial ha permès la gran expansió de l'economia nord-americana i ha finançat el conglomerat tecnomilitar que ha convertit també els Estats Units en la major potència militar del món. La indústria tradicional hereva de la Revolució Industrial i concentrada espacialment en l'anomenat *manufacturing belt* està des de fa unes dècades en plena transició cap a un altre sistema d'organització de la producció, el **sistema postindustrial**. El sorgiment del cinturó industrial al nord-est estava en relació amb dos factors de localització favorables:

- 1) la proximitat respecte als recursos naturals necessaris per a la indústria (carbó i ferro); i
- 2) l'accés als mercats metropolitans més importants del país.

Les ciutats que encapçalen la formació del cinturó eren ja nuclis urbans importants prèviament a la seva industrialització, per la qual cosa eren els centres idonis per a organitzar també la producció industrial. Amb la introducció d'aquesta nova funció les ciutats creixen i comencen a desenvolupar economies d'escala que els permet estalviar costos en la producció a gran escala (grans línies de producció mecanitzades engalzades, disponibilitat de treballadors especialitzats i compra de quantitats massives de matèries primeres) i competir millor, al mateix temps que impulsa noves fases de creixement urbà.

Malgrat que els grans complexos industrials continuen existint i tenen un gran pes en l'economia internacional, hi ha condicions de producció molt diferents que han fet entrar en crisi i reconversió bona part d'aquest cinturó productiu.

El salt que representa la revolució postindustrial i la crisi industrial, des dels anys setanta i vuitanta del segle XX, expliquen la nova era industrial als Estats Units.

La combinació de factors que introduïren la crisi a la indústria tradicional nord-americana es poden sintetitzar així:

- Reducció dels costos de transport que igualen la localització industrial entre el conjunt de regions del país.
- La proximitat a les zones productores de petroli de les regions del sud permetent obtenir avantatges relatius respecte a les del nord basades en l'oferta de preus energètics més barats.
- L'ús de l'alta tecnologia en el procés de producció redueix la mà d'obra especialitzada i genera atur en les regions on predomina la població obrera.

Una de les conseqüències de la crisi és la relocalització industrial, tot i que algunes àrees industrials clàssiques continuen essent insubstituïbles i d'altres han reemergit gràcies a millores en les exportacions o una reorganització productiva més eficient.

L'aparició d'una nova forma d'organitzar la producció, de tipus postindustrial, enllaçada amb l'economia informacional, l'alta tecnologia aplicada al procés industrial i el pes dels especialistes en el sector de serveis, reflecteix canvis estructurals que afecten el conjunt de l'economia nord-americana.

Taula 4. Les diferències entre el fordisme i el postfordisme

Fordisme	Postfordisme
Producció massiva de productes homogenis	Producció de petits lots
Uniformitat i estandardització	Producció flexible i en petits lots d'una varietat de tipus de productes
Grans estocs i inventaris	Sense estocs
Dirigit als cursos	Dirigit a la demanda
Cada treballador du a terme una tasca	Multiplicitats de tasques
Alt grau d'especialització en el treball	Eliminació de les demarcacions en el treball
Sense seguretat laboral	Alta seguretat laboral per als treballadors centrals, sense seguretat laboral per als temporals
Divisió espacial del treball	Integració espacial
Homogeneïtzació dels mercats regionals de treball	Diversificació del mercat de treball

Disciplina de la força de treball

Èmfasi en la cooperació i la responsabilitat

Font: J. Short (1996). *The new urban order*. Londres: Blackwell Publishers.

Es tracta d'un canvi amb el passat on el predomini de les economies d'escala i la producció deixen lloc a la petita escala, l'absència d'estocs i l'orientació a la demanda. Paral·lelament prenen força els factors de localització no econòmics (prestigi geogràfic dels llocs, equipaments locals, proximitat a zones de lleure i cultura, etc.) i la competència pels treballadors, molt més mòbils i menys fixats a l'empresa en funció de les condicions de treball ofertes.

Exemple

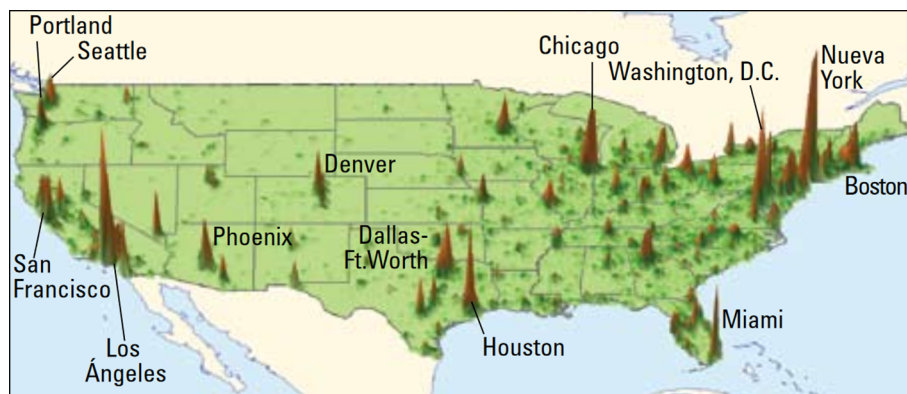
Un exemple dels nous tipus d'espais productius és el Silicon Valley, al nord de Califòrnia, regió líder en recerca informàtica i seu de les principals empreses americanes de micro-processadors. Aquí es barregen les diferents condicions per a atreure una massa crítica d'empreses d'alta tecnologia: una universitat de prestigi internacional (Stanford); un saber fer tecnològic basat en una abundant mà d'obra molt qualificada i especialitzada; a prop d'una ciutat cosmopolita com San Francisco; existència de capital dispost a invertir en empreses innovadores i amb risc elevat; clima econòmic i emprenedor local que dóna suport a les petites i mitjanes empreses i no les estigmatitza per fracassos inicials o fallides; enllaços globals empresarials amb base local; i espai de vida de qualitat amb residències de primera qualitat, entorn i paisatge agradable, clima suau i opcions d'activitats de lleure tot l'any.

En relació amb els canvis productius, apareixen també nous entorns innovadors capdavanters. D'una banda, noves metròpolis tecnològiques (com Seattle o Los Angeles), que han substituït els anteriors espais manufacturers, i ciutats resilents, com Nova York o Chicago, que han estat capaces de transformar-se en centres de serveis globals. De l'altra, tecnòpolis, és a dir, complexos industrials situats sovint en zones suburbanes i ben comunicades que es caracteritzen per tenir una part significativa de l'estructura productiva dedicada a activitats del coneixement i alta tecnologia, ja siguin territoris que han emergit en la darrera onada d'innovació com Silicon Valley, Optics Valley (Tucson), etc., o bé evolucions d'antigues regions industrials com la carretera 128 de Boston.

Bibliografia

M. Castells; P. Hall (1994). *Las tecnópolis del mundo. La formación de los complejos industriales del siglo XXI*. Madrid: Alianza.

Figura 4. Producció econòmica per quilòmetre quadrat als EUA

Font: Banc Mundial (2009).

2.3. El Canadà

El Canadà s'organitza com un estat federal dividit en deu províncies (on viuen el 99,7% dels 34 milions de canadencs, la majoria dels quals concentrats a Ontario, el Quebec i la Colúmbia Britànica) i tres territoris, d'enorme superfície però gairebé despoblats (només hi viu el 0,3% de la població, bàsicament els inuit). La majoria de la població canadenca, fortament urbanitzada, viu en una estreta franja d'uns 200 quilòmetres de distància respecte de la frontera amb els Estats Units, mentre que la major part del territori resta anecumènic (despoblat).

L'evolució del mapa demogràfic i urbà canadenc ha estat més lenta que als Estats Units, ja que la penetració cap a l'interior i l'oest va ser més difícil, i no es va unificar el país fins al final del segle XIX. Les tensions i els problemes polítics històrics entre les regions franceses i angleses han marcat una divisió bicultural que perdura fins als nostres dies i que s'ha reprès des dels anys seixanta amb el problema secessionista al Quebec.

Des del final del segle XIX i començament del XX, el Canadà inicia el seu desenvolupament regional i la integració econòmica continental. És significatiu d'aquest fet l'arribada a Vancouver, l'any 1886, del tren transcontinental. El Canadian Pacific Railway creua tot el país i posa les condicions inicials per al desenvolupament de l'anomenat *Carrer Major* canadenc, en un primer moment aprofitant per a conrear les bones terres de les praderies canadenques. Amb el suport a la Gran Bretanya durant la Primera Guerra Mundial la industrialització plena arriba al Canadà, especialment al corredor Toronto-Hamilton-Windsor, una continuació del *manufacturing belt* nord-americà. La industrialització, al seu torn, fa madurar el sistema urbà canadenc. Es poden distingir tres etapes en l'evolució d'aquest sistema:

1) Abans del 1935, quan es passa d'una economia mercantil de frontera a una economia de producció de matèries primeres i agricultura d'exportació i la formació de les regions industrials, amb dues capçaleres dominant el sistema urbà (Montreal i Toronto).

2) Entre el 1935 i el 1975 arriba l'era del capitalisme industrial, s'adquireixen els nivells de prosperitat dels Estats Units i s'estén la industrialització massiva, la urbanització i la terciarització de l'economia.

3) L'era del capitalisme global des del 1975 fins als nostres dies, on es consolida la inversió estrangera, especialment de l'Àsia-Pacífic i europea, l'economia i la societat viuen una fase de revolució postindustrial similar a la dels Estats Units i s'inicia (a partir dels anys noranta) un procés de suburbanització a l'americana, exemplificada per la construcció de l'ultramodern complex de l'Edmonton West Mall, en el seu moment el centre comercial més gran del món.

Des dels anys seixanta la revifada del conflicte secessionista del **Quebec** domina el panorama polític i cultural del Canadà. El sentiment quebequès de greu comparatiu es fonamenta en un bilingüisme entès com una desigualtat (els francesos han d'aprendre l'anglès, però no a la inversa) i en una participació econòmica de la província en la redistribució de riquesa del país considerada insuficient. Des de la dècada dels setanta els esforços del Quebec per aconseguir separar-se de la federació han anat seguits d'intents de reequilibri per part del Govern federal, buscant solucions de millora per al Quebec que no perjudiquessin la resta de províncies. Malgrat els esforços, la situació política no ha deixat de complicar-se des de llavors.

Així, als anys setanta es funda el partit separatista del Quebec, al qual li segueix la promulgació d'una nova constitució federal per part d'Ottawa. Durant els anys vuitanta la insatisfacció per la reforma constitucional porta el Quebec a un primer referèndum de sobirania que perden àmpliament. Malgrat noves reformes constitucionals, el rebuig de la constitució federal augmenta fins que l'any 1995 se celebra un nou referèndum que és perdut novament, però aquest cop per una ajustadíssima minoria de vots (els partidaris del sí obtenen un 49,4% dels vots). Des de llavors, no hi ha hagut cap nova convocatòria de referèndum i els resultats electorals entre els diversos blocs que es posicionen al voltant d'aquesta qüestió es mostren no solament oberts sinó també volàtils.

La crisi del Quebec

La crisi del Quebec a més ha contribuït a desfermar nous problemes regionals en altres àmbits del Canadà. Per exemple, els nadius canadencs (creeks i inuits) han vist estimulats els seus sentiments ètnics davant la receptivitat del Govern federal al problema del Quebec i han aconseguit un tractat d'autogovern. Igualment a l'oest també s'aixequen veus que demanen millors prestacions regionals per part de l'Administració federal.

Econòmicament parlant, el Canadà guarda moltes similituds amb els Estats Units pel que fa a l'existència de nombrosos i variats recursos naturals en el seu vast territori (minerals, petroli, gra, etc.), la seva sòlida industrialització i una economia que bascula sobre els serveis. El Canadà gaudeix de relacions comercials sòlides amb el seu gegant veí, obtingudes l'any 1989 mitjançant la signatura de l'Acord de Lliure Comerç amb els Estats Units. Amb aquest tractat es creà la frontera comercial més gran del món (3/4 parts de l'exportació canadenca va a parar als Estats Units, mentre que 3/5 parts de les importacions provenen dels Estats Units). La regió nord-est dels Estats Units i sud-est canadenca, al voltant dels Grans Llacs, funciona a la pràctica com una zona econòmica natural que desafia les fronteres administratives i és configurada per l'economia global. L'any 1994 s'amplia el Tractat a Mèxic (acord del NAFTA), amb la qual cosa es reforcen les relacions comercials internacionals entre nord i sud, però al mateix temps es comencen a debilitar les relacions internes entre est i oest.

2.4. La dinàmica turística a l'Amèrica del Nord

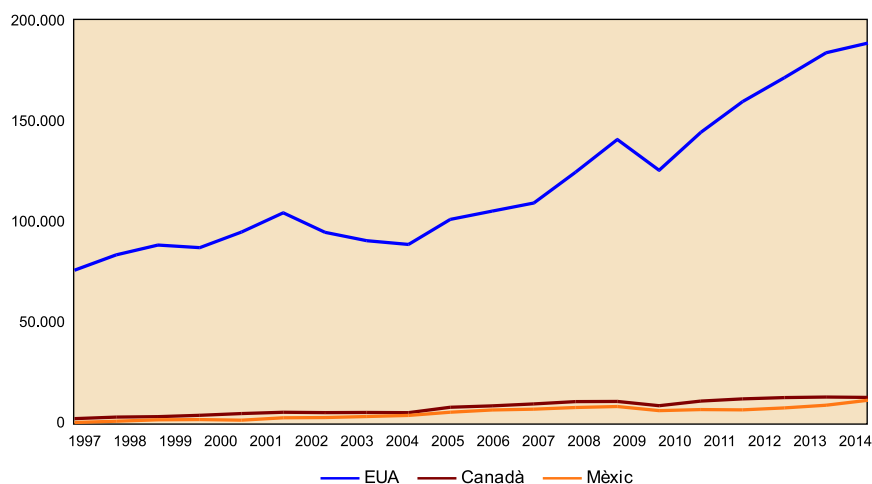
L'Amèrica del Nord és la segona regió en ordre d'importància turística darrere d'Europa. Els tres països de què consta aquest continent són potències turístiques de primer ordre. Així, l'any 2014 els Estats Units ocupaven el segon lloc en nombre d'arribades turístiques al món i el primer quant a nivell d'ingressos generats pel turisme internacional. Mèxic ocupava el desè lloc en arribades turístiques i el vintè en ingressos. El Canadà el dissetè en arribades i el lloc 18 en ingressos.

La importància del turisme a la regió es fa més notòria si tenim en compte que la quota de mercat dels ingressos turístics és encara major que la d'arribades.

Exemple

Així, l'Amèrica del Nord, l'any 2014, rebia 210.900 milions d'euros en aquest concepte (el 16,9% dels ingressos turístics al món i el 57,8% del conjunt d'Amèrica). No obstant això, el turisme a la regió, arran dels esdeveniments de l'11 de setembre del 2001, va experimentar un punt d'inflexió (molt més fort als Estats Units i el Canadà que a Mèxic). El 2000 és l'any de major nombre d'arribades i ingressos turístics, però el 2001 i el 2002 enregistren un descens del 7,5% el primer any i del 3,3% del nombre de visitants el segon any després dels atemptats (-7,5% i -11,5% pel que fa als ingressos per turisme). Als anys següents la tendència ha estat alcista llevat dels moments més durs de l'última crisi econòmica.

Figura 5. Evolució dels ingressos per turisme dels països de l'Amèrica del Nord (en milions d'euros)

Font: Elaboració pròpia a partir d'UNdata (2016).

El turisme a l'Amèrica del Nord pren un caràcter clarament **intraregional**. Gairebé tres quartes parts dels visitants són de la mateixa regió i cadascun dels tres països té en algun dels seus veïns el principal mercat emissor. Això s'explica per la proximitat fronterera, però també per les facilitats de mobilitat fronterera i econòmica entre les tres nacions que proporciona el Tractat del Lliure Comerç, el qual estimula també el turisme de negocis. No obstant això, mentre que el Canadà i Mèxic reben bàsicament turistes procedents dels Estats Units, els mateixos Estats Units tenen una diversitat de mercats emissors més diversificada.

Arribades turístiques internacionals

L'any 2014 Amèrica del Nord rebia 210,9 milions d'arribades turístiques internacionals, 75 milions de les quals als Estats Units, 29,4 a Mèxic i 16,5 al Canadà. Aquest volum de turistes representa el 10,6% de la quota de mercat mundial i el 66,5% del conjunt d'Amèrica.

D'altra banda, tant els Estats Units com el Canadà, són focus emissors importants de turisme. Entre tots dos superen els 100 milions de viatges turístics generats, però la xifra hauria de ser més gran si ens atenem al seu potencial demogràfic i econòmic. En comparació d'altres gegants emissors com Alemanya, els Estats Units reflecteixen una menor propensió al viatge internacional. En part hi intervenen raons culturals i geogràfiques (els Estats Units només tenen fronteres amb dos països); però també és a causa de l'enorme mercat turístic intern, amb una gran planta hotelera i d'equipament turístic al servei de les més variades formes de lleure que abracen totes les modalitats turístiques. De fet, les distàncies i varietats de llocs existents a l'interior dels Estats Units i del Canadà impulsen un importantíssim turisme domèstic que no li impedeix cobrir grans distàncies (per exemple, el gran focus turístic de Hawaii o la Samoa americana), llargs moviments turístics que a Europa comptabilitzarien estadísticament com a turisme internacional per travessar diferents fronteres (Barrado i Calabuig, 2001).

El resultat d'aquesta especial estructura turística converteix els Estats Units en un país amb saldo turístic positiu, ja que, malgrat que té com a emissor una voluminosa despesa turística, també rep, com a receptor turístic, uns enormes ingressos. De fet, aquest saldo és poc habitual entre els països desenvolupats, els quals acostumen a gastar més que no rebre en concepte de turisme. El Canadà gasta més en turisme que no pas guanya i a Mèxic succeeix a la inversa, amb un saldo turístic positiu característic d'un país en vies de desenvolupament que utilitza el turisme com una via de creixement econòmic potenciant una oferta clarament orientada a l'exterior.

Precisament **Mèxic** és un dels països líders del turisme internacional receptor, amb 29,3 milions d'arribades de turistes internacionals l'any 2014. Mèxic és un país turístic en el sentit que, i a diferència d'altres PVD, ha posat bona part del seu territori al servei d'aquest sector de l'economia. Això és possible si tenim en compte la varietat de productes turístics que abraça des del sol i la platja fins l'ecoturisme o el turisme cultural i patrimonial, i sobretot la voluntat de planificar el turisme, des dels anys seixanta, com a eina per al desenvolupament nacional.

La planificació integral del turisme va córrer a càrrec del Fonatur (Fondo Nacional de Fomento al Turismo) encarregat de fomentar i finançar accions, però també de construir infraestructures i allotjament. La tasca de planificació de centres turístics, especialment de sol i platja, ha derivat en una estructura diferent dels centres pertanyents a aquesta modalitat, segons si es tracta d'estacions que han seguit un creixement tradicional espontani (Acapulco, Puerto Vallarta, Mazatlán, Cozumel, Veracruz) o planificat (Cancún, Huatalco, Los Cabos, Loreto, Ixtapa-Zihuatanejo). Els centres planificats han estat creats *ex novo* i orientats al turisme de sol i platja internacional, vehiculats per mitjà

dels grans operadors turístics internacionals. En canvi, els centres tradicionals dominen el mercat domèstic mexicà, disposen d'una oferta d'allotjament més variada, tot i que tenen taxes d'ocupació menors.

Alternatives al turisme de sol i platja han aparegut les darreres dècades com a estratègies de diversificació turística (per exemple, el cas de la introducció del turisme cultural i de natura a l'interior del país) o aprofitant la inèrcia turística d'algunes modalitats. És aquest el cas del turisme de creuers, sòlidament implantat a Mèxic (3,8 milions de creueristes anuals) derivats de les rutes de pas dels creuers del Carib pel Yucatán, i dels itineraris de creuer originats a la Califòrnia nord-americana a les costes del Pacífic mexicà, especialment a Acapulco.

3. L'Amèrica del Sud, Central i el Carib

3.1. Aproximació geogràfica a la regió

D'acord amb els criteris més comuns per a delimitar els continents americans, l'Amèrica del Nord inclou els territoris del Canadà, Groenlàndia, els Estats Units i Mèxic fins a l'istme de Tehuantepec. Aquesta afirmació deixa, per tant, la península del Yucatán, tot i ser mexicana, en territori de l'Amèrica Central.

L'Amèrica Central és en realitat un istme entre les dues grans masses continentals. Un istme molt abrupte format pel litoral caribeny, els diversos sistemes de serralades i pel litoral pacífic. En aquest istme hi ha un nombre destacat de petits estats, la major part d'ells amb costes als dos mars. A més de la part mexicana, formen part de l'Amèrica Central, Guatemala, Belize, Hondures, el Salvador, Nicaragua, Costa Rica i Panamà, en el territori on s'estreny més l'istme i on l'enginy humà va aconseguir connectar els dos mars mitjançant el canal homònim.

La segona gran àrea de la regió és el **Carib**, el mar que queda envoltat per les illes Antilles que des de Cuba fins a l'illa de Trinitat, davant de la costa de Veneçuela, conformen un dels espais de turisme més celebrats del món. El Carib turístic està format per les illes i també per litorals de l'Amèrica Central i de l'Amèrica del Sud. Són unes costes molt variades, des de terres baixes d'aiguamolls fins a la Sierra Nevada de Santa Marta a més de 5.000 m d'alçada al costat mateix del litoral. Tradicionalment a les Antilles s'ha diferenciat entre les illes grans –com Cuba, la Hispaniola, Puerto Rico i Jamaica– i la resta, perquè les illes petites són el més comú. Una de les singularitats més destacades de l'àrea és que bona part de les illes són estats independents i sobirans, cosa que fa que sigui una de les regions amb més concentració de microestats del món.

La tercera gran regió a considerar, ja dins del massiu **continent sud-americà**, són els Andes, la serralada més llarga del món amb orientació nord-sud i que des de la zona equatorial de l'hemisferi nord arriba fins a quasi els 80° de latitud sud. La regió andina presenta alhora diverses subregions segons la zona climàtica i l'orografia. Així, els Andes equatorials inclouen territoris de Veneçuela, Colòmbia, l'Equador i part del Perú. És una regió on hi ha justament les zones més altes adequades per a l'hàbitat humà, la població viu a les planes elevades.

Poblacions d'altitud

Mérida, Cali, Medellín, Bogotá, Quito i Cuenca són algunes de les poblacions ubicades en altitud i que representen el principal element de singularitat de l'àrea.

Més al sud, la zona de l'altiplà, s'estén des del Perú fins al nord de l'Argentina, incloent tot el territori bolivià. És una regió de clima desèrtic de muntanya on també destaquen ciutats com Cuzco o La Paz. És una de les regions més conegudes pels valors arqueològics de la cultura inca.

La part més meridional dels Andes correspon a la zona temperada, amb paisatges més semblants als de les muntanyes de l'hemisferi nord americà o europeu. En aquest espai els Andes fan frontera entre Xile i l'Argentina, arribant fins a l'illa de la Terra del Foc, a l'extrem austral del continent.

En totes les subregions convindrà incloure com a part del territori les costes del Pacífic, atesa la proximitat de la serralada de la costa.

La quarta gran regió natural del continent americà és l'**Amazònia**, un territori enorme format per la conca del riu Amazones, que des del límit dels Andes avança cap a l'Atlàntic, configurant un dels principals reservoris forestals i de biodiversitat del planeta. La regió es troba majoritàriament al Brasil, però el peu de mont andí inclou territoris de Colòmbia, Equador, Perú i Bolívia. És una regió on la presència humana és encara escassa, tot i les ciutats riberenques de Manaus i Iquitos.

Una cinquena regió al nord del continent identifica la **conca de l'Orinoco**, plenament en territori veneçolà, com també la regió de muntanya dels Tepuis a cavall de la mateixa Veneçuela, el Brasil, Surinam, la Guaiana i la Guaiana francesa. Tot i el seu vincle amb l'Amazones, l'Orinoco presenta singularitats paisatgístiques notables.

D'entre la resta de regions de l'Amèrica del Sud cal citar **la Pampa**, una extensa plana que des del peu dels Andes argentins arriba fins al sud del Brasil i l'Uruguai. Regió habitada, territori de ramaders i d'agricultura, conforma el rerepaís d'algunes de les grans ciutats atlàntiques de l'Amèrica del Sud com Buenos Aires, Montevideo, Porto Alegre i no gaire lluny de Sao Paulo i Rio de Janeiro. La Pampa és una de les regions de més força cultural de l'Amèrica del Sud, identifica la figura del *gaucho*, la versió austral del *cowboy*.

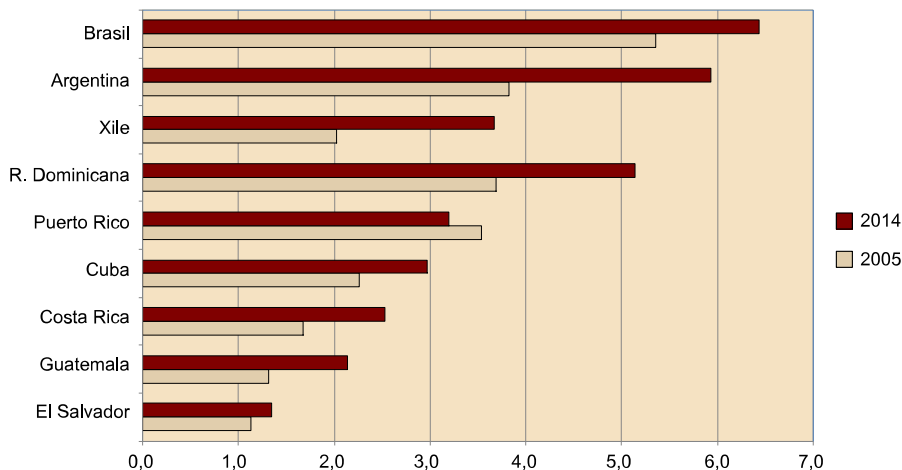
També convé destacar la regió de **la Patagònia**, desert fred que ocupa l'extrem meridional del con sud, un dels territoris més poc habitats i amb major presència de monuments naturals. Inclou territoris de l'Argentina, per bé que també la part xilena, a l'altra banda de la serralada, utilitza el terme *Patagònia*.

A més de les regions citades, altres de menor pes però destacables són la regió del Chaco –en l'espai que comparteixen el Paraguai, Bolívia i l'Argentina–, l'altiplà del Brasil –al sud-est de l'Amazònia i separant aquesta regió del litoral atlàntic– i, finalment, el Sertão –l'únic desert equatorial de món, ubicat al NE del Brasil.

3.2. El turisme a la regió

A banda de Mèxic, queda clar que l'activitat turística internacional es registra sobretot a la regió del Carib. Reforçat per la dimensió minúscula d'alguna de les illes caribenyes, el turisme internacional es consolida com la principal activitat de molts d'aquests territoris.

Figura 6. Les principals destinacions caribenyes de l'Amèrica Central i de l'Amèrica del Sud

Font: UNdata (2016) (dades en milions de turistes anuals).

Hi ha un cert equilibri entre les principals destinacions del Carib i de l'Amèrica del Sud pel que fa a nombre de turistes internacionals. Tenint en compte la dimensió del Brasil i de l'Argentina, sembla clar que la densitat d'usos turístics sobre el territori és molt més elevada al Carib. Tanmateix convé recordar que no s'ofereixen xifres de turisme domèstic, i que aquestes aportarien dades rellevants en aquells països amb classe mitjana desenvolupada i dimensió elevada com és el cas del Brasil.

Queda clar que la principal regió turística que s'avalua en aquest apartat és **el Carib**, on a més de les illes principals, trobem enclavaments turístics tan reconeguts com Cancún, Cartagena d'Índies o l'illa Margarita a Veneçuela. L'argument motivacional principal a la regió és el turisme de sol i platja complementat pel turisme de creuers, en aquest cas en gran mesura d'origen nord-americà.

L'Amèrica Central no és un territori especialment dens quant a usos turístics. Tot i així, a la costa caribenya i també a la pacífica hi ha zones de concentració d'oferta i complexos turístics, especialment a Costa Rica i Panamà. El turisme a la regió és tant internacional com domèstic, i els principals valors són la natura i el sol i platja.

L'Amèrica del Sud ofereix un important turisme regional, procedent sobretot dels mateixos mercats brasilers i argentins. Aquest turisme és tant domèstic com internacional. La motivació principal té a veure amb els fluxos interns de sol i platja, però a la regió es poden identificar fluxos regionals de turisme de

neu, turisme extracontinental de natura i cultural. En determinades regions dels Andes, un flux especialitzat de turisme esportiu de muntanya ha desenvolupat processos d'especialització realment destacables i similars als d'algunes regions de l'Himàlaia.

El turisme de negocis té un cert pes a les grans ciutats, però per al conjunt del continent no en sembla tenir gaire. Tan sols algunes ciutats del Brasil i l'Argentina tenen una projecció internacional i les problemàtiques econòmiques que periòdicament tenen alguns països no afavoreix precisament la consolidació del turisme de negocis.

3.2.1. El Carib

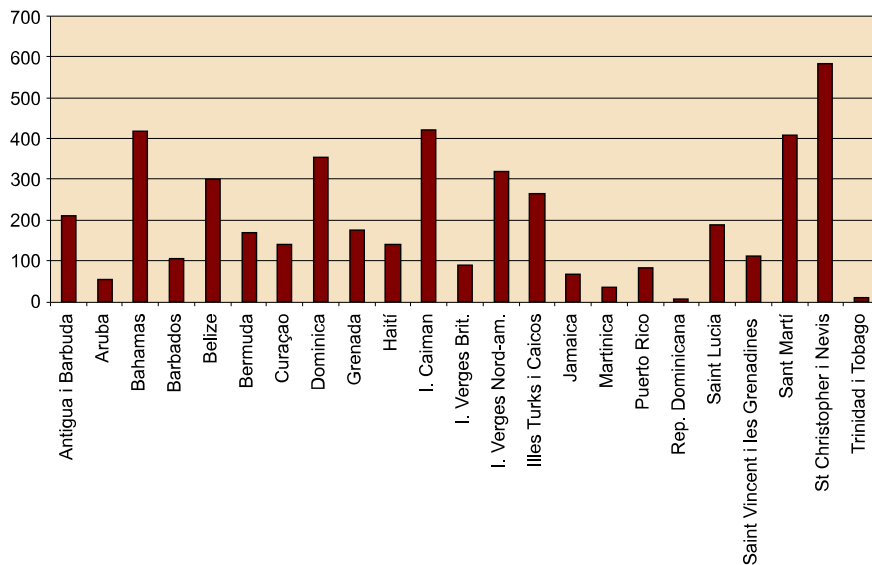
És la principal regió de turisme d'Amèrica. El desenvolupament de les diferents illes no ha estat homogeni les darreres dècades, condicionat en gran mesura per l'entorn geopolític. Així, Haití no ha estat capaç d'estructurar una oferta significativa fins avui, mentre que Cuba ha tingut un desenvolupament força concentrat des de la dècada dels noranta, fruit de la política de l'Administració cubana de reforçar el turisme com a alternativa a l'economia agrària dependent de l'antiga URSS. El model de complex turístic aïllat és el que ha fet més fortuna i el que caracteritza la major part de l'oferta caribenya.

L'especialització per illes és també una constant, de manera que cadascuna cerca en la mesura de les seves possibilitat valoritzar els seus actius. Puerto Rico, com a estat associat als Estats Units, és la principal destinació de sol i platja per als americans al Carib, mentre que la capital, San Juan, ha estat durant molt temps el principal port de creuers de l'àrea, atès que també són americans els principals consumidors de creuers pel Carib.

Jamaica s'orienta tant al mercat americà com al britànic, amb una oferta turística força competitiva. La República Dominicana per al mercat espanyol, mexicà i sud-americà de sol i platja, Guadalupe i Martinica per al mercat francès, Aruba i Saint Martin per a l'holandès. Queda clar que el model de flux que relaciona antiga colònia i antiga metròpoli té una enorme vigència encara avui al Carib. A més del turisme de sol i platja, l'altre gran producte de la regió és el turisme de creuers que, a més de l'esmentat centre de San Juan, és rellevant a la major part de les petites Antilles i les Bahames.

Un indicador que permet copsar el pes del turisme de creuers és el que relaciona el nombre de creueristes amb el de turistes.

Figura 7. Relació creueristes × 100/ turistes

Font: Elaboració pròpia a partir de CTO (2014).

L'anàlisi de les dades mostra com a les illes petites el turisme de creuer és relativament més important, fins i tot a països tan poc turístics com Haití (potser per això), mentre que en els països més grans amb major oferta el nombre de creuers és més elevat, però la importància que tenen en el conjunt de l'activitat turística és menor.

A més de les illes, la regió caribenya incorpora en la seva oferta complexos turístics i poblacions continentals, el més reconegut és el de Cancún³, a l'Estat de Quintana Roo, al Yucatán. Aquesta població és punt de partida cap a la reconeguda regió maia amb un important itinerari de jaciments arqueològics, per Mèxic, Guatemala, Hondures i Belize. A la costa caribenya de l'istme hi ha poques destinacions importants, però un seguit d'arxipèlags i illes configuren la millor oferta per al turisme domèstic. Les Islas de la Bahía a Hondures, les Islas del Maíz a Nicaragua o les més allunyades San Andrés i Providencia que pertanyen a Colòmbia representen els referents en aquesta costa en general no massa desenvolupada. Ja a la costa sud, les poblacions turístiques de Cartagena o Santa Marta destaquen per un model de desenvolupament que no prima el complex turístic sinó els espais oberts més o menys integrats.

⁽³⁾Cancún (Quintana Roo, Mèxic)

A la punta nord-est de la península del Yucatán es troba Cancún, ubicat en una estreta franja de terra entre el Carib i una gran llacuna costanera. Malgrat que no va començar a desenvolupar-se de manera planificada fins l'any 1972 (moment en què en tot el Yucatán només van arribar-hi 60.000 turistes), s'ha convertit en una de les destinacions de platja més importants del món i la més important de Mèxic, ben comunicada per aire amb els Estats Units i Europa. Al llarg del front marítim de quinze quilòmetres s'intercalen diversos hotels luxosos i complexos turístics que han estat el focus impulsor del desenvolupament turístic dels setanta quilòmetres de la Riviera Maya. Cancún és el centre de la regió turística, amb uns 3,7 milions de visitants anuals, dos de cada tres dels quals són estrangers.

Figura 8. Vista aèria de Cancún

La implantació del turisme va afectar tota la costa caribenya de Mèxic. Els atractius principals de la regió són les excepcionals condicions naturals i paisatgístiques i la seva combinació amb les restes arqueològiques de la civilització maia, que en el passat va dominar aquesta regió. Els atractius naturals, culturals i arqueològics han creat una simbiosi entre els espais turístics litorals i els centres urbans i els ecoturístics de l'interior. Cancún, tal com promou la seva oficina de turisme, actua com a porta d'entrada al món maia per als turistes que trien la platja com a destinació. Ofereix serveis i equipaments i oferta turística complementària als qui visiten Cancún, al mateix temps que es beneficia del contacte amb la imatge de turisme suau derivada de l'ecoturisme. Els huracans són el principal problema natural amb què s'ha trobat alguna vegada la destinació.

A mitjan anys noranta Cancún disposava de 18.000 habitacions hoteleres (i es preveia que arribaria fins a 25.000 durant la primera dècada del segle XXI) i enregistrà 1,2 milions d'arribades turístiques internacionals i 400.000 turistes nacionals (1990) que s'han convertit en 3,8 milions actualment, gràcies a un aeroport ampliat diverses vegades i que el 2018 ha de poder acollir 40 milions de passatgers. El principal mercat emissor de Cancún és el nord-americà; un 44,5% dels turistes són americans, un 38,4% són mexicans i un de cada deu són canadencs i europeus. L'ocupació turística de la destinació té una estacionalitat moderada, ja que, durant els mesos de gener a abril i de juliol i agost, és a dir, durant la meitat de l'any, l'ocupació hotelera està sobre el 70%, mentre que la resta de mesos cau per sota del 60%. La llargada mitjana de l'estada és de 5,2 nits.

Paral·lelament al creixement turístic, l'increment demogràfic de la ciutat de Cancún ha estat espectacular, i ha arribat als 628.000 habitants actuals. L'impacte socioeconòmic del projecte Cancún ha estat positiu, ja que ha millorat les condicions de vida de la població en general, tot i que es detecta un descens de la categoria sociolaboral en relació amb els residents maies. L'impacte ambiental de Cancún ha estat limitat. No s'han construït estructures artificials al voltant de les platges i hi ha hagut una relativa preocupació per l'estètica urbana i el manteniment dels jaciments arqueològics dels voltants. L'ecosistema més fràgil és, sens dubte, la llacuna que envolta la ciutat, la qual, tot i estar protegida en diferents parts, va patir episodis d'invasió d'algues a causa del vessament d'aigües brutes sense tractar, cosa que va motivar l'aparició de mesures correctores.

En definitiva, els objectius de planejament que van portar a aixecar Cancún s'han complert en gran mesura. Es preveia, com així ha estat, la construcció d'un centre de vacances modern i integrat amb una ciutat de serveis associada. Els factors que han contribuït a obtenir un nivell adequat de desenvolupament són els següents:

- La preocupació per no excedir la grandària del complex turístic.
- L'obertura de l'aeroport i les zones urbanes complementàries.
- La preservació de zones ecològicament sensibles.
- La construcció d'habitats i equipaments per als treballadors.
- La xarxa de carreteres.
- El disseny urbà.

L'interès internacional del projecte ha estat validat per l'àmplia presència de turistes estrangers atrets per la combinació de Carib i patrimoni. Malgrat tot, els èxits en la planificació de la zona turística no s'aconseguien pel que fa al creixement urbà i residencial, el qual ha estat més desordenat. Una altra crítica al projecte turístic ha estat l'excessiva

densitat urbana, la linealitat, i la manca de recurs a l'arquitectura tradicional i l'aposta pels edificis moderns. La linealitat ha estat fruit de les condicions geogràfiques de l'indret i de la necessitat d'ubicar els hotels en contacte estret amb el front de mar. Els efectes econòmics regionals de Cancún han estat importants: millora de la infraestructura de comunicacions (aeroport, xarxa de carreteres) i extensió de la xarxa d'aigua potable i dels sistemes de telecomunicacions. S'han restaurat diversos llocs arquitectònics i s'han creat diferents atraccions per als turistes. S'han generat abundants llocs de treball en una zona que subsistia amb un sector agrícola poc productiu; els nivells d'educació i de vida han millorat, tot i que les importants migracions laborals també han generat problemes, especialment d'habitatge.

3.2.2. L'Amèrica Central

L'orientació turística de cada estat és diferent. El més ben posicionat i més reconegut com a destinació internacional és Costa Rica, una de les principals destinacions de turisme de natura i, més especialment, d'ecoturisme. La xarxa d'espais naturals protegits tant privats com públics és un referent per a la major part de països en vies de desenvolupament. Costa Rica també té el turisme més convencional de sol i platja, una especialitat que és la principal a Panamà, on especialment les illes del Pacífic, aporten una oferta d'alt nivell.

A més de l'esmentada Ruta Maia, la resta de països de la regió no presenta una orientació destacada pel turisme internacional; en canvi, és important el turisme domèstic de sol i platja i, en menor mesura, el turisme cultural.

3.2.3. Els Andes

Ja s'ha fet referència a la importància des del punt de vista geogràfic d'aquesta serralada, la seva diversitat de paisatges permet oferir destinacions de tota mena. Els usos turístics de major densitat es donen a la zona temperada, a Xile i l'Argentina, on la presència d' **estacions d'esquí** fa que els usos siguin similars als de les muntanyes europees. La serralada ofereix zones importants per a practicar esports de muntanya, les més importants són la Cordillera Blanca al Perú, la zona de l'Illimani a Bolívia, la zona dels *nevados* a Colòmbia, la zona de l'Aconagua a Xile-l'Argentina i també les destinacions patagòniques del Parc Nacional dels Glaciars a l'Argentina o les Torres del Paine a Xile.

Encara als Andes destaquen els **monuments naturals** del desert d'Atacama a Xile, de les geleres de San Rafael i Perito Moreno, dels guèisers de Xile i Bolívia, del llac Titicaca o dels molts volcans localitzats al llarg de tota la serralada.

Des d'una **perspectiva cultural**, els nombrosos jaciments arqueològics, com Ciudad Perdida a la Sierra de Santa Marta, Machu-Picchu a prop de Cuzco o Tiahuanaco a la vora del Titicaca, són referents internacionals.

Des del punt de vista de l'**oferta de natura**, destaca el seguit d'espais protegits que es localitzen a la zona de transició entre les alçades andines i la plana amazònica. Aquests espais configuren el més important espai de biodiversitat del món. La xarxa d'espais naturals són de molt difícil accés, fet que li dona una

component de producte d'aventura. Aquesta regió és més accessible des de les poblacions de la serralada que des de la plana amazònica, d'on procedeixen, per tant, els fluxos de les poblacions andines.

3.2.4. L'Amazònia

La dificultat d'accés a aquesta regió fa que la major part d'actius turístics es concentrin al voltant de les poblacions que es localitzen al llarg del riu. En aquesta regió la mobilitat del visitant es produeix pel riu i la major part de productes turístics se centren en els creuers fluvials. Iquitos al Perú, Leticia a Colòmbia i sobretot Manaus al Brasil són les poblacions de partida dels creuers i dels itineraris de natura i esport. Amb tot, hi ha una relació molt escassa entre els productes turístics de l'Amazònia i el producte de peu de mont indicat anteriorment.

Tot i no pertànyer a la zona de l'Amazònia, un dels espais naturals més destacats de tot el continent es troba al sud d'aquesta regió, ja en el límit del Paraguai, és la regió del Pantanal, un enorme espai d'aiguamolls amb usos a mig camí entre agraris i naturals i on es concentra una gran varietat de fauna. El Pantanal és la gran destinació de natura del país i del continent. Tot i així, el desenvolupament turístic no és sinó incipient.

3.2.5. La costa atlàntica

Des del nord del Brasil fins a les costes patagòniques de l'Argentina, l'espai atlàntic és el principal eix de desenvolupament turístic. Aquesta llarga costa presenta nivells de desenvolupament ben diferents, on destaca l'espai central entre Rio de Janeiro i Mar del Plata. Els estats del sud del Brasil són els de desenvolupament econòmic i renda *per capita* més grans, i és elevada la presència de poblacions turístiques litorals. Més al sud, l'estuari del riu de la Plata conforma un dels espais urbans i turístics de més densitat. A més de localitzar les capitals de Buenos Aires i Montevideo, en el límit d'aquest estuari s'ubica l'exclusiva ciutat turística de Punta del Este, ciutat similar a les grans poblacions turístiques de la Mediterrània pel que fa a especialització. Com que aquesta zona és ja de clima temperat i, a més, els usos són estacionals, fa que aquesta població encara sigui més semblant a les mediterrànies. Al sud de l'estuari i de la ciutat de Buenos Aires, se succeeixen poblacions de turisme litoral, la més important de les quals és Mar de Plata, població de 600.000 habitants que en temporada supera els 8 milions de visitants.

Les condicions tèrmiques de l'aigua fan que al sud d'aquesta costa els usos litorals es redueixin dràsticament, mentre que al nord de Rio els usos són molt discontinus però amb concentració destacada a les principals ciutats i amb presència d'importants complexos turístics. Ciutats com Salvador de Bahia o Fortaleza són bona mostra d'aquesta realitat.

4. L'Àsia, l'Orient Mitjà i Oceania

4.1. Aproximació geogràfica al continent asiàtic

La magnitud i extensió del continent asiàtic el fa objecte d'una gran heterogeneïtat geogràfica i humana, sobre la qual és gairebé impossible generalitzar. Fins i tot si reduïm l'escala d'anàlisi mitjançant la regionalització proposada en aquesta unitat (l'Àsia oriental, l'Àsia central, l'Orient Mitjà, el Sud-est asiàtic i l'Indostan) la varietat continua fent-se més palesa que l'homogeneïtat. Malgrat la importància final del conjunt de l'Àsia sobre el planeta, aquest continent no es fa comprensible si no és per mitjà d'una lupa que enfoqui la diversitat regional i que doni lloc a una complexitat física, humana i geopolítica que intentarem desengranar a continuació.

Amb risc de caure en l'excés de simplificació podem avançar, però, que a banda de ser un continent de contrastos⁴, l'Àsia dibuixa també unes **problemàtiques comunes**, algunes de les quals comparteixen també d'altres continents, però que en aquest prenen una dimensió diferent.

⁽⁴⁾Hi trobem, per exemple, les muntanyes més altes del planeta (a l'Himàlaia) i les regions més deprimides (a la mar Morta), països on la misèria i la pobresa inclouen la major part dels seus habitants i països plenament desenvolupats amb predomini de les rendes mitjanes; grans superfícies de deserts humans i conglomerats urbans i rurals amb algunes de les densitats demogràfiques més elevades del món.

Segurament la problemàtica més recurrent arreu del continent és l'**impacte ambiental** i, especialment en moltes regions, la possibilitat d'arribar a un desequilibri població-recursos amb situacions potencials de degradació ecològica, algunes de les quals ja apunten com una realitat regional (l'erosió del sòl a parts de l'Índia, o la dessecació de la mar d'Aral, per exemple) però també amb conseqüències globals (la deforestació dels boscos verges tropicals).

Tot i que la majoria d'estats mantenen des de fa dècades l'estabilitat en les seves fronteres i el nombre de conflictes bèl·lics internacionals és menor en relació amb la situació de les dècades dels cinquanta, seixanta i setanta, la **sismitat geopolítica** és latent a molts indrets (conflictes territorials entre l'Índia i el Pakistan, per exemple) i les picabaralles, els aixecaments i els conflictes armats interns estan a l'ordre del dia en diferents regions (des dels conflictes territorials del Caucas, de Crimera, del Kurdistan i del Caixmir, fins als separatistes tàmls de Sri Lanka i la repressió post Tiananmen a la Xina passant per la insurgència del Iemen), així com les guerres a gran escala a l'Afganistan, Síria i l'Iraq.

Dades de l'Àsia

L'Àsia és el continent més gran del planeta amb una superfície total de 43 milions de km² (el 29% de les terres emergides), on viuen més de 4.400 milions d'habitants (el 60% de la població mundial), i també comença a ser un colós del turisme amb 250 milions d'arribades (el 22,1% del total mundial) l'any 2006, superant ja el continent americà (el 16,0%), encara que lluny d'Europa (el 51,3%).

Similarment, en el conjunt asiàtic es reproduïxen noves **asimetries geogràfiques**. D'una banda, la nova posició de la franja del Pacífic, integrada en els mercats globals, i que contrasta amb el retrocés socioeconòmic de l'interior del continent més aïllat; i d'altra banda, l'increment de les desigualtats regionals tradicionals entre camp i ciutat i entre rics i pobres.

Enmig d'aquest context, el **turisme a l'Àsia**, i en concret al sector sud-oriental, ha irromput amb força i ha permès l'emergència de diferents regions turístiques amb un enorme potencial de creixement. En aquest procés intervé la dialèctica global/local, en què entre altres aspectes cal destacar els següents:

- la integració en els mercats mundials dels nous països industrialitzats,
- la difusió del lleure turístic entre les classes mitjanes emergents d'aquestes regions i
- la millora de les comunicacions internacionals, especialment el transport aeri.

Al mateix temps el turisme internacional es beneficia no solament de l'àmplia gamma de modalitats turístiques existents en les destinacions asiàtiques, sinó també de l'heterogeneïtat de continguts geogràfics i ètnics locals i de la varietat cultural que ofereixen. La regió asiàtica del Pacífic ha experimentat, durant les tres darreres dècades, un fortíssim creixement tant de les arribades com dels ingressos per turisme. D'entre les raons que expliquen aquests increments, trobem:

- 1) La privilegiada posició relativa del Pacífic asiàtic (geogràficament orientat al triangle de desenvolupament que formen el Japó, els Estats Units i Austràlia-Nova Zelanda).
- 2) La reducció del cost del transport aeri.
- 3) La traducció de la llunyania en exotisme que, malgrat la distància física, fa atractives aquestes destinacions als ulls dels mercats europeus.
- 4) L'emergència de fluxos turístics domèstics.
- 5) La grandària demogràfica de països com la Xina, estat destinat a ser el capdavanter en la recepció de fluxos turístics internacionals.

4.2. La regionalització a l'Àsia

4.2.1. L'Indostan

A l'Indostan les zones muntanyoses del nord imprimeixen un caràcter molt marcat per la seva particular condició topogràfica, però també una influència sobre un espai més gran, ja que és el lloc de naixement dels grans rius que originen les planes fluvials de sòls fèrtils (especialment el Ganges, l'Indo i el Brahmaputra), els quals tenen un paper estructurador sobre una àmplia superfície territorial que acull milions d'habitants. Un tercer espai geogràfic distingible són les plataformes elevades que s'estenen a banda i banda dels sistemes muntanyosos.

Com succeeix també a l'Àsia oriental, la presència humana continuada durant segles ha reconstruït el paisatge i ha reemplaçat els ecosistemes naturals per d'altres agrícoles que, a causa de l'actual pressió demogràfica sobre aquests recursos, generen disfuncions ambientals. Un segon focus de tensió, acumulada durant segles sencers, és de caire geopolític. La diversitat ètnica, lingüística, cultural i religiosa es manifesta en la formació d'un mapa administratiu relativament recent, encara inestable en alguns sectors territorials, i amb problemes de cohesió interna en diferents països.

L'evolució política de l'**etapa postcolonial** a la regió va comportar la partició de l'Índia britànica en dos països nous (l'Índia i el Pakistan) l'any 1947, qüestió encara no resolta del tot. Temps després, l'any 1971, Bangla Desh se separava del Pakistan després d'una unió artificial (es tracta de països sense afinitat cultural i sense continuïtat geogràfica) amb un sol comú denominador: la religió musulmana majoritària entre la població i element bàsic de diferenciació respecte a l'Índia.

En la partició colonial entre l'Índia i el Pakistan es reflecteixen les diferències de fons entre la composició ètnica i religiosa, l'orientació política i estratègica i les característiques geogràfiques d'aquests dos països. Així, mentre que l'Índia és un estat democràtic amb minories islàmiques sovint perseguides o menystingudes i, en determinats moments, amb aliances i relacions polítiques amb l'antiga URSS, el Pakistan és una dictadura militar de majoria islàmica que tradicionalment (i sobretot després de la invasió de l'Afganistan) ha vist en l'antiga URSS una amenaça, i que ha rebut dels Estats Units ajut militar i econòmic.

El **Pakistan** és un estat poc homogeni en el sentit que tant la geografia com la història marquen diferències agudes entre les seves regions. L'únic factor comú capaç de generar unitat nacional ha estat el religiós, de tal manera que, després del domini colonial, l'Estat islàmic va esdevenir el nexa comú i la xària, el sistema de govern i de valors que substituïren el sistema legal i polític britànic. Les tensions religioses entre hindús i musulmans es barregen (i reforcen)

Països de l'Indostan

Els països inclosos dins aquesta subregió asiàtica són l'Índia, el Pakistan, Bangla Desh, Nepal, Buthan, Sri Lanka i les Maldives.

amb el conflicte territorial de les terres muntanyoses frontereres del nord del Pakistan (el Caixmir). La tensió geopolítica que marca aquest conflicte latent va contribuir al fet que la històrica capital pakistanesa (Karachi) deixés el seu lloc a Islamabad, geogràficament propera a la zona en conflicte. A més, el conflicte esdevé de primera magnitud geopolítica davant la possibilitat d'utilitzar armes nuclears, de les quals disposen tant l'Índia com el Pakistan.

Per la seva magnitud superficial i humana, **l'Índia** és el gran estat de l'Indostan. En realitat, però, no deixa de sobtar que, atesa la gran varietat de mosaics culturals i disparitats socioeconòmiques tan contrastades que intervenen dins les seves fronteres, es mantingui encara amb un format polític unitari. Malgrat el nivell de consolidació de la democràcia i del federalisme indi, la combinació dels problemes de convivència religiosa (hinduisme, budisme i islamisme són les principals religions del país), social i ètnica, donen cabuda a autèntics vespers regionals on la contesa quotidiana és més habitual que la bona convivència.

El postcolonialisme indi ha donat, però, com a resultat un estat relativament sòlid, especialment si es compara amb d'altres estats que després del domini colonial s'han col·lapsat i desintegrat políticament. L'herència imperial britànica ha deixat alguns arguments a favor de la unitat índia (l'idioma anglès com a llengua franca, una capital com a centre administratiu i director del país, un sistema de transports que cobreix bona part del territori, etc.), però actualment algunes forces centrífugues juguen en contra d'aquesta solidesa política:

- Les males relacions de la societat hindú, especialment dels sectors nacionalistes, amb la minoria (de 175 milions de persones) musulmana.
- Les rebel·lions locals en territoris perifèrics com, per exemple, els sikhs al Panjab o el conflicte armat dels tàmls a Sri Lanka.
- Les peticions de major autonomia per part de les regions locals de l'est.
- Els conflictes fronterers amb el Pakistan, la Xina i Rússia.
- La persistència d'una estratificació social basada en les castes i que implica una segregació social entre els habitants de religió hindú.

Per contra, hi ha elements que actuen a favor de la vertebració nacional:

- La cultura hindú manifestada com un estil de vida comú.
- L'existència durant dècades d'institucions democràtiques i de líders carismàtics.
- El sistema de comunicacions que, amb caràcter unificador, facilita la mobilitat i circulació de béns, persones i idees.
- La flexibilitat del sistema federal i la capacitat de negociació de l'estat central amb les regions.

Dades d'Índia

L'Estat indi és en realitat una federació de pobles i cultures on es parlen catorze llengües principals i moltes d'altres de menors. Administrativament parlant està composta per vint-i-cinc estats, amb una marcada base lingüística diferencial, sis unions de territoris i un territori de la capital nacional, tots ells amb diferents graus d'autonomia.

Si bé l'Índia ha sabut sobreviure com a estat, no ha tingut el mateix èxit econòmic. L'Índia, igual que la majoria de països de l'Indostan, continua essent un país pobre i perifèric amb les característiques pròpies d'aquesta tipologia de nacions:

a) presència de moltes regions –que per la seva superfície territorial i nombre d'habitants serien equiparables a països– amb indicadors de desenvolupament humà molt baixos;

b) fracàs de la seva política demogràfica fins al punt que aviat serà el país que aporta més efectius al creixement demogràfic del planeta;

c) important inestabilitat interna d'origen religiós i social,

d) tensions fronteres amb els països veïns que, en el cas del Pakistan, potencialment podrien derivar en un conflicte bèl·lic nuclear.

Sri Lanka és un estat independent des de l'any 1948. Les grans diferències respecte de l'Índia expliquen aquest procés. Té una majoria de població budista (el 70%) i diferències lingüístiques (no predominen les llengües dravídiques com succeeix al sud de l'Índia, sinó les indoeuropees, lligades a migracions des del nord de l'Índia durant el segle cinquè després de Crist), i una història de país-plantació lligada a l'exportació i que ha quedat com un llegat colonial. La minoria tàmil representa el 18% de la població. Té el seu origen en el sud de l'Índia i parlen una llengua dravídica. Durant el segle XIX els britànics els porten a l'illa per a treballar en les plantacions colonials. Les tensions amb la majoria budista han portat a una rebel·lió armada i l'aparició d'un moviment separatista actualment actiu.

Les **Maldives** són un estat-illes que en certa manera ha tingut un tarannà oposat al de Sri Lanka. La predominança d'un bon clima social i el medi natural excepcional de les illes s'han pogut aprofitar per a fer de les Maldives un país atípic amb una activitat turística internacional consolidada que ha permès generar la renda *per capita* més elevada de la regió. El gran perill per a la indústria turística de les Maldives, i per a les illes en si, és extern. L'escalfament global del planeta i una hipotètica crescuda del nivell dels oceans podria fer desaparèixer sota les aigües aquestes illes on l'altura màxima no sobrepassa els dos metres.

El perill de desaparició de les Maldives a conseqüència del canvi climàtic

L'arxipèlag de les Maldives està format per 26 grans atols que apleguen més de 1.200 illes, 300 de les quals estan habitades permanentment o estacionalment per turistes. El turisme ha tingut una ràpida expansió després de la creació del primer complex turístic a l'illa de Kurumba (1972). Posteriorment un centenar llarg de complexos turístics més s'han construït per donar cabuda al milió de visitants anuals. Les Maldives és el país més baix del món, amb una altura màxima de 2,5 metres, i seria el primer territori engolit per les aigües si puja el nivell dels oceans. El Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC, 2015) preveu que el nivell del mar augmenti entre 26 i 83 cm fins a finals de segle. En cas que es confirmin les tendències actuals, el desastre sobre les costes de tot el món seria de gran magnitud. Estats illa com Tuvalu, Kiribati o les Maldives podrien arribar a desaparèixer sota les aigües. Des de mitjans dels noranta s'han realitzat diverses actuacions d'adaptació, incloent la creació d'illes artificials, esculleres i pujada

de cota d'alguns complexos turístics, però la participació local en la mitigació és difícil en un país econòmicament dependent i amb una estructura energètica endarrerida.

En termes geogràfics **Bangla Desh** es pot considerar una continuació de l'Índia. Aquest país de 169 milions d'habitants i creixement ràpid, originat l'any 1971 després de la partició del Pakistan, està pràcticament en la seva totalitat envoltat per territori indi. La geografia de Bangla Desh, una gran plana formada per la confluència de la desembocadura de dos grans rius (el Ganges i el Brahmaputra), condiona els ritmes quotidians de la vida dels seus habitants.

La combinació d'una plana deltaica gairebé a nivell del mar, plena de canals naturals laberíntics i molt poblada a causa de la fertilitat dels seus sòls al·luvials, juntament amb una localització, al golf de Bengala, oberta als ciclons tropicals, la fan propensa a les catàstrofes naturals. S'ha calculat que una de cada vuit persones mortes al món a conseqüència de forces de la natura és habitant de Bangla Desh. Així ho posen de manifest els episodis de ciclons de 1970, encara avui el fenomen que ha provocat més víctimes, amb 375.000, i de 1991, els quals van deixar un rastre de 150.000 persones mortes o desaparegudes.

Exemple

Figura 9. Poble inundat al sud de Dacca

La meitat del territori de Bangla Desh està immers en el delta del Ganges–Brahmaputra. La plana deltaica és molt fèrtil, però extremadament baixa i coberta per més de 300 cursos fluvials, és inundada periòdicament durant l'època del monsó. A més, Bangla Desh és un dels estats més densament poblats del món (850 habitants/km²) i també un dels més pobres. Les inundacions són reforçades, a més, per altres factors com ara la deforestació de l'Himàlaia, o la pèrdua de cobertura vegetal al delta per a guanyar terres de conreu (es calcula que actualment només es disposa d'un 10% de l'originària) que actuava

d'atenuant de les inundacions. El pas de ciclons i sismes submarins deixen cada any milers de persones sense llar i nombroses víctimes. Els anys 1970 i 1991 les inundacions van ser especialment violentes amb centenars de milers de morts. Per les seves característiques físiques, Bangla Desh és un dels països més exposats als riscos del canvi climàtic, tant pel que fa a la possibilitat que es reforcin els ciclons com per la possible crescuda del nivell del mar.

Tanmateix el continu creixement demogràfic converteix en cíclic el problema, ja que per a fer front als augments de la població es colonitzen les noves terres deltaïques guanyades al mar en el procés de formació del delta, cosa que augmenta els riscos davant les inundacions periòdiques que segueixen a les crescudes del Ganges durant els monsons. Si a això afegim una insuficient planificació d'emergències i la manca de vies de comunicació adequades, i també l'absència de sistemes d'alerta i prevenció, els episodis de risc natural acaben sovint donant lloc a catàstrofes humanes.

Per paradoxal que sembli, a Bangla Desh no solament hi ha problemes quan sobra l'aigua sinó també quan en manca. Les sequeres també són periòdiques quan s'entra en l'època seca i el Ganges baixa buit. Relacionat amb això hi ha una disputa amb l'Índia quan aquest país va decidir construir un embassament a Farakka, al curs baix del Ganges, per a l'abastament de Calcuta. Les conseqüències sobre la desembocadura del riu (debilitació dels aquífers, escassetat d'aigua de rec, intrusió salina, pèrdua de boscos i de terres fèrtils) van generar tensions que deterioraren unes relacions amb l'Índia ja de per si complicades.

El tractat per l'aigua de Farakka entre l'Índia i Bangla Desh

Per a obtenir informació sobre aquest tractat podeu fer clic als webs següents:

<http://www.globalwaterforum.org/2014/07/28/sharing-waters-vs-sharing-rivers-the-1996-ganges-treaty/>

<http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/dams/farakka.htm>

Una fesomia i paisatge totalment oposats als de Bangla Desh tenen els petits països del **Nepal** i **Buthan**. Es tracta, de fet, d'una divisió històrica i administrativa formada sobre la base d'una subregió físicament homogènia constituïda per muntanyes impenetrables i una cultura i un medi similar. La seva característica principal, la topografia d'alta muntanya, transcendeix, però, l'espai regional i té influència sobre el conjunt del sud asiàtic, ja que és l'origen dels seus grans rius.

El **Nepal**, amb prop de 29 milions d'habitants, és el país més important de l'àmbit. A la problemàtica general de subdesenvolupament i d'ordre polític, se li suma la forta degradació ambiental. La unió d'altas taxes de creixement demogràfic i l'escàs espai disponible per a l'activitat humana s'ha traduït en la desforestació d'una tercera part dels boscos alpins des del 1960. Les migracions cap a les zones elevades per a practicar una agricultura de subsistència, juntament amb l'acció de les pluges monsoniques sobre uns sòls pobres, amb pendents pronunciats i descoberts de vegetació han tingut com a conseqüència una erosió molt important del sòl. La situació ambiental en aquest país pren dimensions d'autèntica crisi ecològica (s'ha calculat que un 80% de la

població es dedica a l'agricultura de subsistència i que un 50% de les terres fèrtils han estat abandonades per culpa de l'erosió) i obstaculitza seriosament les seves opcions de desenvolupament.

El descobriment del Nepal com a indret turístic de muntanya ha permès l'arribada de molts visitants al país, però les fuites d'ingressos dificulten el desenvolupament local basat en el turisme. Contràriament, l'impacte físic de les expedicions de muntanya a l'Himàlaia representa una despesa notable per a un país pobre.

L'aïllament geogràfic del Nepal, la seva fragmentació regional (les cultures de l'est i de l'oest tenen poc a veure entre si, igual que succeeix amb la geografia de les terres altes del nord respecte de les planes i valls fèrtils del sud orientades a l'Índia) i el deteriorament econòmic i ambiental pronostiquen un futur difícil per a aquest estat.

Buthan és un petit estat tap ubicat entremig dels dos gegants asiàtics (l'Índia i la Xina). L'aïllament i la inaccessibilitat són les seves característiques principals que en preserven la seva fesomia i el seu caràcter tradicional. Al contrari que al Nepal, l'activitat turística està fortament controlada i els accessos limitats a un determinat segment de demanda que estigui disposat a efectuar importants despeses *per capita* durant la seva estada al país.

4.2.2. L'Àsia oriental

Aquesta regió té una gran **diversitat geogràfica** manifestada en la varietat de paisatges, climes i cultures, que inclouen des de les altes muntanyes i climes freds del Tibet fins als climes tropicals de les illes del Pacífic. Les grans cadenes muntanyoses (els Karakorum, el Tibet), resultat de la col·lisió entre les plaques terrestres índia i euroasiàtica, són àrees anecumèniques, deshabitades i de dures condicions de vida per la neu, el pendent, el gel i el fred, presenten riscos associats al lliscament de terres i allaus, i són l'origen de la inestabilitat sísmica de la regió. Però al mateix temps també són la font d'on neixen els grans rius que, aigües avall, són vitals per a centenars de milions de persones i que erosionen muntanyes i aporten al·luvions fèrtils a les valls. Els deserts prevalen a l'interior septentrional en contacte amb l'Àsia central (el Gobi, Takla Makan). L'aridesa és conseqüència de l'obstacle de les muntanyes, les quals impedeixen avançar terra endins les masses d'aire humides. Les condicions climàtiques del litoral van des de les més suaus i temperades de les latituds mitjanes fins a arribar a les característiques tropicals d'algunes illes meridionals (Taiwan, Hainan).

Des del punt de vista humà, l'orient asiàtic és un espai **bressol de civilitzacions**, un cor cultural de civilitzacions antigues que continuen existint actualment, amb un pes demogràfic importantíssim, tot i que desigualment repartit, ja que es concentra sobretot a les regions orientals i litorals. Les transformacions econòmiques de les darreres dècades han generat un desenvolupament

espectacular del sector del Pacífic, encara que internament s'ha resolt en diferents ritmes i intensitats. Aquest desenvolupament regional establert sobre nodes globals que dinamitzen regions urbanes senceres (Hainan, Hong Kong, Xangai, Dalian, etc.) redueix els contrastos econòmics entre el Japó i la resta de països, al mateix temps que crea diferències regionals importants a l'interior dels països en desenvolupament i planteja reptes de com donar cobertura social a les persones desplaçades i marginades en el procés de creixement.

La Xina i el Japó són els països dominants en el conjunt de la regió.

La **Xina** és la versió actual d'un imperi que s'ha expandit i contret moltes vegades al llarg de la història. En bona mesura continua sent una societat rural fonamentada sobre una estructura física de conques fluvials agrícoles, però que s'urbanitza i industrialitza a passes agegantades. El seu potencial demogràfic i les transformacions socials i econòmiques en marxa al litoral del Pacífic xinès l'han convertida en superpotència econòmica i militar, i també turística.

El **Japó** esdevé a partir dels seixanta un gegant econòmic. El desenvolupament econòmic al Pacífic contribueix a enfortir els seus lligams amb els països de nova industrialització i a convertir-lo en el cor d'una regió funcional enorme. No obstant això, la seva història d'expansió colonial i els conflictes ètnics i culturals afecten les seves relacions internacionals. La problemàtica ambiental a causa de la continuïtat de l'ocupació humana, del fort creixement econòmic i de la pobresa en alguns àmbits geogràfics és un dels reptes en el conjunt de l'Àsia oriental. Igualment, els conflictes polítics latents (Taiwan, Corea del Nord, moviments separatistes, etc.) plantegen problemes d'estabilitat geopolítica no solament d'ordre regional sinó també global.

Els països de la regió

La **Xina** actual en bona mesura encara presenta característiques de l'imperi que va ser: població molt nombrosa i gran extensió territorial, absència de democràcia i eleccions multipartidistes, existència d'un cor central poderós que controla les regions perifèriques, presència de minories menystingudes, pressió sobre terres frontereres i amenaces dels veïns, etc. En certa manera, la Xina comunista ha instaurat una nova generació de dirigents que continuen la tradició política dinàstica. Tanmateix, no es pot negar que els canvis han estat igualment importants. El comunisme significà la fi de les relacions feudals i la incorporació d'un nou paper per part de l'Estat, que deixa de ser únicament repressor i esdevé també protector, contribuint al benestar comú i al desenvolupament nacional. El dogma marxista de Mao va portar, això no obstant, algunes conseqüències negatives que perduren fins als nostres dies: la planificació central de l'economia va omplir algunes regions de fàbriques de propietat estatal ineficients i poc competitives. Igualment la doctrina refusava qualsevol política de població, ja que s'entenia com un instrument capitalista per a debilitar els recursos humans dels països comunistes. Finalment, la Revolució Cultural Proletària dels anys 1966-1976 representà una campanya,

d'efectes socials devastadors, contra qualsevol manifestació d'elitisme a la societat i la persecució de la burgesia i dels intel·lectuals del país (per por de la contaminació de pensament polític i del desviacionisme soviètic) per part de la Guàrdia Roja, formada per joves de ciutats i pobles. El resultat final conduí a la paràlisi econòmica a conseqüència de l'anarquia i el terror, múltiples episodis de violència i fam, la mort de milions de persones i grans purgues entre la població xinesa.

Després de la mort de Mao i durant els anys vuitanta, la Xina inicia un control demogràfic rigorós. El creixement anual passa del 3% el 1970 a l'1,2% el 1985 i a l'1% l'any 2000 (és a dir, d'una situació en què es duplicaria la població cada vint-i-tres anys es passa a una altra on la duplicació es produiria cada setanta anys) i baixen fins al 0,5% a partir del 2007. La justificació del control passa per entendre que la política de creixement demogràfic ràpid, anteriorment entesa com un recurs bàsic per als països pobres i comunistes, dóna com a resultat un volum de població que alenteix el desenvolupament econòmic. A més, la jove estructura demogràfica resultant del fort creixement acumulat impedeix que les polítiques antinatalistes siguin efectives a mitjà termini⁵. El fill únic és l'instrument més conegut de la política demogràfica xinesa, al qual es va posar fi l'any 2015, quan es van permetre dos fills per parella. L'èxit d'aquesta política ha estat gran a causa de les mesures coercitives sobre les parelles que incloïen penalitzacions fiscals, educatives i d'accés a l'habitatge. Les conseqüències negatives d'aquesta política demogràfica han estat l'aparició de l'infanticidi femení, l'augment del nombre d'avortaments, la selecció de sexe en favor del masculí, l'ocultació administrativa dels segons i tercers fills així com l'envelliment de la població.

⁽⁵⁾ Amb les dimensions de la Xina, fins i tot reduir el creixement a un modest 1% significa afegir 13 milions nous de persones cada any, amb la qual cosa l'any 2000 es constata una desviació d'uns 70 milions d'habitants de més respecte de les previsions demogràfiques calculades uns anys abans.

La distribució de la població xinesa continua vinculada a les característiques del medi físic. La Xina ha iniciat l'èxode rural, però el camp xinès encara està fortament poblat (un 46% de la població, 622 milions de persones, és rural), de tal manera que la distribució de la població segueix fidelment el mapa de la productivitat dels sòls i la presència de cursos d'aigua.

Comparació de les polítiques demogràfiques a la segona meitat del segle XX dels països més poblats del món: l'Índia i la Xina

Durant la dècada dels anys vuitanta del passat segle molts països en vies de desenvolupament van començar a posar en marxa polítiques de planificació familiar per tal de controlar el seu creixement de població i avançar en la transició demogràfica. No obstant això, no tots els programes van ser iguals ni van obtenir els mateixos resultats. Les experiències de la Xina i de l'Índia il·lustren dues formes molt diferents d'entendre les polítiques de planificació familiar, amb resultats també força contrastats. Actualment la Xina ha pogut contenir el seu creixement explosiu reduint a la meitat la natalitat i a una tercera part la mortalitat. L'Índia, en canvi, manté una taxa de creixement considerable, fet que la portarà a ser el país de més habitants del món en uns decennis, ja que tant la seva natalitat com mortalitat s'han reduït molt poc.

Des dels anys cinquanta els successius plans quinquennals indis han previst la política de planificació familiar. Durant les dues primeres dècades la fecunditat es reduí, però, molt lentament; el nombre de parelles que usen anticonceptius no arribava al 14% (el 48% actualment) i el mètode de control dominant era l'esterilització masculina o femenina. Els èxits només es limitaren a alguns estats, classes socials benestants i les poblacions urbanes. La poca capacitat pressupostària i la gestió discontinua dels programes, i també la dificultat d'aplicar-los en una societat amb múltiples religions, llengües i costums, en

foren la causa. L'any 1976 el Govern indi decidí accelerar les polítiques de planificació familiar. Les mesures que acompanyaren la decisió foren la intensificació dels programes, més ben dotats econòmicament, l'augment dels incentius monetaris per als seus usuaris i mesures coercitives com ara l'obligació d'esterilitzar-se després del tercer fill (mesura que només un estat va promulgar però que mai no va portar a la pràctica). L'orientació coercitiva va generar grans protestes a l'interior del país i, entre d'altres motius, va posar fi al Partit del Congrés de la presidenta Gandhi en les eleccions del 1977. Des de llavors, i davant l'increment constant de la població, l'objectiu és assolir una fecunditat de reemplaçament de la població al començament del segle XXI. Aquest plantejament es mostrà poc realista i l'índex de fecunditat l'any 2000 era de 3,31 fills per dona. Actualment se segueix baixant i es troba per sota dels 2,5.

El cas de la Xina és molt diferent. L'any 1949 el president Mao afirmava que l'elevada natalitat xinesa era un bé preuat, ja que la Revolució podria organitzar eficientment la producció per a fer front a les necessitats creixents de la població. Un cop consolidada la Revolució i davant dels resultats del cens del 1953, comença la preocupació per la demografia. Després d'unes primeres mesures tímides, i un retorn al pro natalisme durant l'era del Gran Salt Endavant (1958-1959), el fracàs dels programes econòmics, les males collites i l'altíssima mortalitat de les acaballes dels anys cinquanta va engegar una segona campanya de planificació familiar basada, entre d'altres aspectes, en la introducció dels anticonceptius, especialment el dispositiu intrauterí, i el foment del retard en l'edat del matrimoni. Novament les vicissituds polítiques xineses van interrompre el programa durant la Revolució Cultural. Només a partir dels anys setanta s'inicia una tercera campanya fonamentada en tres principis:

- a) retard del matrimoni (vint-i-tres anys per a les dones rurals i vint-i-cinc per a les urbanes),
- b) major interval entre els naixements dels nens (quatre anys entre el primer i el segon), i
- c) menor nombre de fills (dos com a màxim a la ciutat i tres al camp), que l'any 1977 són reduïts fins a dos a tot arreu. La programació de les quotes de naixements va ser la clau de l'èxit dels programes, ja que, preparades per les autoritats superiors, es distribuïen entre les diferents subadministracions fins arribar a ser programades a les parelles en reunions amb els responsables de la planificació familiar locals. L'ús dels anticonceptius es va desenvolupar (el 84% de les parelles els usen actualment) i també l'avortament gratuït sense la necessitat de conformitat del marit, o les esterilitzacions van ser pràctiques molt usuals. Amb la mort de Mao els objectius de natalitat encara es van fer més explícits. L'any 1979 es considera que la modernització del país (agricultura, defensa, indústria i ciència) no seria possible sense una prèvia modernització demogràfica. Amb l'objectiu, no assolit, de no superar els 1.200 milions d'habitants l'any 2000 (la Xina va arribar als 1.280 milions d'habitants aquell any) es va imposar la norma del fill únic per parella, amb algunes excepcions entre grups ètnics minoritaris, regions frontereres, situacions particulars de les parelles, etc. La mecànica del fill únic establia tota una sèrie d'incentius i desincentius a les parelles per a aconseguir l'objectiu. L'instrument principal era el certificat de fill únic, expedit per les autoritats locals que, en canvi del compromís de la parella de no tenir més fills, assegurava una sèrie de beneficis per als pares i el fill (complements salarials i de pensió, millors habitatges, sanitat gratuïta, preferència a les escoles) i també penalitzacions per als infractors (retalls salarials, supressió de privilegis, etc.).

En comparació de l'Índia, el programa de planificació xinès ha quedat molt més proper als objectius marcats. Bàsicament, l'èxit es deu a quatre factors:

- 1) La transformació social xinesa ha estat més eficient que l'Índia i ha permès fer disminuir la mortalitat més ràpidament, fenomen que gairebé sempre acaba afavorint el descens de la fecunditat.
- 2) El sistema polític xinès garanteix que les autoritats acabin transmetent a tot el conjunt de la població les seves instruccions, mitjançant la propaganda i l'adoctrinament, cosa que ha facilitat el compliment de les polítiques de planificació familiar.
- 3) Una xarxa de distribució i assistència molt extensa ha estat aprofitada per a controlar els naixements arreu del país.
- 4) La societat xinesa és més receptiva a les ordres dels seus governs que l'Índia en matèria de reducció de la fecunditat.

Tanmateix la política de fill únic ha anat acompanyada des de mitjan anys vuitanta d'autèntiques mesures coercitives que l'han acabat imposant per força. Els efectes perversos d'aquesta política en un país que culturalment valora més els nens que les nenes es fan evidents en un major nombre d'interrupcions de l'embaràs en el cas de portar una nena, i en el desequilibri de sexes que tindrà el futur mercat matrimonial xinès. L'any

2000, la taxa de fecunditat se situava a 1,51 fills per dona, marcant un mínim històric, i des d'aleshores augmenta.

Font: M. Livi-Bacci (2002). *Historia mínima de la població mundial* (2a. ed.). Barcelona: Ariel.

Les grans regions xineses són les següents:

1) La planura nord-est (Manxúria), regió amb industrialització planificada, amb grans fàbriques estatals obsoletes en procés de reestructuració.

2) La planura nord, el cor de la nació, on es concentren 600 milions d'habitants a la capital i d'altres grans ciutats, però també zones d'agricultura molt productiva densament poblades, complexos industrials i ports importants com Tianjin, vinculat a Pequín.

3) Mongòlia interior, regió autònoma interior escassament poblada per mongols (4 milions) però que s'ha vist sotmesa a importants migracions de xinesos Han (19 milions).

4) La conca del Yangzi Jiang, corredor fluvial vital al cor de la Xina amb Xangai a la seva desembocadura.

5) Xi i el delta del riu Perla, regió subtropical meridional de relleu abrupte i escassetat d'aigua, menys productiva i poblada que les planures. El delta, amb les ciutats de Guangzhou, Hong Kong, Shenzhen, és un dels llocs de major creixement econòmic de la Xina.

6) Xizang (Tibet) regió autònoma ocupada pels xinesos pel seu valor geopolític (es tracta d'un coixí de territori que separa l'Índia de la Xina) amb elevada inestabilitat per les tensions entre independentistes i la repressió comunista.

7) Xinjiang, regió autònoma del nord-oest amb frontera amb Rússia, el Kazakhstan, el Kirguizistan, el Tadjikistan, l'Afganistan, el Pakistan i l'Índia. Es tracta d'una regió poc poblada i amb nuclis importants de minories ètniques, però considerada molt estratègica per la Xina a causa del seu caràcter de vial est-oest que enllaça l'Àsia central amb el cor del país, per la seva proximitat als jaciments de petroli de la zona i perquè permet l'enllaç amb els gasoductes i oleoductes del Turkmenistan, el Kazakhstan i la mar Càspia.

La presa de les Tres Gorges (Hubei, la Xina)

L'any 2012 va entrar en funcionament la presa hidroelèctrica de les Tres Gorges al riu Iang-Tsé. Amb 181 metres d'alt i 18 anys de construcció, el cost va ascendir a 28.000 milions de dòlars. La seva capacitat instal·lada és de 18,2 milions de kilowatts, fet que la converteix en la més gran del món (encara que, si es mira per producció anual d'energia, la major és la d'Itaipú del Brasil i el Paraguai). El projecte ha costat el desplaçament de 1,24 milions de persones dels seus pobles d'origen. A més de generar electricitat per continuar l'espectacular creixement econòmic xinès, la presa també té com a funció principal controlar el risc d'avingudes fluvials i millorar les condicions de navegació pel riu. Es tracta d'un dels projectes d'enginyeria més cars de tota la història i una operació d'elevat risc financer, tot i que, si és capaç de vendre l'electricitat produïda, es podria recuperar la inversió inicial.

Els efectes humans i ambientals i les potencialitats pel desenvolupament econòmic xinès són alguns dels arguments que s'han posat sobre la taula a favor i en contra de la presa. Els temes debatuts de la presa, ja des d'abans de la construcció i encara avui, són el finançament, la relocalització dels afectats, els impactes sobre el medi, sobre la cultura i el paisatge, la navegació, la producció d'electricitat i el control d'avingudes.

Els partidaris de la presa afirmen que l'increment de demanda d'electricitat que experimentarà el país permetrà finançar l'obra; pel que fa als desplaçats, que poden viure més còmodament en noves instal·lacions amb electricitat i sense haver de témer els riscos d'avingudes; que l'energia hidroelèctrica és molt més neta que el carbó i més segura que la nuclear; que bona part del patrimoni històric i artístic s'ha traslladat i el paisatge no canviarà de manera integral; que la navegació és més ràpida i segura en desaparèixer les zones de ràpids; que no hi ha cap altra alternativa per produir electricitat a baix cost; i que l'enorme capacitat d'emmagatzematge reduirà la freqüència de grans avingudes.

Per contra, l'oposició a la presa ha remarcat les possibles conseqüències negatives que pot tenir sobre els mateixos temes: serà impossible de recuperar la inversió; l'existència de costos associats a la corrupció; la violació dels drets humans dels desplaçats; la contaminació hídrica i la deforestació, que augmentaran i faran desaparèixer moltes espècies animals i vegetals per l'alteració dels ecosistemes; molts indrets amb patrimoni interessant han quedat submergits i s'arruïnarà la indústria turística local; la sedimentació impedirà la navegació en pocs anys; l'aparició de noves tecnologies productores d'electricitat més netes i barates obrirà nous mercats energètics descentralitzats i deixarà obsoleta la producció de les grans centrals; i la sedimentació deixarà també inefectiva la capacitat de prevenir avingudes.

informalexample Literal " no reconegut

La ciutat de **Xangai** paga un preu extraordinàriament elevat pel seu frenètic ritme de creixement: l'enfonsament. L'explotació dels aqüífers per donar servei d'aigua potable als increments demogràfics i la construcció de gratacels com a símbols d'identitat de la potent economia de la ciutat, al costat dels elevats consums derivats de la producció industrial i agrària de la regió, generen un problema ambiental de primera magnitud, ja que l'enfonsament pot acabar portant algun dia la ciutat per sota del nivell del mar (el sòl s'ha enfonsat 2,6 m des del 1921) i, a mitjà termini, greus deterioraments de les infraestructures subterrànies, com ara les línies de metro o els túnels, per causa de la deformació dels terrenys. De moment, s'ha aconseguit limitar el ritme de descens i la consciència ambiental creix, però la pressió sobre els recursos és enorme: 24 milions d'habitants converteixen Xangai en la ciutat més gran del món, amb una densitat de 3.826 habitants per quilòmetre quadrat i 1.463 edificis de més de 100 m.

En l'actualitat, la Xina és una superpotència mundial. A l'existència d'enormes recursos naturals (metalls, boscos, petroli i sòls fèrtils) i humans cal afegir altres condicions com ara l'existència d'un govern autocràtic que permet imposar a la seva població mesures econòmiques i polítiques dràstiques sense haver de consultar l'electorat, la pràctica d'un capitalisme d'estat orientat cap al fort creixement econòmic i una capacitat militar que gira al voltant d'un exèrcit de tres milions de soldats, malgrat que amb material inadequat i obsolet.

En clar contrast amb la Xina, **Mongòlia** és un buit de 3 milions d'habitants repartits per una immensa superfície. La peculiaritat geopolítica d'aquest país és la seva ubicació, a cavall de dues potències com Rússia i la Xina. Des del segle XVII fins l'any 1911, Mongòlia va formar part de l'imperi Xinès (i encara ara continua tenint una part del seu territori històric sota jurisdicció xinesa) i l'any 1920 s'erigeix en república popular sota la protecció de l'antiga URSS. La Mongòlia actual bascula entre aquests dos gegants a cap dels quals no els interessa que el seu territori pugui ser incorporat pel rival. Malgrat l'afinitat cultural i ètnica amb la Xina, Rússia ha influït molt més en el seu desenvolupament els darrers setanta anys. De fet, el desert del Gobi la separa físicament de la Xina, mentre que la capital, Ulaanbaatar queda propera al llac rus Baikal.

Aquest estat corredor, malgrat la seva democràcia i un nacionalisme emergent que l'ha conduït a l'allunyament de Rússia, continua sent un país aïllat, tancat i vulnerable entre dos estats veïns poderosos i que afronta la possibilitat que li passi el mateix que altres estats taps com el Tibet o l'Afganistan.

El triangle format per **Japó, Corea i Taiwan** és la regió asiàtica de la ribera del Pacífic de desenvolupament més ràpid, més urbanitzada, altament consumidora de matèries primeres procedents de tot el món, gran exportadora de productes manufacturats i altament integrada en l'economia global, tot i que també no exempta de problemes importants.

La configuració política i l'articulació econòmica actual del **Japó** comença a gestar-se amb la reforma econòmica i l'inici de la idea imperial de les acaballes del segle XIX. L'aventura colonial del segle XIX, un cop el país agrícola es converteix en una força econòmica, industrial i militar, esdevé pretensió imperial durant la Segona Guerra Mundial quan s'amplia el seu espai colonial per tot el Pacífic asiàtic i part de la Xina i Corea. La reforma econòmica (la modernització Meiji) i la idea imperial parteix del model britànic de revolució industrial, tot i que amb moltes diferències geogràfiques i culturals: el Japó és un país molt més muntanyós i sísmic, amb escassos recursos naturals per a la industrialització, ciutats concentrades al litoral (excepte Kyoto) i amb planes agrícoles escasses i sotmeses a la pressió de la urbanització i la indústria.

L'expansió colonial respon en part a aquesta manca de matèries primeres i les primeres annexions territorials (Corea i Taiwan) s'entenen bàsicament des d'aquest punt de vista, i fonamenten materialment la continuació de l'expansió cap a la Xina. D'altra banda, la modernització japonesa no reemplaça la tradició cultural ni equival a occidentalització. La modernització té una base endògena (tot i que importa tecnologia i recursos de la Gran Bretanya) i rebutja en tot moment els suports i direcció colonials, partint d'uns recursos, planificació i objectius nacionals.

Amb l'acabament de la Segona Guerra Mundial, el Japó perd els seus territoris guanyats militarment, però també perd definitivament la influència colonial europea, trencada en el seu moment per la invasió japonesa i per la nova condició geopolítica de la segona meitat del segle XX. La posició relativa del Japó de postguerra en realitat queda molt beneficiada, ja que, simultàniament, els Estats Units esdevenen la primera potència mundial i el Pacífic es converteix en l'avinguda per als mercats més potents del món, en què Japó queda ubicat en un dels centres econòmics i polítics globals.

L'organització espacial del Japó es relaciona amb la seva posició privilegiada en l'economia global. Es tracta d'un país organitzat en regions urbanes interconnectades entre si i especialitzades en diferents tasques. A més tenen una clara orientació externa, tant des del punt de vista de l'obtenció de matèries primeres com de l'exportació dels seus productes de consum. Al Japó es distin-

geix bé un front oriental protagonista de l'expansió econòmica que contrasta amb un front occidental molt més rural. Les principals regions econòmiques del país són:

- la planura de Kanto, que inclou l'àrea metropolitana principal de Tòquio-Yokohama-Kawasaki;
- el triangle Osaka-Kobe-Kyoto orientada cap a la Xina;
- la planura de Nobi amb la metròpoli tèxtil de Nagoya, i
- la conurbació manufacturera de Kitakyushu, la qual té la millor connexió amb l'Àsia continental.

Exemple

Figura 10. Honshu. Port en una illa a l'est d'Hiroshima

La indústria japonesa es localitza al costat del mar, al costat dels principals ports del país. Les illes es transformen en fàbriques gegants i pòlders industrials, amb terres guanyades al mar mitjançant el bombeig constant, convertides en ports artificials. La localització de la indústria japonesa s'explica per la manca de sòl planer existent al país però, sobretot, per la necessitat d'importar energia i matèries primeres i per a facilitar, al mateix temps, l'exportació de productes japonesos a l'exterior.

Tot i que el Japó continua sent el gegant econòmic del Pacífic, amb uns productes que dominen el mercat mundial i efectua inversions internacionals, hi ha una sèrie de factors que condicionen el seu futur com a líder:

a) L'elevadíssima densitat de població (349 habitants/km² l'any 2014) i l'abrupta topografia dificulten l'extensió de l'agricultura que, malgrat l'elevada productivitat obtinguda per l'aplicació d'innovació tecnològica al sector, no té espai per a créixer.

- b) La vulnerabilitat a què el Japó s'ha vist exposat després de les crisis econòmiques i financeres de finals dels noranta del Sud-est asiàtic, o la d'abast mundial de la segona meitat dels dos mil, les quals han afectat diferents països amb importants inversions japoneses.
- c) La forta dependència energètica, que s'ha posat de manifest amb el manteniment de la producció nuclear després de l'accident de Fukushima.
- d) La competència directa industrial de països com la Xina, Corea del Sud o Taiwan.
- e) Els problemes polítics i conflictes de tipus territorial amb l'entorn geogràfic immediat (disputes territorials en l'extrem oriental de Rússia, conflicte per la sobirania de les illes Kurils, males relacions amb Corea des de la Segona Guerra Mundial, etc.).
- f) L'envelliment de la societat i el xoc generacional entre el manteniment de la tradició per part de la població gran i les tendències occidentals i de modernització dels joves.
- g) L'homogeneïtat cultural japonesa tradicionalment tancada als estrangers, sense minories indígenes remarcables (excepte els ainu), i amb absència de treballadors estrangers o refugiats, que es pot convertir en un inconvenient en un món que progressivament tendeix a la barreja i la globalització.

La història recent de Corea ha vingut marcada, sense cap mena de dubte, per la seva divisió, després de la Segona Guerra Mundial, en dos països diferents, Corea del Nord, en l'òrbita de l'ex-URSS, i Corea del Sud, sota la protecció dels Estats Units i organitzada a partir del sistema capitalista. L'intent de reunificació per força va donar lloc a la guerra de Corea (1950-1953), que va acabar amb un alto el foc i l'establiment d'una frontera definitiva que seguia el paral·lel 38. La frontera ideològica i administrativa ha impedit gairebé del tot les relacions econòmiques i humanes a banda i banda. Aquesta divisió política ha trencat la complementarietat regional entre nord i sud (Corea del Nord disposa de les matèries primeres i fertilitzants que necessita el sud, i Corea del Sud produeix aliments i productes manufacturats que necessita el nord) i ha impedit que el desenvolupament econòmic del conjunt hagi pogut anar més enllà del que avui existeix.

La fam a Corea del Nord

La fam fa estralls a Corea del Nord. Entre els anys 1994 i 1998 es va produir una gran epidèmia en què les estimacions més altes calculen que, sobre un total de 22 milions de coreans, un milió i mig van morir per aquesta causa, però l'aïllament polític del règim coreà no facilita l'obtenció d'informació fidedigna. La fam arribà com a resultat acumulat de la fractura de l'estructura econòmica i de la inadequada producció agrícola sobre un escàs 20% del territori apte. Al mateix temps, s'ha enregistrat una disminució de donants d'ajuda alimentària de l'exterior que s'ha hagut de concentrar exclusivament sobre els grups de beneficiaris més fràgils (nens petits, orfes, dones embarassades i lactants). Simultàniament, ha augmentat el nombre de refugiats que escapen cap a la Xina o Corea del

Sud, generant tensions polítiques entre els països receptors i Corea del Nord. Les inundacions de 2007 van produir un nou episodi de fam.

En el context de l'Àsia oriental, Corea del Nord és l'excepció al progrés favorable de la regió, pateix nivells alts de subalimentació i mostra, segons la FAO (2015), poques perspectives de solucionar els seus problemes en un futur proper.

Taiwan presenta una doble caracterització com a nació amb èxit econòmic i problemes polítics importants. La solidesa econòmica de Taiwan s'aprecia en observar la seva renda *per capita* superior a la de molts països occidentals, la inexistència de deute extern, una urbanització forta, una industrialització considerable i un comerç internacional molt desenvolupat. Tanmateix, les discrepàncies polítiques i militars amb la Xina (país que no accepta el reconeixement internacional de Taiwan com a estat i que veta la seva representació a les Nacions Unides) hipotequen el seu futur immediat. El moviment democràtic taiwanès que culmina l'any 1996 amb les primeres eleccions democràtiques de la història de la Xina representa un model que fa compatible l'ordre democràtic i el desenvolupament econòmic amb la cultura i tradició xineses, però que queda ideològicament oposat al sistema xinès.

Malgrat les amenaces d'intervenció militar xineses (uns 1.500 míssils xinesos apunten cap a Taiwan) si Taiwan celebra un referèndum sobre la seva independència i les discrepàncies ideològiques (a causa de l'acostament diplomàtic i econòmic als Estats Units), hi ha factors que permeten pensar en una situació d'estabilitat a mitjà termini, com per exemple els forts vincles humans i comercials amb la Xina (especialment per mitjà de Hong Kong i les zones econòmiques especials).

4.2.3. El Sud-est asiàtic

La gran diversitat humana, religiosa i lingüística fan d'aquesta regió un indret configurat com un **mosaic cultural**. Al mateix temps, les vicissituds històriques d'un territori que ha funcionat sovint com a corredor i s'ha vist influït notablement per forces externes (principalment l'Índia i la Xina) li ha confegionat també un mapa geopolític complicat. Tot plegat ha donat lloc que no hi hagi cap gran grup ètnic o religió dominant sinó un autèntic rosari de pobles i cultures. A diferència de l'Orient asiàtic (la Xina) o l'Indostan (l'Índia), no hi ha cap estat dominant, tot i que Indonèsia, que concentra el 42% de la població de la regió, té el potencial per a ser-ho. Una altra característica comuna al conjunt de la regió és el pes del colonialisme. Amb l'excepció de Tailàndia, la resta de països han estat sota el domini europeu. Un colonialisme que va enfrontar uns pobles contra els altres en benefici propi, per a poder governar i dirigir la regió més còmodament.

En el **medi físic** dominen els relleus elevats i volcans; els rius neixen en muntanyes i terres altes de les illes i penínsules, i dipositen els seus sediments a la costa en fèrtils planures de clima càlid tropical idònies per a conrear l'arròs. El Mekong és el riu més important de tota la regió, travessa cinc països (la Xina, Laos, Tailàndia, Cambodja i el Vietnam) creant planes al·luvials i un gran del-

ta. Les costes són irregulars, plenes de golfs, estrets i badies, amb milers d'illes properes, la majoria d'escassa superfície, que converteixen els límits fronterers marítics entre estats en un tema problemàtic i conflictiu. La població, concentrada a les planes al·luvials dels rius i dispersa a les terres altes, només és molt voluminosa a Indonèsia i les Filipines, mentre que la resta de països tenen valors molt més modestos, cosa que els permet ser autosuficients en alimentació i fins i tot ser exportadors d'arròs. Malgrat la proximitat física dels gegants demogràfics de la Xina i l'Índia, els obstacles (selves i muntanyes) que actuen de taps físics i la manca de corredors naturals cap a les zones fèrtils fan que les migracions no siguin predominants en aquesta regió, la qual té el mar com a via principal per a vehicular els fluxos migratoris (especialment nombrosos han estat els xinesos, instaurats arreu en colònies i *Chinatowns*).

L'antiga colònia holandesa d' **Indonèsia** és un estat–arxipèlag, l'estat del món que té més illes, unes 13.000. Els conjunts d'illes més grans són les illes majors de la Sonda (Sumatra, Java, Cèlebes i Kalimantan –a Borneo–, i la part occidental de Nova Guinea), les illes menors de la Sonda (Bali, Timor, etc.) i les Moluques. Els 250 milions d'habitants (any 2015) es reparteixen desigualment, amb gairebé el 60% concentrats a Java, on es troba la capital Djakarta.

Indonèsia ha viscut anys d'autoritarisme polític, sota el comandament de Suharto, que han garantit la seva integritat com a país i l'han disciplinat per al ràpid desenvolupament econòmic. Tanmateix, la crisi del Sud-est asiàtic va posar fi a la bonança econòmica i, de retruc, amb un règim polític massa corrupte i poc eficaç davant la dimensió que prenia la crisi econòmica. Altres problemes que ha d'afrontar Indonèsia són:

a) Està compost per un autèntic mosaic cultural de més de 300 ètnies, 700 llengües, pràcticament totes les religions del món (amb predomini de l'islam, creença del 87% de la població indonèsia).

b) Altres forces centrífugues són la morfologia abrupta del país, que tendeix a aïllar més que a connectar, i la separació física entre les illes on habita la població.

c) L'auge de l'islam fonamentalista que, sobretot des dels anys noranta, agafa adeptes entre els sectors de població més descontents per la puja de preus, l'atur creixent i la frustració política.

d) El 2002 es va produir la primera escissió dins del complex estat indonesi: el **Timor Oriental** (antiga colònia portuguesa) va esdevenir un nou estat independent.

La política de transmigració adoptada pel Govern indonesi (que es basa a transferir població del cor d'Indonèsia, especialment de Java, cap a la resta d'illes) intenta fer front a aquestes tendències divisòries i donar unitat nacional a la

perifèria, al mateix temps que suavitzar l'enorme pressió demogràfica del ràpid creixement de població a Java, un dels territoris més densament poblats del món.

Les Filipines és un altre estat fragmentat territorialment en múltiples illes (7.000, la majoria de petites dimensions) on habiten 101 milions d'habitants (2015). Els tres grups d'illes més importants són Luzón i Mindoro, les més grans, al nord; les illes Visayas, al centre, i Mindanao, al sud. La contínua història d'invasions de les Filipines ha contribuït a forjar una cultura que, malgrat no ser homogènia ni unificada, té un caràcter únic basat en la barreja i l'assimilació. El *melting pot*, la barreja ètnica i cultural dels diferents pobles que han passat per les illes (malais, xinesos, japonesos, espanyols i americans), ha estat capaç d'absorbir les diferències resultant en una nova cultura original.

El futur de les Filipines és optimista, ja que si bé la deficient gestió dels governs i la inestabilitat política han endarrerit la seva plena participació en el desenvolupament econòmic del Pacífic asiàtic, a partir dels anys noranta, la inversió estrangera (especialment a Cebu) i la modernització de les estructures socials han augmentat. A mesura que la democràcia es consolidi i que el sector agrícola deixi de ser el dominant, o que el creixement demogràfic s'estanqui i les famílies influents perdin el seu paper supervisor de l'economia, es pot convertir en un dels pols de creixement de l'àrea.

La **resta de països** de la regió tenen en comú, excepte Tailàndia, un colonialisme que ha establert les seves fronteres actuals i que ha generat un trànsit cap a la independència generalment caracteritzat per la inestabilitat política. El desenvolupament econòmic és força desigual i, mentre que alguns països com Singapur, Malàisia o Tailàndia han contribuït a l'enlairament general del Pacífic, d'altres es troben entre els països més pobres del planeta.

Els països que han estat colònies i protectorats francesos són Cambodja, Laos i Vietnam.

Cambodja ha tingut una tràgica història recent, marcada per la inestabilitat i els genocidis en un país on, paradoxalment, la població és ètnicament i culturalment força homogènia. La revolució comunista del 1975 dels khmers roigs va tenir com a objectiu principal la reforma social i el retorn a una Cambodja rural, basant-se en el règim del terror. Sobre un total de 8 milions d'habitants, 2 milions de persones van morir durant la Revolució i la posterior invasió dels vietnamites que expulsaren els khmers cap al sud del país. Actualment, els cambodjans continuen patint les conseqüències de les guerres i la qualitat democràtica del país és baixa. Tot i així, la proporció de població subalimentada ha disminuït del 32% l'any 1990 al 14,2% el 2015. El turisme, centrat en els espectaculars centres religiosos dels temples d'Angkor-Vat, ha estat un dels motors del redreçament econòmic del país, amb unes taxes de creixement anual acumulatiu del 13,4% des de llavors.

Laos és un estat poc poblat (6,9 milions d'habitants, el 2015) i aïllat, sense franja costanera. Després de l'Administració francesa (del 1893 al 1953) se succeïren els enfrontaments entre comunistes i tradicionalistes. Envoltat de països molt més poderosos, sense una xarxa de ferrocarrils i gairebé sense carreteres asfaltades ni indústria, i amb el predomini de la població rural (el 62%) sobre la urbana (el 38%), és un dels països més pobres i vulnerables del conjunt.

En contrast amb aquests dos països, **Tailàndia** no ha estat mai sota domini colonial, despunta com un dels països més dinàmics de la regió i actua com a líder del desenvolupament econòmic regional. Tres dels factors que expliquen l'èxit de Tailàndia tenen a veure amb el següent:

1) La localització estratègica del país, situat al cor del Sud-est asiàtic, amb un litoral (on s'ubica Bangkok, el centre urbà més gran de tota la regió) obert per mitjà del golf de Tailàndia al sud de la Xina i al Pacífic.

2) L'entrada de ple en la transició demogràfica amb l'estancament consegüent del creixement de la població (69 milions d'habitants el 2015).

3) A més, la democràcia i l'estabilitat política de la monarquia constitucional contribueixen al creixement del PIB, mentre que la mà d'obra disciplinada, abundant i relativament poc exigent i disposada a treballar en condicions molt dolentes abarateix el cost dels recursos humans.

Tanmateix, la corrupció i els enfrontaments violents entre sectors de la societat posen en dubte la continuïtat harmònica i la redistribució social del seu desenvolupament econòmic.

Myanmar (l'antiga Birmània) i Malàisia han estat colònies britàniques de tarannà i desenvolupament molt diferents. **Myanmar** arrossega problemes greus de tot ordre per culpa d'un règim militar corrupte i s'ha convertit en un dels països més pobres del món. A més, els problemes de convivència ètnica (entre grups perifèrics semiaïllats per les condicions geogràfiques i amb afinitats envers a grups ètnics d'altres països) i les tendències separatistes són latents i s'aturen per la força militar.

En contrast amb Myanmar, **Malàisia** ha disposat d'un ràpid creixement econòmic des dels anys vuitanta, bàsicament centrat en les inversions internacionals en manufactures, i que l'ha portat a tenir el PIB més elevat de la regió, només per darrere de Singapur i Brunei. Malàisia és un estat format per dues parts separades per centenars de quilòmetres per la mar de la Xina Meridional. La part continental que forma la península malaia i que és el cor cultural i econòmic del país, i la part oriental de l'illa de Borneo, amb una complexitat ètnica important. L'existència d'un govern sòlid i autoritari va permetre esquivar la crisi econòmica dels anys noranta millor que d'altres països, com per exemple Tailàndia. Actualment els punts forts sobre els quals es basa el seu desenvolupament i l'enlairament econòmic són l'estabilitat política, la tutela colonial,

l'existència de variats recursos de base, i també la presència d'una població diversa i dinàmica, amb molts immigrants xinesos emprenedors que controlen bona part dels negocis i de les empreses del país. Els reptes que han d'afrontar com a estat consisteixen a superar la fragmentació territorial i l'heterogeneïtat cultural i ètnica sense generar una crisi social ni inestabilitat política.

Al nord de l'illa de Borneo, envoltat per territori malaisi, hi ha el sultanat de **Brunei**.

Singapur, una de les joies colonials de la Gran Bretanya, se separà de la Federació Malaia l'any 1965, poc després de la independència d'aquesta, i va esdevenir un petit estat sobirà, que actualment disposa d'un 74,2% de la població d'origen xinès i un 13,3% malai. Amb una localització relativa magnífica, a l'estret de Malaca, amb un dels ports més dinàmics del món que serveix de base per als productes manufacturats a la regió amb un potent rerepaís (la península malaia, el Sud-est asiàtic, el Japó i les potències emergents del Pacífic). La ciutat de Singapur és moderna, sense problemes de barraquisme, amb indústria d'alta tecnologia, per la qual s'aposta actualment més que no pas pel comerç, i edificis moderns i alts.

La fortalesa d'un govern que efectua estrictes controls als negocis, que evita la corrupció tan estesa per la resta de la regió i que fins i tot intervé en aspectes de la vida quotidiana dels seus residents, és percebuda com a factor d'estabilitat política per part de les multinacionals i afavoreix la localització d'inversions. S'enfronta, però, amb alguns reptes de futur com l'escàs percentatge de població amb formació superior (que ja augmenta ràpidament entre els joves, a la vegada que atrau talent de tot el món), el trasllat de part de la indústria a d'altres països competidors (Malàisia, Tailàndia), les dificultats per aconseguir que l'aposta per la tecnologia de la informació, la biotecnologia i els serveis avançats desplaci el comerç com a sector productiu capdavanter, la seva petita dimensió i la competència creixent entre els veïns. Malgrat tot, també és cert que la combinació de posició geogràfica privilegiada, autoritarisme estatal i creixement econòmic sembla que hagin de continuar permetent l'expansió de la prosperitat a Singapur, que se situava tercer del món en renda per càpita el 2015.

4.2.4. L'Àsia central

Aquesta gran subregió que inclou des de la mar Negra fins a la mar Càspia, el Caucas, el Turkestan i els antics grans imperis Persa (l'Iran) i Turc (Turquia) és una de les zones menys conegudes pel món occidental, però que, en les properes dècades, es presenta com una cruïlla d'interessos internacionals i un dels punts calents del món. Les raons que expliquen la complexitat geopolítica i humana d'aquest indret són les següents:

a) L'extraordinària varietat de cultures, llengües, religions, estils de vida i ètnies que ha format una història de confluència de grans estats, imperis i interessos occidentals.

b) La presència dels que es creu que són els jaciments de petroli més importants del món encara per a explotar.

c) Els fenòmens polítics com l'esquarterament de la Unió Soviètica i l'augment de l'islamisme.

La regió del Turkestan (la qual inclou els països del Kazakhstan, el Turkmenistan, l'Uzbekistan, el Kirguizistan, el Tadjikistan i l'Afganistan) presenta una identitat cultural múltiple i complexa. L'històric domini turc de gran part de l'Àsia central va ser retallat successivament per mongols, xinesos i russos, a més dels interessos colonials europeus. Això va acabar formant un mosaic multi-lingüístic de pobles i cultures on a cada país o regió hi ha (a banda que hi hagi un grup dominant) diferents minories ètniques. Aquest fet dificulta el manteniment de la unitat estatal, complica les relacions internacionals dins la regió i genera lluites polítiques i militars amb base ètnica que estan a l'ordre del dia. Si a més tenim en compte que Stalin, en l'intent d'eliminar l'islam a la zona, va obligar pobles sencers a desplaçar-se dels seus llocs d'origen en migracions massives forçoses, el mapa cultural de la regió es complica encara més.

El Kazakhstan

Fronterer amb la Xina, Rússia, el Turkmenistan, l'Uzbekistan i el Kirguizistan, és el país de major extensió de l'àmbit. En el seu interior hi ha un gran contrast entre el nord russificat (poblat per una majoria de russos) i el sud turc. Durant els anys que fou república soviètica la capital era al sud (Atenaly). Amb la independència, i per por que el sector rus acabés segregant-se per formar part de Rússia a causa de les desavinences amb la part turca del país, es va decidir traslladar la capital al nord (Astana). De fet, el nord del país té les millors infraestructures de comunicació, les ciutats més grans i la indústria més important (inclosa la militar i espacial, encara avui gestionada conjuntament entre els dos països), rebudes com a herència soviètica. L'URSS considerava aquesta part del seu antic territori com a estratègic per a vigilar el seu flanc oriental.

Malgrat tot avui el potencial econòmic del país es troba mirant a l'oest, on es localitzen les reserves de petroli (a la mar Càspia) que han de satisfer les futures necessitats de mercats energètics com el xinès, un dels que més creixerà al món. Els reptes polítics i socials als quals s'enfronta el país s'entenen millor si ens fixem en la composició demogràfica i cultural del Kazakhstan: dels 18,2 milions d'habitants un 63% són kazaks, un 24% és la minoria russa (la més important) i la resta es divideix entre un centenar de grups ètnics. Igualment la població es divideix entre un 70% de creients sunnites i un 26% d'ortodoxos. Per tant, en temps de crisi econòmica i tensió geopolítica aquesta composició cultural pot arribar a ser fatal i dividir el país en faccions o derivar en una guerra

Enllaç d'interès

Pots veure un esquema de la regió i l'evolució al llarg del temps a ngm.nationalgeographic.com/2015/06/arak-sea/vanishing-map

civil. Els potencials de futur del Kazakhstan són bons i malgrat els nombrosos punts febles (herència de la mala gestió soviètica, una estructura econòmica endarrerida, l'esgotament dels recursos ambientals i el pèssim estat del medi ambient, exemplificat en el cas de la mar d'Aral) s'està convertint en la primera economia de la regió, fonamentalment a través de l'exportació de petroli i altres matèries primeres, i la capital, Astanà, es considera un dels projectes constructius més grans del món.

La mar d'Aral

Figura 11. Vaixell abandonat en una zona dessecada de la mar d'Aral

La mar d'Aral, entre els actuals Uzbekistan i Kazakhstan a l'Àsia central, havia estat un dels llacs més grans del món. Els faraònics projectes de regadiu per al cotó que les repúbliques soviètiques posaren en marxa han acabat dessecant-lo en un 80% del seu volum i perdent un 60% de la seva superfície, fins al punt que l'any 1990 va quedar dividit en dues parts, una de les quals, novament, es va fragmentar en dues conques l'any 2003. L'anomenada Mar Oriental es va assecar del tot el 2009. Les regions a l'entorn del gran llac havien tingut un dels climes més benignes de tota l'Àsia central, ja que la gran massa d'aigua actuava com a regulador tèrmic, temperant els vents freds hivernals de procedència siberiana i refrescant durant els calorosos estius. Amb la desaparició de bona part de la superfície de la mar (per exemple l'antiga ciutat costanera de Moynac, a l'Uzbekistan, ara té la mar a cinquanta quilòmetres) el canvi microclimàtic fou bruscat, amb hiverns més freds i estius més càlids, i amb freqüents tempestes d'arena.

La mar d'Aral havia estat la principal font de recursos per a la població, ja que proporcionava pesca abundant pel voltant de la seva ribera. Actualment la mar està condemnada a desaparèixer, la situació econòmica a la regió és alarmant i la sanitària no és gaire més bona. Tot això té a veure amb el retrocés de la mar. Durant la dècada dels anys cinquanta els soviètics van decidir experimentar el control absolut de la naturalesa i van dedicar ingents esforços a desviar, mitjançant canals i preses i milers de treballadors, l'aigua dels rius Amudarja i Syrdarja, els quals desemboquen a la mar d'Aral. L'objectiu era convertir l'Àsia central soviètica en un immens camp de cotó que alimentés la indústria tèxtil soviètica, una planta que exigeix regadiu intensiu. Els efectes d'aquestes decisions van ser ràpids. Així, als anys seixanta la mar comença a retirar-se amb la consternació dels habitants de la regió que veien com la mar se'ls allunyava dels pobles i s'havien de conformar a pescar als canals. Finalment durant els anys vuitanta la dessecació era ja tan important que ni tan sols aquest tipus de pesca era possible a molts llocs.

Malgrat que el cotó i les subvencions soviètiques a la regió permeteren sobreviure en un primer moment, els impactes ambientals han acabat essent més grans que els beneficis obtinguts amb els conreus. Les terres guanyades al desert no estaven preparades per a albergar conreus tan agressius i van començar a salinitzar-se. Les sals del subsòl van aflorar i es barrejaren amb les restes dels fertilitzants i plaguicides abocats durant dècades senceres, de tal manera que les terres van quedar ermes. La conseqüència ecològica fou, per tant, terrible: canvi del microclima, desaparició de les espècies autòctones de peixos i la majoria d'aus i mamífers i salinització de l'antiga llera del mar i de les terres cotoneres. El drama humà ha acompanyat el desastre ecològic. Les tempestes d'arena arrossegueu la pols tòxica dels camps i les substàncies químiques s'han transmès als humans, de manera que el nombre de càncers i la mortalitat infantil han augmentat espectacularment. A

més, la ruïna econòmica que ha representat la pràctica desaparició de l'activitat pesquera i la caiguda de la productivitat del cotó sobre unes terres esgotades han provocat la migració de part de la població (autèntics refugiats ambientals) i la generalització de la pobresa, de tal manera que una de les principals preocupacions és eradicar els brots de tuberculosi que s'han declarat. El govern del Kazakhstan i els organismes internacionals han tingut un paper actiu en la recuperació de la part nord del mar. Si el 2003 tenia 30 m de profunditat, el 2008 arribava als 42. La ciutat d'Aral, que havia estat a 100 km de la costa, ara se situa a 25 km, i es preveu recuperar aigua fins a deixar-la a 6 km amb una nova presa; també s'han reintroduït espècies de peixos i es dona suport a la indústria pesquera. En canvi, la part sud ha estat abandonada a la seva sort: la Mar Oriental es troba dessecada i l'aigua hi torna només esporàdicament per causa de diluvis o des de l'Aral del Nord a través d'una resclosa; i la Mar Occidental es manté precàriament en una profunditat mitjana de 14 a 15 m. L'Uzbekistan veu en el subsòl d'aquest territori enormes oportunitats per a l'extracció de petroli i gas.

Podeu veure l'estat actual de la mar d'Aral a earthobservatory.nasa.gov/Features/WorldOfChange/arak_sea.php?all=y

Pots comparar-ho amb l'extensió que la mar tenia a mitjan segle XIX a http://www.lib.utexas.edu/maps/historical/arak_1853.jpg

Pots veure un esquema de la regió i l'evolució al llarg del temps a <http://ngm.nationalgeographic.com/2015/06/arak-sea/vanishing-map>

El Turkmenistan

El Turkmenistan (cinc milions d'habitants) va formar part de l'antic Turkestan islàmic abans de convertir-se en república soviètica (el 1925). El predomini ètnic entre la població és turc (el 82% del total), però això no impedeix que hi hagi una gran varietat ètnica i nombroses minories (russos, uzbecs, kazaks, ucraïnesos, tàrtars i armenis).

Els soviètics es van esforçar a estabilitzar el tradicional poble nòmada, especialment mitjançant la irrigació de milions d'hectàrees gràcies al canal Kara Kum (700 km de longitud) que desviava les aigües del riu Amurdarja cap a zones abans desèrtiques. Precisament aquesta obra de regadiu pel cotó va contribuir a una de les majors catàstrofes naturals del món, la dessecació de bona part de la mar d'Aral. El futur econòmic sembla que se centri també en la possibilitat d'exportar gas i petroli de la mar Càspia i altres regions, que expliquen els projectes d'oleoductes realitzats els últims temps i en preparació.

L'Uzbekistan

És el país ubicat al cor del Turkestan, amb frontera amb la resta d'estats d'aquesta regió. La gran contaminació de sòl i aigües, l'elevada mortalitat infantil o les altes taxes de càncer entre la població configuren una situació socio sanitària precària. La majoria dels 29 milions d'habitants es concentren a l'est del país, a la regió de la vall del Farghona, on hi ha la capital (Taixkent), vall compartida amb el Kirguizistan i el Tadjikistan, de manera que gairebé l'encerclen.

El 74% de la població és uzbeka, amb la qual cosa el país té una certa unitat ètnica. La divisió cultural uzbeka apareix quan tenim en compte que els uzbeks són minoritaris en d'altres països limítrofs; així el Kirguizistan i el Tadjikistan tenen un 14% d'uzbeks; el Turkmenistan, un 9%, i l'Afganistan, un 6%. Si algun dia es pretén donar forma política al Gran Uzbekistan, sota la

base d'aquesta dispersió de minories uzbeques en territoris aliens propers, podria significar un focus de tensió geopolítica molt important a la regió, especialment tenint en compte que no tenen relacions polítiques gaire bones amb el Tadjikistan ni amb l'Afganistan. Un altre repte de futur es planteja davant el creixement d'una branca religiosa sunnita, el wahhabisme, molt arrelat a les antigues repúbliques soviètiques de l'Àsia central com a reacció a la persecució ètnica, lingüística, religiosa, la crisi econòmica i la corrupció imperant en l'antic règim soviètic.

El Kirguizistan

La principal dificultat d'aquest país és la d'organitzar-se de manera unitària. Tant les condicions geogràfiques, amb la serralada muntanyosa Tian Shan, com la varietat cultural i ètnica que inclouen els 5,6 milions d'habitants (el 70% kirguisos, el 14% uzbeques, el 8% russos i moltes altres minories) en dificulten aquest objectiu bàsic. A més la vertebració interior es fa difícil a causa de la disposició del relleu i les regions del nord, on es troba la capital Bashkek, estan més ben comunicades per carretera amb l'Uzbekistan o el Kazakhstan que amb la resta del país. El 75% de la població abraça l'islam com a credo religiós, especialment el wahhabisme, que té en la ciutat d'Osh el seu centre espiritual. Els problemes són tant de tipus econòmics (amb una economia típica d'un país perifèric i de baixa renda *per capita*), com socials i polítics, derivats d'un règim autoritari. Cal destacar també que la localització relativa d'aquest estat el situa enmig de les rutes il·legals de la droga que circula des de l'Afganistan cap als mercats consumidors europeus.

El Tadjikistan

Entre l'Afganistan i la Xina, el Tadjikistan és un país muntanyós (amb la serralada del Pamir com la més destacada) d'on neixen els rius que reguen els deserts uzbeques i del Turkmenistan. Els tadjiks no són turcs sinó que tenen origen persa i parlen aquesta llengua indoeuropea. Dels 8,1 milions d'habitants, el 84% és tadjik, un 14% uzbek i la resta pertany a diferents minories (kirguissos, russos, turcmans...). Des del 1929 va entrar a formar part de la Unió Soviètica, moment en què aquesta societat de seminòmades va assolir un cert grau d'industrialització i va practicar l'agricultura de regadiu. Després de la caiguda del comunisme i la guerra civil entre els continuistes de l'antic règim, posicionats en el poder, i els opositors islamistes i uzbeques, s'ha produït un col·lapse econòmic general del qual encara no s'ha recuperat.

L'Afganistan

L'origen de l'Afganistan modern es remunta al segle XIX com a estat corredor creat per a neutralitzar les tensions del contacte entre les dues potències regionals del moment: britànics i russos. En el seu procés de formació estatal assimilaven diferents territoris i pobles de regions veïnes. La divisió cultural i política interna també respon a criteris geogràfics: la serralada de l'Hindu Kush parteix el país per la meitat i dona lloc a tres subregions: el nord de planes fèr-

tils i ben regades, les terres centrals rugoses i propenses als terratrèmols i el sud d'altiplans desèrtics. Una gran varietat de civilitzacions i cultures han passat pel país, de manera que dels 33 milions d'habitants no hi ha cap majoria ètnica sinó múltiples minories (de les quals destaquen els paixtus, el 40% del total).

La història afganesa és una successió de conflictes. El més important de tots, la invasió soviètica de l'any 1979, marca la història contemporània d'aquest país profundament dividit. El fracàs de la invasió fou degut a la ferma oposició dels mujahidins, que rebien el suport econòmic i militar dels Estats Units. La unitat demostrada davant els soviètics es va trencar un cop aquests van abandonar el país, el qual es va convertir en un indret feudal, altament dividit i ineficaçment governat des de la feble capital Kabul. L'any 1994 els talibans ('els estudiants de la religió'), interessats a instituir la llei islàmica d'una manera radical (per exemple, marginant totalment les dones i permetent les execucions i mutilacions públiques) i a eliminar les faccions rivals, aconseguiren el suport popular. L'any 1996 prenen Kabul i imposen una llei islàmica tan estricta que fins i tot altres països musulmans van criticar-ho (especialment l'Iran). Aquest breu però desafortunat règim acaba amb la intervenció militar nord-americana posteriorment als atemptats de l'onze de setembre, que donarà lloc a un dels conflictes armats més cruents del segle XXI, amb més de 150.000 víctimes. Actualment l'Afganistan continua sent un dels països més pobres del món, amb exigus ingressos, greus problemes socials, elevada mortalitat infantil i curta esperança de vida.

La subregió caucàsica

Tres estats (Armènia, Geòrgia i l'Azerbaidjan) ocupen la regió muntanyosa entre la mar Negra i la Càspia, al sud de les muntanyes a la Transcaucàsia, escenari tradicional de les batusses militars entre cristians i musulmans, russos i turcs, o armenis i perses. Els tres països foren antigues repúbliques soviètiques i, d'una manera voluntària o indirectament, mantenen encara lligams amb Moscou.

Armènia

Armènia és un país de tres milions d'habitants, muntanyós i cristià ubicat en plena frontera amb el món musulmà i l'antic imperi Turc. Durant la Primera Guerra Mundial els turcs van matar molts armenis i provocaren la seva marxa forçosa d'Anatòlia. El 1918 Armènia inicià un breu període d'independència que només durà fins l'any 1920, que passà al poder soviètic i, l'any 1936, finalment s'erigí com a república soviètica.

Amb la caiguda de l'URSS recobrà la independència, però immediatament entrà en guerra amb l'Azerbaidjan pel conflicte de Nagorno-Karabakh, enclavament armeni en territori àzeri creat pels soviètics, on viuen 150.000 persones d'origen armeni però sota la jurisdicció azerbaidjana. Un cop acabada la "pau soviètica", els armenis se sentien insegurs envoltats per musulmans i reclamaren protecció al Govern armeni. Aquest aprofità l'avinentsa per a ocupar mili-

tarment l'enclavament i crear un corredor armeni d'unió amb el país d'origen. La reacció dels azerbaidjans passà per bloquejar els oleoductes que, des de la mar Càspia, es dirigeixen cap a Armènia amb el resultat del col·lapse econòmic d'aquest estat. Així, doncs, el panorama geopolític d'Armènia és complicat, ja que és un país cristià que queda enmig d'enemics musulmans històrics (Turquia) i actuals (l'Azerbaidjan). Aquesta sensació d'aïllament l'ha portat a buscar refugi a Rússia, amb la qual tradicionalment guarda bones relacions, ja sigui per l'experiència soviètica (inusualment plàcida, on funcionà un comunisme de cara amable, permissiu i poc repressiu) o per les necessitats de protecció econòmica i militar necessàries actualment.

Geòrgia

Dels tres països del Caucas, és l'únic que té sortida a la Mediterrània per mitjà de la mar Negra. És un país anteriorment pròsper i de gran bellesa paisatgística poblat per 4,9 milions d'habitants. El 84% són georgians, el 7% àzeris i el 6% armenis, entre d'altres minories. El domini dels cristians ortodoxos és gran, tot i que també hi ha un 10% de musulmans. La seva posició política també és força delicada, ja que disposa de tres entitats autònomes amb minories ètniques importants (la regió autònoma d'Ossètia del Sud, i les repúbliques d'Ajària i Abkhàzia) que reclamen la segregació de Geòrgia, la unió a Rússia o la independència. L'economia georgiana és prou diversificada per a fer viable i pròsper el país, però la tensió constant generada per les forces centrífugues li ho impedeixen (per exemple, la indústria turística es va enfonsar un cop iniciats els diferents episodis bèl·lics).

Les relacions amb Rússia són ambigües. D'una banda, el Govern georgià aposta per mantenir-hi els vincles com a aliat estratègic; de l'altra, part de l'opinió pública és contrària a aquesta aliança perquè considera que els russos només la mantenen en interès propi (per exemple, per a disposar de bases militars a l'interior de Geòrgia), mentre que en realitat els interessa mantenir vius els conflictes territorials per a poder intervenir-hi còmodament. Com a estratègia de futur, i a causa de la seva complicada posició geogràfica (entre les repúbliques caucàsiques, l'Armènia pro russa i els països musulmans de Turquia i l'Azerbaidjan) només els queda l'opció d'acostar-se progressivament a la Unió Europea. No obstant això, aquesta opció queda encara molt llunyana, ja que els importants nivells de corrupció i violència existents, la dependència forçosa de Rússia i la fragmentació interna ho fan certament difícil.

L'Azerbaidjan

Els àzeris són turcs que van quedar, l'any 1828, dividits entre l'imperi Persa i el Rus. Actualment l'Azerbaidjan independent correspon a la part russa (amb 9,7 milions d'habitants), mentre que la part persa queda en territori iranià (10 milions d'àzeris). La importància econòmica del país, que ha estat qualificat de tigre del Caucas, descansa en les seves reserves de gas i petroli a la mar Càspia, prop de Bakú, que es poden exportar per mitjà dels diferents oleoductes

construïts (els russos o els georgians a través de la mar Negra), els iranians (cap al golf Pèrsic), o els turcs (directament a la Mediterrània). Així, la indústria segueix sent bàsica, amb predomini de l'exportació de gas i petroli, maquinària, cotó i productes alimentaris, però el país també ha vist créixer un sector de serveis potent encapçalat per la capital, Bakú.

L'Iran

L'Iran contemporani té en l'any 1979 una data històrica. Es tracta del triomf de la revolució xiïta fonamentalista de base obrera que derrocà la monarquia del xa i proclamà la República Islàmica. L'Iran ocupa una posició estratègica entre la mar Càspia i el golf Pèrsic. L'antic imperi persa encara exerceix una considerable influència sobre el seu voltant (cal recordar que l'Azerbaidjan fou una província persa abans d'incorporar-se a Rússia en el segle XIX, mentre que la regió del Balutxistan fou també persa abans de traspassar al Pakistan per mitjà de la intervenció imperial britànica).

L'Iran és un país de muntanyes i deserts, on a les regions de l'est encara és habitual el nomadisme i les caravanes que s'encaminen cap a l'Àsia del sud-est i el nord d'Àfrica, tot i que ja en clar declivi a causa de la construcció de carreteres, l'avenç de la desertificació i el tancament de fronteres.

L'Iran és un país urbanitzat, on el 73% dels seus 82 milions d'habitants viuen en ciutats. Teheran és la metròpoli més gran de tota la regió i simbolitza perfectament les contradiccions de l'Iran: la modernització de les ciutats (fins a cert punt pro occidentals) i l'estancament i aïllament del món rural, zones inalterades pel pas del temps i que contribueixen a reforçar políticament la teocràcia instaurada en el poder davant de les voluntats reformistes de la majoria de la població urbana. Igual que el líder turc Atätürk, el darrer xa de l'Iran (Reza Pahlevi) va intentar una modernització general del país, però, a diferència de Turquia, va fracassar estrepitosament. L'ús dels ingressos del petroli (equivalents al 90% de la riquesa del país) no van poder canviar la tradició cultural de la majoria de la població i va acabar xocant amb el rebuig de les reformes per part del poble, que a més tenia uns índexs elevats de creixement demogràfic que acabaven de dificultar la iniciativa.

Amb la Revolució Islàmica les condicions de vida de la població van empitjorar notablement. L'entrada en guerra amb l'Iraq (1980-1990) va generar milers de morts entre els joves i enormes pèrdues econòmiques. A partir dels anys noranta l'Iran s'enfronta amb nous reptes externs i interns:

- Les demandes populars (expressades en les eleccions) d'iniciar reformes favorables al canvi social.
- El paper dels xiïtes fins llavors menystinguts.
- La competència pel petroli de la mar Càspia amb Turquia, l'Azerbaidjan, Geòrgia i Rússia.
- La tensió per la construcció i ubicació d'oleoductes, així com la controvertida producció d'armes nuclears.

- La consolidació com a potència regional en un entorn d'inestabilitat, amb la Guerra de Síria, la lluita contra l'Estat Islàmic i la rivalitat amb l'Aràbia Saudita en primer pla.

4.2.5. L'Orient Mitjà

Orient Mitjà és un terme eurocèntric, tot i que molt popular, més que no pas geogràfic, ja que fa referència a la distància mitjana, mesurada des d'Europa, a la qual quedaven els països de la regió, en comparació de l'Orient Llunyà o Pròxim. Es tracta del cor de l'espai musulmà que inclou un país jueu al bell mig de la regió i la regió productora de cru més important del món, fet que l'ha convertit en un focus permanent de conflicte internacional que condiciona la política internacional. Els països que l'integren són l'Iraq, Israel (i Palestina), Síria, Jordània, el Líban, Turquia i els països d'Aràbia.

L'Iraq

L'Iraq té una superfície de 438 mil quilòmetres quadrats (8% de l'Orient Mitjà) i és relativament poblat, amb 37 milions de persones que representen l'11% de l'Orient Mitjà. Es tracta d'un país productor de petroli, tot i que produeix irregularment a causa de les guerres freqüents, i que disposa d'una important zona agrícola a Mesopotàmia, amb regadius abundants en les regions entremig dels rius Tigris i Eufrates. Té frontera amb sis països amb la majoria dels quals té males relacions diplomàtiques o militars:

- amb Turquia, per tensions derivades de l'aigua (cal recordar que els grans rius iraquians neixen a les muntanyes turques);
- amb l'Iran, per la guerra dels anys vuitanta i els conflictes territorials pendents;
- amb Kuwait, perquè va ser envaït l'any 1990;
- amb l'Aràbia Saudita, perquè és aliada de Kuwait;
- amb Síria, per tensions d'aigua (l'Eufrates passa per Síria abans d'arribar a l'Iraq);
- amb Jordània, hi guarda una relació ambigua.

A més, es tracta d'un país culturalment dividit entre els sunnites del centre del país, facció del govern de l'antic president Saddam Hussein, els xiïtes al sud (13 milions d'habitants), oprimits per aquest govern anterior, i els 6 milions de kurds del nord (sunnites, però no àrabs), també perseguits per Saddam. El sud de l'Iraq guarda les regions de més pes estratègic, ja que són les productores de petroli, just a la frontera amb l'Iran i la unió dels rius Tigris i Eufrates per a formar el Shatt al-'Arab que desemboca a la mar.

L'ocupació del país per part de la coalició internacional encapçalada pels Estats Units va derivar ràpidament en una insurgència amb múltiples faccions, les principals, el govern iraquí i els seus aliats internacionals, els kurds i l'Estat Islàmic, que el 2014 proclamava un califat que incloïa Síria i Irak, i alterava la

geopolítica de l'Orient Mitjà. La guerra és especialment virulenta, amb desenes de milers de víctimes cada any. L'Iraq ha estat afavorit per uns grans recursos naturals, però no ha sabut aprofitar-los bé. De tenir les condicions per poder ser una potència regional ha esdevingut, per culpa de les successives guerres i la corrupció del poder, un país totalment arruïnat i amb un futur més aviat incert.

Síria

La frontera comuna amb Israel marca el perfil geopolític d'aquest país que l'any 1963 deixà de ser una democràcia per a esdevenir una república sota control militar de la minoria alauita (tot i que la població siriana és majoritàriament sunnita). És especialment rellevant el conflicte que manté amb Israel pels Alts del Golan. L'any 1967 Síria va perdre aquests territoris, els quals passaren a mans dels israelians. Malgrat que Israel ha enviat centenars de colons jueus per a ocupar-los, les negociacions sobre aquests territoris encara estan vigents.

La capital, Damasc, és el centre urbà més important, la ciutat contínuament habitada més antiga del món. La costa mediterrània concentra la població i les terres de conreu, mentre que el petroli es troba a l'est del país, activitat que juntament amb l'agricultura és la font d'ingressos més important. La Primavera Àrab deixa pas a un conflicte armat que arrassa el país, amb múltiples ingerències externes, ja siguin públiques o fetes des de l'ombra, i que travessa les seves fronteres. En cinc anys, la Guerra Civil Síria genera, segons l'ACNUR, cinc milions de refugiats, produint un dels principals èxodes de la història recent.

Jordània

Es tracta d'un país immers en el desert, de 8,1 milions d'habitants. Jordània es creà després del col·lapse de l'imperi Otomà i ha estat un dels països més perjudicats per l'aparició d'Israel. Amb el naixement de la nació jueva, Jordània perd el port mediterrani de Haifa, la sortida portuària tradicional pel comerç jordà, i a partir de llavors han de dependre dels inestables ports libanesos o realitzar llargues rutes des del golf d'Aqaba.

L'any 1946 Jordània només tenia 400.000 habitants, però a partir del 1948, després de la partició de Palestina i la creació d'Israel, comença a rebre refugiats àrabs (mig milió en total). Els refugiats acaben duplicant el nombre de residents jordans i es converteixen en una força social molt important al país, incorporant-hi problemes geopolítics externs. L'any 1967 es perd Cisjordània a mans d'Israel i el sector jordà de Jerusalem. Jordània és un país pobre sense petroli ni recursos naturals abundants, dividit políticament i amb un excés de refugiats que no es reconeixen a si mateixos com a jordans i que pressionen

perquè es faci un front comú contra Israel. Les possibilitats de desenvolupament que ofereix el riu Jordà s'han vist condicionades i alterades també per la particular situació geopolítica del país.

El Líban

És el país de menor dimensió del conjunt i amb una població escassa (6,2 milions d'habitants, dels quals un 40% són cristians, fet excepcional a l'Orient Mitjà). Es tracta d'un país amb una tradició comercial mil·lenària, però que ha d'importar aliments per a sobreviure. És una antiga colònia francesa, que des dels anys vint es va dividir i repartir entre els dos grups socials més influents, els cristians i els musulmans. Després d'unes dècades de calma i convivència, el major potencial de creixement musulmà i la divisió social existent van aprofundir les diferències ètniques fins derivar l'any 1975 en una guerra civil. A aquest fet tampoc hi fou aliena la pressió que els prop de 300.000 refugiats palestins exercien sobre els libanesos exigint actuacions més contundents contra els interessos israelians. A conseqüència del conflicte el país es desvertebrà socialment.

La capital, Beirut, poblada per tots els grups implicats en la guerra (cristians, sunnites, xiïtes, drusos, milícies palestines, sirians i l'exèrcit libanès), patí greument el conflicte i fou destruïda i dividida en diferents sectors que encara perduren actualment. Un altre punt de tensió és l'ocupació per part d'Israel d'una franja de seguretat al sud del país, en previsió de la infiltració d'atacs terroristes procedents del Líban, cosa que es va concretar en la crisi israelo-libanesa de 2006, amb el bombardeig de bona part de la infraestructura del país. La inestabilitat als països propers, especialment a Síria, també genera tensions internes. La pau relativa d'avui dia reposa, per tant, sobre uns peus de fang, i les millores socioeconòmiques –com ara la renaixent indústria turística– s'han vist retallades novament.

Israel

Es tracta d'un estat jueu enmig del món àrab. Tots els seus veïns són clarament oposats o reticents a la seva existència i molts d'ells han estat protagonistes d'episodis militars en un moment o altre de la seva història contemporània. L'any 1948 el sionisme (retorn a la terra promesa de Sion) veu acomplert el seu objectiu quan les Nacions Unides recomanen la creació d'un estat israelià com a llar per als milers de jueus repartits arreu del món. La seva localització a l'Orient Mitjà té a veure amb el col·lapse de l'imperi Otomà i del control britànic sobre la regió de Palestina. Tanmateix, acabada de declarar la independència com a estat (1948), ja s'inicia una guerra contra els països àrabs. Israel repel·leix l'atac de la coalició i aprofita per a guanyar-los diversos territoris. Més important encara fou la guerra dels Sis Dies (1967) també contra diferents estats àrabs. En aquesta ocasió Israel guanya altres territoris que esdevenen encara avui objecte de tensions polítiques i incursions militars permanents (els Alts del Golan a Síria; Cisjordània a Jordània; la península del Sinaí a

Egipte, restituïda després dels acords de pau de Camp David l'any 1978). Després d'aquesta guerra, no ha tornat a haver-n'hi cap, però els episodis bèl·lics puntuals o organitzats i les amenaces han estat una constant (incloent-hi les intifades palestines i els atacs iraquians amb míssils durant la guerra del golf Pèrsic). Per tant, la pau només és relativa i molt fràgil, ja que subsisteixen obstacles molt importants:

- La situació als Alts del Golan, territori reclamat per Síria.
- L'ocupació militar de la zona de seguretat al sud del Líban.
- La introducció de colons jueus a Palestina, a Cisjordània (un 10% de la població total d'aquest sector).
- El problema dels palestins, un poble sense estat, fragmentat (a banda, de la divisió dels territoris palestins, un milió d'ells viuen a l'interior d'Israel) i reprimat que reclama un territori propi.
- I la peculiar divisió en sectors de la ciutat de Jerusalem, compartida tot i que Israel la considera la seva capital.

Amb 8 milions d'habitants, Israel ha esdevingut un país ric i desenvolupat per la combinació de l'ajut internacional (especialment dels Estats Units, on hi ha influents grups de pressió jueus), les remeses dels jueus a la diàspora i l'esforç dels seus emprenedors habitants, la gran majoria dels quals són immigrants o fills d'ells. La constància del poble israelià i les importants subvencions han permès expandir el regadiu pel desert aplicant una tecnologia punta agrícola de referència arreu del món, i aixecar unes 2.000 empreses dedicades a l'alta tecnologia. Energèticament Israel depèn de les importacions que realitza a Egipte, país amb el qual guarda una relació de tensa amistat. La societat israelita està altament urbanitzada essent les ciutats més importants Tel Aviv, Yafo, Haifa i Jerusalem.

A més de les guerres i revoltes populars palestines o l'actuació del terrorisme àrab, Israel viu immers en d'altres tensions geopolítiques. Especialment destacable és la confrontació per l'aigua, un bé escàs en tot el conjunt de la regió de l'Orient Mitjà.

Conflictes per l'aigua

Les captacions dels aqüífers de Cisjordània representen el 30% del consum hídric d'Israel. Malgrat que es va transferir parcialment la distribució de l'aigua a l'autoritat palestina, la companyia nacional israeliana d'aigua Makorot segueix controlant el 55% del subministrament d'aquest territori. Els palestins, que consumeixen quatre cops menys d'aigua per càpita que els israelians i són demogràficament majoritaris, reclamen un accés equitatiu al recurs mentre que Israel sosté que contribueix a les infraestructures hidràuliques dels pobles de Cisjordània.

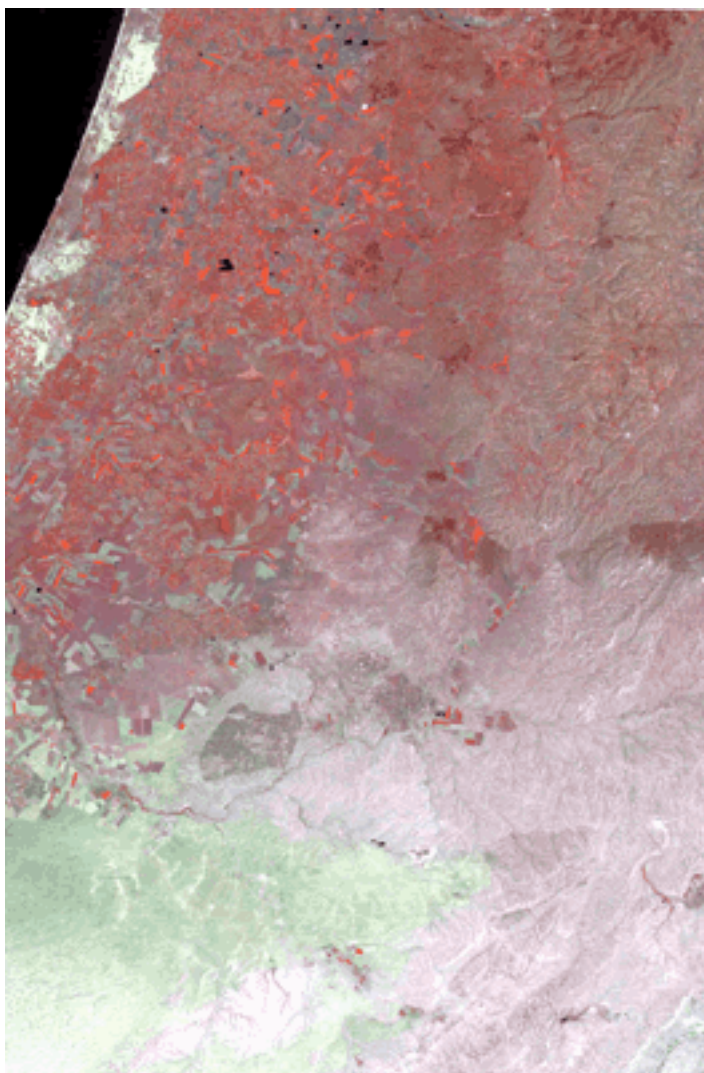
Segons el Banc Mundial, Israel extreu un 80% més d'aigua de l'acordat a Oslo el 1995, mentre que els palestins es mantenen dins del pactat. El control de l'aigua és una peça

clau per entendre el conflicte israeliano-palestí ja des dels seus inicis. L'estalvi d'aigua, la reutilització, la recollida d'aigües pluvials, la dessalinització de l'aigua del mar i de les aigües subterrànies, i el transvasament d'aigua del golf d'Aqaba al mar Roig fins al mar Mort (amb un fort impacte ambiental) són algunes de les línies estratègiques actualment en curs per alleujar una problemàtica que es fa més asfixiant amb la contaminació i el canvi climàtic.

Malgrat aquestes tensions que, de manera similar, es repeteixen en d'altres zones d'Israel, el futur d'aquest estat només passa per la capacitat d'arribar a acords territorials satisfactoris amb la minoria palestina i amb els països àrabs veïns. Contràriament, el perill de confrontació total és una realitat, i més encara en una època en què el terrorisme, l'armament nuclear, químic i biològic són més amenaçadors que mai.

Figura 12.

Fotografia presa des del satèl·lit Landsat-5 de la NASA.

La fotografia satèl·lit permet distingir les fronteres del secà i del regadiu en una zona àrida com el Nègueb, fruit dels avenços tècnics en agricultura i regadius a la part israelita.

Aràbia

Aquesta subregió té una forta personalitat pròpia i una identitat regional clara. Es tracta d'una península envoltada per mars; una regió d'emirats tradicionals i reialmes de xeics enriquits pel petroli, però amb grups importants de població

Contingut complementari

Figura 11.

El mur de separació entre els assentaments palestins i jueus a Israel és una crua mostra de les tensions polítiques i el clima bèl·lic que es viu en aquesta regió.

sense accés directe a la riquesa; és també el lloc d'aparició de l'islam i que inclou ciutats i indrets sagrats per als musulmans com Medina i la Meca, espais subjectes cada any a peregrinacions religioses milionàries.

Geogràficament el desert és l'element físic dominant, mentre que en l'àmbit polític destaca el país més gran de la regió, l'Aràbia Saudita. Distribuïts pel litoral oriental i sud-oest de la península, s'ubiquen la resta de països que a excepció del Iemen reunificat l'any 1990 (milions d'habitants) són de petites dimensions demogràfiques (Kuwait, Bahrain, Qatar, els Emirats Àrabs Units i Oman).

L'Aràbia Saudita és el país més gran i poblat (27,7 milions d'habitants) i disposa del divuit per cent de les reserves de petroli del planeta, fet que li confereix la característica d'espai estratègic a escala mundial. Hi ha un cinturó verd discontinu al centre del país amb agricultura de regadiu, mentre que la població i l'activitat no agrícola es concentra a les ciutats (Al-Riyad, Medina, la Meca o Giddah). Des del moment en què es posà en explotació la indústria petrolera arribaren a Aràbia entre quatre i cinc milions de migrants laborals, la majoria d'ells xiïtes. El petroli ha creat una gran riquesa controlada per poques famílies, mentre que una part important del país resta encara per desenvolupar.

Actualment l'estratègia econòmica intenta activar regions agrícoles basant-se en la construcció de pous i regadius nous aprofitant les extraccions dels aqüífers a gran profunditat per a no dependre tant de les importacions alimentàries, però no és probable que tingui èxit, ja que els costos han estat espectaculars, fins i tot per a un país tan ric, i el recurs natural en què es basa la iniciativa és escàs i no renovable. Al voltant dels ingressos per petroli han sorgit també altres iniciatives i programes de desenvolupament nacional (oscil·lant segons el preu del barril de cru) que han tingut com a resultat la millora de les condicions de vida per al conjunt del país. Alguns dels grans reptes de futur seran els següents:

- preparar l'economia nacional per a una època postpetrolera;
- diversificar l'economia i un mercat laboral excessivament dependents del petroli i dels funcionaris estatals;
- guardar l'equilibri entre un règim polític conservador i pro islàmic (que finança iniciatives socials i econòmiques d'islamistes, però també militars, arreu del món) i la clientela energètica occidental, o
- superar la desigualtat social en un context de gran creixement econòmic que ha aixecat oposició i inestabilitat en tota la regió.

Turquia

Turquia, vinculada políticament a Europa i a la Mediterrània, i geogràficament i històricament a l'Àsia central, ha estat tradicionalment separada de l'Orient Mitjà, tot i que per proximitat geogràfica la incloem en aquest bloc. De fet, és un país prou complex i interessant per a donar-li una personalitat pròpia diferenciada de la resta. Turquia ha funcionat sempre com un espai de transmissió entre l'Orient Mitjà i l'Àsia central. Amb un passat imperial (otomans, perses) i separada històricament de l'Orient Mitjà, sense lligams àrabs ni nacionalisme islamista, però on les seves ciutats, pobles i paisatges i l'estil de vida dels seus habitants encara marquen la pervivència de l'islam.

La Turquia moderna neix amb Atätürk i el seu nacionalisme turc pro occidental dels anys vint i trenta del segle passat. Les iniciatives d'Atätürk donen peu a la Turquia actual:

- 1) Canvia la capital des de l'europea Istanbul fins a l'Ankara d'Anatòlia. L'objectiu era acostar la capital al cor del món turc per tal d'enllaçar millor amb la història turca i reforçar la unitat de l'Estat.
- 2) Canvia l'alfabet aràbic per un de romà reformat.
- 3) L'islam deixa de ser la religió de l'Estat i esdevé laic.
- 4) Imposa la monogàmia i posa les bases per a l'emancipació de la dona.

En definitiva, en aquesta etapa s'emfatitza la separació amb el món àrab. Tanmateix les reformes s'enfrontaran amb la resistència als canvis religiosos per part del món rural, i cal recordar que Turquia és un país agrícola.

Actualment la revifalla del fonamentalisme islàmic a Turquia continua aquesta oposició secular, tot i que per raons diferents. Els problemes amb les minories ètniques ha estat una altra font de disputes constants. Expulsaren dos milions d'armenis del país (cap a la zona on després es fundarà l'Estat d'Armènia) i en mataren 600.000 més un cop acabada la Primera Guerra Mundial. La situació dels kurds a les zones muntanyoses del nord del país (una cinquena part de la població turca de 79 milions d'habitants) és especialment dramàtica, ja que han estat oprimits i reprimits en diverses actuacions de manera que s'han organitzat amb partits polítics i exèrcit que actua contra els interessos turcs.

Els conflictes per l'aigua entre Anatòlia i Mesopotàmia. El projecte d'Anatòlia sud-oriental (Turquia)

El Projecte d'Anatòlia Sud-oriental (PAS) s'ha de convertir, durant la primera dècada del segle XXI, en una xarxa de vint-i-dos grans embassaments i sistemes d'irrigació sobre les aigües dels rius Tigris i Eufrates, entre les quals destaca el gran embassament d'Atätürk, per a crear noves terres de conreu amb una superfície equivalent a la dels Països Baixos. Estratègicament el projecte té diferents ambicions: potenciar el paper internacional de Turquia com a potència econòmica regional, però també utilitzar l'aigua com a arma davant els països àrabs, i com a mitjà de desenvolupament rural per a suavitzar el progrés dels independentistes kurds. Durant la primera planificació del PAS, als anys setan-

ta, els estats àrabs aigües avall dels rius (Síria i l'Iraq) van protestar. Abans de construir l'embassament rebien 900 peus cúbics d'aigua per segon, mentre que posteriorment es reduí a 600. Les pressions d'aquests països davant el Banc Mundial, cofinançador del projecte, no van donar fruit, ja que l'Iraq aviat entraria en guerres successives i deixaria el projecte com un problema secundari, mentre que amb el final de la guerra freda Síria es va quedar sense el seu principal aliat, Rússia.

L'aigua s'entén també com una amenaça i una arma. Els diferents embassaments permeten, abans d'inundar-se, detenir el corrent d'aigua que arriba a Síria i l'Iraq durant vuit mesos. Però principalment es tracta d'una eina de desenvolupament molt important. El projecte crearà una regió agrícola de regadiu al sud-est de Turquia que competirà amb les regions sirianes i iraquianes. A diferència del petroli, que habitualment és embarcat cap a l'estranger i que només enriqueix les elits privilegiades nacionals, l'aigua ha de ser repartida d'una manera més equitativa en el si de la societat i, per molt corrupta que sigui, és molt més difícil enriquir-se amb el diner que produeix l'aigua que amb el del petroli.

Font: D. Kaplan (1998). *Viaje a los confines de la Tierra*. Barcelona: Ediciones B.

Els grans reptes de futur del país passen pel següent:

- 1) Aturar el creixent islamisme fonamentalista antioccidental. Aquest moviment enllaça també amb les dinàmiques socioeconòmiques i d'èxode rural, ja que es nodreix dels joves desplaçats cap als barris marginals de les grans ciutats.
- 2) El conflicte kurd, que enfonsa les seves arrels en el mateix procés de construcció de l'Estat turc i l'endarreriment socioeconòmic del Kurdistan del Nord a partir de la dècada dels setanta, però que s'ha aguditzat els últims temps. Dels aproximadament 30 milions de kurds, uns 25 viuen a Turquia, distribuïts entre la regió històrica i territoris d'emigració, entre els quals figuren Ankara i Istanbul, on representen una part important de la població.
- 3) La secta alarí (15 milions de fidels, el 20% de la població), una variant de la fe xiïta enfrontada als sunnites.
- 4) L'adhesió a la Unió Europea té les objeccions de Grècia (per les disputes territorials i la divisió de Xipre) i per la qüestió dels drets humans (fins no fa gaire temps Turquia encara tenia instaurada la pena de mort). A més els fonamentalistes aprofiten l'espera recordant que es tracta d'una actitud antiislàmica europea, i per a aprofitar en benefici propi aquest sentiment tracten també d'impedir-ho.
- 5) La divisió de Xipre després de la invasió turca, les relacions tenses amb l'Iraq i Síria (per la construcció de preses i el pas d'oleoductes) amb un nou paper de pol regional que s'ha mostrat amb els refugiats de guerra, la seva pertinença a l'OTAN, o les disputes amb Grècia per les fronteres marítimes són altres temes prou significatius de la importància estratègica d'aquest país ubicat en una cruïlla internacional de gran pes geopolític, entre la mar Negra i la Mediterrània.

4.2.6. Oceania

Oceania és un conjunt d'illes disperses de magnitud molt diversa, des de la grandiosa Austràlia al conjunt de petites illes-estat de la Micronèsia. L'oceà Pacífic és l'element que dóna homogeneïtat a un conjunt de països i territoris molt heterogenis en tots els àmbits. No obstant això, el mateix oceà també separa les diferents illes entre si i predisposa les relacions econòmiques i geopolítiques entre els diferents territoris. De fet, el mot *Oceania* deriva d'oceà. L'oceà Pacífic és l'extensió contínua més gran del planeta, una immensitat líquida que actua com a reserva d'escalfor a escala planetària i la seva conca fa d'embornal de la meitat de les emissions de diòxid de carboni. Per Occident es tracta d'un espai mític, la darrera frontera de colonització, un espai amb immensos recursos naturals, marins i turístics. Com a espai geogràfic la regió de l'Àsia-Pacífic és perfectament identificable pel seu protagonisme econòmic creixent, el qual condueix a perdre la seva condició perifèrica per a esdevenir una ubicació central en el conjunt del món.

Les illes grans

Austràlia és la més gran de les illes del món (7,8 milions de km² i el 85% de les terres emergides d'Oceania) i el continent més petit. Es tracta d'una gran extensió de terra amb una gran part desèrtica i a penes poblada. Els 22,7 milions d'habitants que tenia l'any 2015 representaven una densitat mitjana de 3 habitants per quilòmetre quadrat. La manca d'aigua i la tirania de les distàncies en aquest immens territori expliquen que la gran majoria dels seus habitants (el 70%) es concentri en una part de la franja litoral urbanitzada. L'abundant presència de recursos agrícoles i naturals ha orientat tradicionalment l'economia cap al sector primari i d'extracció.

Austràlia té una estructura econòmica fortament dependent de l'exportació dels recursos de base. Aquesta condició unida a l'elevada renda *per capita* dels seus habitants i un elevat consum de productes manufacturats i de béns d'equip importats condiciona que tingui un dèficit comercial permanent en els intercanvis amb l'exterior. Aquesta característica econòmica estructural diferencia Austràlia del conjunt de països industrialitzats del Pacífic. Igualment la conjuntura internacional vulnerable per als productors de matèries primeres representa un inconvenient important per al creixement sostingut de la seva economia. Els reptes d'Austràlia en l'època de la globalització i els problemes que fan pensar en el declivi com a força en el conjunt de la regió del Pacífic són els següents:

- 1) L'excessiva confiança en les riqueses naturals i una històrica distància i aïllament del món encara no del tot superada.
- 2) Els problemes ètnics amb els grups d'aborígens.

3) Problemes entre la tendència a les migracions asiàtiques (procedents d'una de les zones més superpoblades del món) i la cultura britànica i blanca dels australians.

4) El creixement econòmic relatiu molt inferior al dels països recentment industrialitzats del Pacífic asiàtic.

Físicament Austràlia és una forma planera amb algunes elevacions muntanyoses menors. A l'oest el relleu predominant són les plataformes planes elevades uns 600 metres, geològicament constituïdes per roques precambrianes. En aquest sector es concentra la major riquesa mineral (or, plata, plom, zinc, etc.). El centre configura un ample passadís de terres baixes, deprimides de nord a sud. En canvi a l'est trobem les serralades més altes (la Serralada australiana) fins a 1.000-1.500 metres d'alçada però que, a causa de la seva manca de continuïtat, no actuen com una autèntica divisòria del país. El litoral és abrupte, amb escasses planes molt poc contínues. A l'est trobem la gran barrera de corall; un seguit d'esculls que s'alineen durant uns 2.000 quilòmetres de llarg, formant el relleu construït per éssers vius més gran del món. El clima marca l'especificitat australiana: la continentalitat i l'existència de plataformes elevades prop de la costa que actuen com a barreres per a les masses d'aire humit són els factors que expliquen la calor i l'aridesa extrema de l'interior. La varietat climàtica, però, és gran. Austràlia comparteix climes tropicals del monso (nord); mediterrani (sud-est), oceànic tropical (nord-est i terres altes), i temperat humit (sud-est a Victòria i Tasmània). Els diferents ecosistemes es distribueixen seguint un ordre de riquesa biològica decreixent segons la proximitat o llunyania de l'aridesa (bosc primaris densos tropicals, bosc xerofítics, praderies i sabanes, deserts).

L'Austràlia actual està a cavall de dues identitats que li generen un sentiment d'ambigüitat. D'una banda, té un ancoratge històric, un estil de vida i una cultura europees i occidentals i, de l'altra, una proximitat geogràfica amb el sector asiàtic del Pacífic. Des del punt de vista econòmic, Austràlia és indiscutiblement un país desenvolupat, però la tendència secular és a perdre pes relatiu davant dels nous pols econòmics emergents al Pacífic.

Alguns autors parlen de la síndrome de l'Argentina quan analitzen el cas australià; és a dir, d'un país ric en recursos naturals que esdevé cada cop més desubicat en el panorama econòmic internacional. Tot i que la realitat australiana no és comparable a l'Argentina actual sí que és cert que històricament, i a mesura que la integració econòmica internacional augmenta, l'economia australiana tendeix a debilitar-se⁶ en termes relatius.

⁶L'any 1920 Austràlia exportava gairebé en exclusiva cap a Europa (el 78% de la seva producció, un 45% del qual a un sol país, la Gran Bretanya), una situació que es podia qualificar de tipus semicolonial.

L'any 1950, en un gir econòmic cap al Pacífic, el Japó pren el relleu com a principal mercat exportador (30%) mentre que la Gran Bretanya cau fins al 9%.

Exemple

Per exemple, el nivell de renda *per capita* australià tendeix a disminuir amb el temps, amb alts i baixos (l'any 1890 ocupava la primera posició al món, l'any 1920 el 6è lloc, l'any 2015 el 14è).

L'any 1973 la crisi econòmica mundial revela la feblesa estructural del país. S'enfonsen els preus de les matèries primeres, la indústria de transformació està obsoleta i Austràlia és incapaç de resistir la competència internacional, la substitució de productes de base per d'altres (sobretot la llana pels teixits sintètics) o els proteccionismes europeus i nord-americans imposats als seus productes. La dependència del Japó, i cada vegada més de la Xina, en les exportacions australianes de minerals i altres matèries primeres han fet que l'economia australiana tingui encara avui un alt component extractiu i depredador de recursos naturals.

A aquesta debilitat econòmica se li afegeix un sentiment de feblesa demogràfica, persistent des de l'inici de la colonització. La transició demogràfica s'ha completat a Austràlia i la seva població apunta cap al creixement zero en un context regional on el buit australià contrasta amb els conjunts de veïns superpoblats i més pobres. La societat australiana ha abandonat ràpidament els comportaments natalistes d'una societat de pioners per a adoptar uns comportaments malthusians d'una societat en vies d'envelliment (es passa dels 3,5 fills per dona de l'any 1961 a l'1,7 de l'any 2000, que es manté en l'actualitat). Això, unit al fet que Austràlia ha estat sempre un país de migracions, ha fet que es plantegi les migracions com una resposta al problema demogràfic però per mitjà de polítiques molt orientades segons les necessitats de cada moment. En general el debat sobre la conveniència de les migracions inclou dues postures:

a) la que nega que sigui un fet beneficiós per al país, i que aposta per obtenir un equilibri demogràfic permanent (uns 20 milions d'habitants) per a no esgotar els recursos, especialment l'aigua, i

b) la que afirma que els recursos actuals podrien mantenir còmodament un país demogràficament molt més potent (fins a 60 milions d'habitants aproximadament), dels quals caldria importar la majoria de recursos humans.

La política migratòria de la segona meitat del segle XX fins avui s'ha caracteritzat per una primera fase d'obertura a la població d'origen europeu fins als anys seixanta, quan es facilita la migració asiàtica. En els anys setanta, sota un model d'integració basat en el multiculturalisme similar al *melting pot* americà, la política migratòria i el model d'assimilació serà molt contestat per l'opinió pública per la por de la pèrdua d'identitat a causa de les migracions procedents del Sud-est asiàtic.

Una altra característica de la població australiana és la seva ràpida urbanització, i la tendència a dispersar la ciutat pel rerepaís agrícola. Es tracta d'una suburbanització amb un caràcter residencial i de lleure molt marcat.

Pel que fa a la població aborígen, reduïda numèricament a una minoria (350.000 habitants), les darreres dècades han tingut un ressorgiment. L'any 1967 se celebrà un referèndum que els atorgà la ciutadania i el dret a vot. A partir d'aquest fet renaixeren com a grup humà i social, i multiplicaren les seves reivindicacions de drets sobre el sòl, tingueren un apogeu cultural i augmentà la seva cohesió social com a poble.

El futur paper en el món d'Austràlia és força diferent de la situació històrica que el convertí en un penitenciar britànic o en una economia ramadera colonial complementària de l'economia britànica i encarregada de la vigilància militar dels mercats oceànics de l'imperi. Després de la Segona Guerra Mundial queda clar que la seguretat militar passa a mans dels Estats Units, fet que els converteix en aliats i fa que Austràlia s'acabi acostant a l'estil de vida i valors nord-americans. Geopolíticament, l'Àsia encara es veu més com una inquietud (migracions, la memòria històrica del poder militar japonès, etc.), fet que explica el desinterès relatiu dels australians pel deshabitat nord del país, considerat un tap natural enfront del perill asiàtic. En canvi, el Pacífic sud és el centre de gravetat, d'influència econòmica i estratègica.

Actualment a Austràlia no li convé una postura d'aïllament i tancament al Pacífic sud, sinó sospesar el seu paper clau com a pol principal del Pacífic, progressivament unificat per la intensificació de les relacions econòmiques i culturals internacionals. Aquest rol li hauria de permetre estar a cavall del nord i el sud, l'Àsia i Occident, i entendre que el punt d'equilibri entre les façanes californiana i japonesa pot ser Austràlia. En aquest sentit els elements clau per a una bona integració en el Pacífic i finalitzar amb l'aïllacionisme seran:

- 1) Intensificar el comerç internacional i mantenir una relació intensa amb els tigres asiàtics i la Xina.
- 2) Buscar alternatives a la producció de recursos naturals del nord explotats per companyies transnacionals.

Nova Zelanda

Les dues illes principals (Nord i Sud) que configuren l'arxipèlag neozelandès reuneixen 4,4 milions d'habitants (2015) en una superfície similar a la de la Gran Bretanya. Si a més considerem que la població (el 71% europea, el 14% maorí, l'11% asiàtica i el 8% de pobles del Pacífic, entre altres) es concentra a les ciutats, ens donarà una idea de les baixes densitats i dels paratges de gran bellesa natural pràcticament deserts que dominen a l'interior de les illes. Al contrari que a Austràlia, les illes són bàsicament muntanyoses i ofereixen relativament pocs espais planers. Aquestes terres baixes són aprofitades com a terra de conreu i sobretot de pastures per als més de 60 milions de caps d'ovelles i 8 milions de vedelles. Igualment, les planes són els àmbits escollits per a l'assentament de les principals ciutats del país (Auckland i Christchurch).

Malgrat les diferències en ubicació geogràfica, grandària, fisiografia i història amb Austràlia, tots dos països també tenen semblances notables. Per exemple, tenen en comú l'herència britànica, una economia pastoral, l'abast local del seu mercat i l'enorme distància que els separa dels mercats mundials, el proteccionisme industrial o l'alt nivell d'urbanització existent.

En termes econòmics, Nova Zelanda pertany clarament al Pacífic ja que, mentre que les exportacions van dirigides a la Xina (un 20% del total), Austràlia (17%), els Estats Units (9%) i el Japó (6%), les importacions reproduïxen un patró similar, encara que més diversificat, i procedeixen de la Xina (17%), Austràlia (12%), els Estats Units (12%), Alemanya (5%), Corea del Sud (4%) i Malàisia (4%).

El model d'organització econòmica del territori neozelandès respon bastant bé al model de regió perifèrica. L'interior muntanyós i el fet de ser una illa han condicionat clarament l'existència d'un sistema de ciutats litorals i portuàries, al mateix temps que la xarxa de ferrocarrils i carreteres circula també per la costa.

La qüestió cultural més important de les darreres dècades al país ha estat el ressorgiment de la cultura maorí i les seves reivindicacions socials i econòmiques al Govern de Nova Zelanda.

Les illes petites

L'anomenat *hemisferi oceànic* inclou desenes de milers d'illes esteses per l'oceà Pacífic. De grandària molt diversa, des de la gran superfície de Nova Guinea fins a la multitud d'illes minúscules i deshabitades, sovint separades centenars de quilòmetres entre si, configuren arxipèlags molt variats, fragmentats i culturalment complexos. El predomini de l'aigua en aquesta regió (el conjunt de la superfície de totes les illes només sumaria 974.000 km², el 90% pertanyent a Nova Guinea) no impedeix que les identitats regionals siguin heterogènies i es distingeixin illes amb característiques contrastades (Hawaii, Tahití, Tonga o Samoa, per exemple). No obstant això, en comú comparteixen una població majoritàriament d'origen polinès (al contrari que a Austràlia i Nova Zelanda, on són minoria). De fet, la cultura polinèsia continua tenint una consistència i uniformitat remarcable a pesar de la fragmentació i les enormes dimensions de la regió. En resum, es tracta de la regió humana més extensa del món però de menor superfície emergida i població, un 80% de la qual es troba inclosa en els sis milions d'habitants de Nova Guinea.

Una altra característica comuna ha estat la colonització europea, tot i que amb formats i conseqüències força divergents. Uns pocs països antics colonitzadors es reparteixen l'administració d'aquests arxipèlags: França (Nova Caledònia i la Polinèsia Francesa); els Estats Units (Hawaii, Guam, la Samoa Nord-americana, les Line Islands, Wake i Midway i d'altres petites illes i territoris dependents); la Gran Bretanya (Pitcairn); i Nova Zelanda (administra les illes Cook, Tokelau i Niue).

La resta de països illa també han estat colonitzats, però han esdevingut independents. La majoria d'aquests, en tractar-se de microestats amb una feble estructura econòmica i poca diversificació d'activitats i recursos, esdevenen dependents del finançament i ajut extern (per exemple, el cas de les Fiji, Vanuatu, les illes Salomó, Tuvalu, Kiribati, Nauru, o les illes Palau).

La vocació marítima d'aquesta regió fa que les disposicions de la llei dels oceans i mars de les Nacions Unides marqui profundament la seva organització "territorial" i jurisdiccional, i també els drets econòmics sobre les aigües adjacents.

Malgrat la gran fragmentació territorial d'aquest espai, podem distingir tres grans subregions: la Melanèsia, el nexa d'unió entre les cultures papua i melanèsia al Pacífic; la Micronèsia, caracteritzada per quedar en l'òrbita d'influència nord-americana, i la Polinèsia, on les cultures locals han estat més subjectes al procés d'occidentalització (per exemple, a Hawaii).

El turisme és una de les principals activitats econòmiques per al conjunt de la regió, tot i la llunyania dels mercats emissors. Les espectaculars belleses naturals (els volcans, els esculls de corall, l'exuberant vegetació tropical, la navegació de creuer i el turisme de platja d'arenes blanques i aigües nítides amb palmeres), o la cultura nadiua poc modificada respecte dels seus avantpassats, componen un escenari idíl·lic i exòtic als ulls dels turistes occidentals.

4.3. La dinàmica turística a l'Àsia-el Pacífic i l'Orient Mitjà

Taula 5. Arribades turístiques internacionals (en milions) per regions turístiques i previsions

Any	Món	Àfrica	Amèrica	l'Àsia i Pacífic	Europa	Orient Mitjà
1950	25,3	0,5	7,5	0,2	16,8	0,2
1960	69,3	0,8	16,7	0,9	50,4	0,6
1965	112,9	1,4	23,2	2,1	83,7	2,4
1970	165,8	2,4	42,3	6,2	113	1,9
1975	222,3	4,7	50	10,2	153,9	3,5
1980	286,5	7,4	61,4	24,3	186	7,5
1985	328,8	9,6	64,4	33,6	213,4	7,8
1990	455,9	15	93	57,7	280,6	9,7
1995	550,4	20	108,8	85,6	322,3	13,6
2000	687,3	27,4	128	115,3	392,7	24
2005	787	35	133	154	439	26
2010	939	49	150	203	477	60

Font: OMT (2007, 2011, 2015).

Enllaç d'interès

La llei dels oceans i dels mars de l'ONU es pot consultar a:
<http://www.un.org/Depts/los/index.htm>

Any	Món	Àfrica	Amèrica	l'Àsia i Pacífic	Europa	Orient Mitjà
2020	1360	85	199	355	620	101
2030	1810	134	248	535	744	149

Font: OMT (2007, 2011, 2015).

Sens dubte l'Àsia-Pacífic és la regió turística més dinàmica del món. Si prenem com a indicador l'evolució del nombre d'arribades turístiques internacionals s'aprecia un constant creixement de visitants. L'any 1950 pràcticament no tenia turistes internacionals i ocupava el darrer lloc de les regions turístiques del món, juntament amb l'Orient Mitjà. El 1975 arriba per primer cop als 10 milions de turistes internacionals, per a duplicar-los cinc anys després, el 1980. El 1990 torna a duplicar la xifra de turistes, i l'any 2000 ho torna a fer, assolint el segon lloc després d'Europa, i amb tendència a continuar creixent.

Per països, la iniciativa del turisme internacional la porten la Xina (55,6 milions d'arribades de turistes, que arribarien a 98 si es comptabilitzés Hong Kong i Macao), Malàisia (27,4 milions), Tailàndia (24,8 milions) i Singapur (11,8 milions). Si l'any 1950 no hi havia cap país asiàtic que ocupés algun dels primers deu llocs més destacats turístics al món, l'any 2014 la Xina ja ocupava el quart lloc i Hong Kong, Malàisia i Tailàndia entraven dins dels quinze primers.

Els factors que expliquen aquest impressionant creixement turístic són aquests:

- 1) L'atracció creixent que la regió de l'Àsia-Pacífic té per als turistes de la resta del món.
- 2) Encara més important, el creixement dels viatges internacionals entre els diferents països de la regió, estimulat pel ràpid creixement econòmic dels països asiàtics des dels anys vuitanta.
- 3) Moltes de les destinacions són països pobres amb relació als nivells de vida occidentals (Tailàndia i Indonèsia, per exemple), per la qual cosa es converteixen en destinacions barates per al turista occidental.
- 4) L'àmplia varietat de recursos i atractius turístics de la zona: platges, biodiversitat, ecoturisme i turisme de natura, ciutats, entorns rurals, turisme cultural, etc.
- 5) El paper de la PATA (Pacific-Asia Travel Associations), una de les organitzacions turístiques regionals més eficients del món.

La Pacific Asia Travel Association (PATA)

La PATA és una agència supragovernamental que ha fet molt pel desenvolupament del turisme en la regió de l'Àsia-Pacífic. La PATA té prop de 2.000 membres, entre els quals es troben quaranta-un governs nacionals, seixanta-sis companyies aèries i de creuers.

Probablement, la seva efectivitat deriva de la combinació d'experiència entre el sector públic i el privat per tal de crear una sòlida associació d'actors. A més de comercialitzar i promoure la regió a escala internacional, té programes, des dels anys setanta, que presten atenció a la formació i educació de recursos humans, i al desenvolupament de formes de turisme més sostenibles (per exemple, ha creat el seu propi codi de pràctiques per al turisme sostenible i el manteniment de les cultures indígenes). Una de les claus del seu èxit, de la fortalesa de la seva "marca" i de la seva influència en la regió, es troba en el fet que va començar a actuar abans que molts governs tinguessin interès pel turisme. La seva naturalesa global i la seva participació i organització de conferències i fires arreu del món són altres raons d'aquest èxit.

6) La bona comunicació aèria, fonamentada en l'existència de diferents aeroports internacionals de primera categoria (Singapur o Hong Kong) i l'existència de companyies aèries capdavanteres (Singapur Airlines, per exemple).

7) L'absència, en general, de conflictes militars i terrorisme, i també una estabilitat política continuada, amb excepcions, i tot i que de vegades sigui obra de governs no democràtics.

8) Governos proclius a obrir l'economia nacional a les inversions estrangeres en hostaleria i turisme per part de grans companyies internacionals.

9) La regió és líder mundial en turisme de motxilla, el qual l'ha donat a conèixer a la resta de segments turístics.

10) Fama de tenir serveis personals molt amables i hospitalaris.

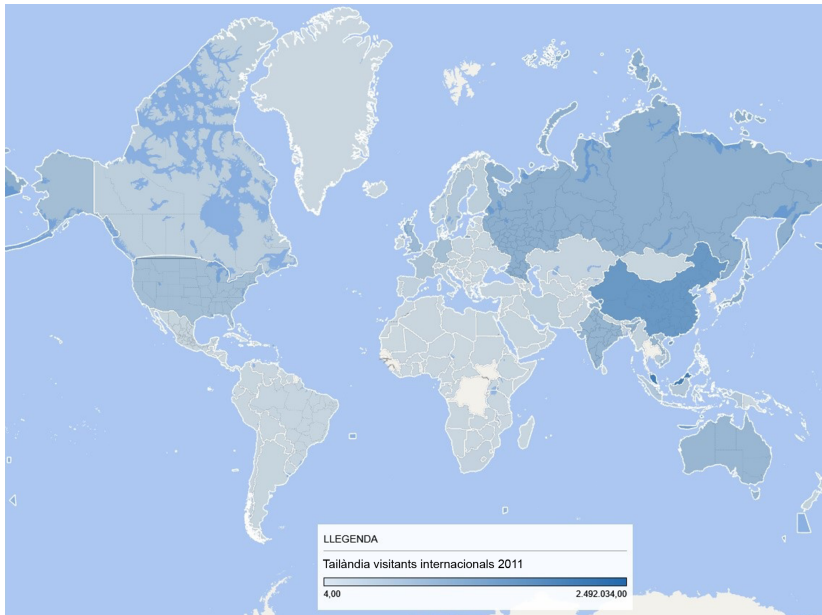
Exemple

Així, l'any 2001 el 75% dels turistes internacionals procedien de països de la mateixa regió, mentre que només un 13,3% era europeu i un 7,4% americà. El component regional del turisme a l'Àsia-Pacífic tendeix a créixer, ja que deu anys abans els percentatges eren respectivament el 71,5%, el 8,4% i el 13,4%. L'any 2010 el 79% dels turistes eren de la mateixa regió de l'Àsia-Pacífic i l'OMT (2011) preveu que el 2020 aquesta proporció ascendeixi al 81%, mentre que el 2030 arribaria al 86%.

Procedència dels turistes internacionals en quatre països asiàtics i del Pacífic: Aràbia Saudita, Polinèsia Francesa, Tailàndia i Tadjikistan

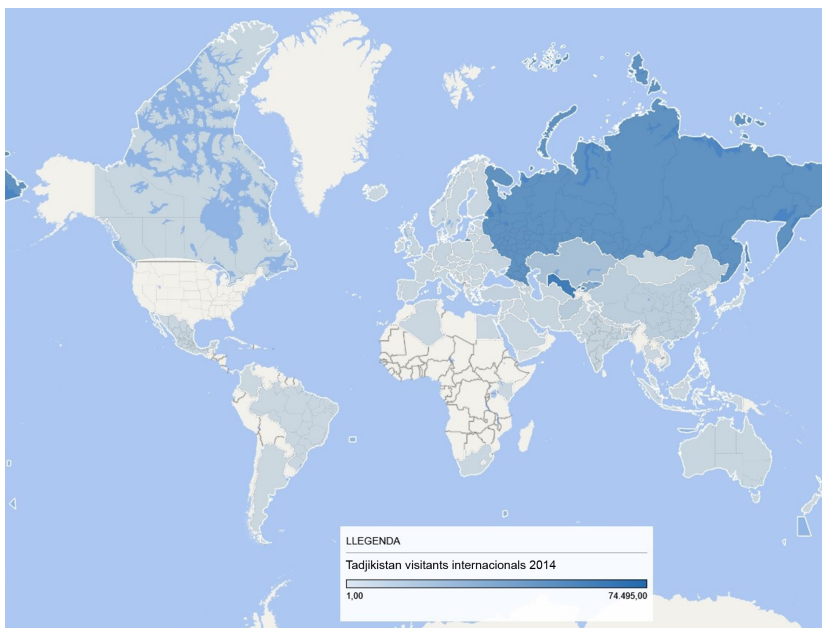
Malgrat que funciona el mateix principi de regionalització turística, és a dir, les arribades de turisme internacionals estan condicionades pels mercats regionals de proximitat i per l'existència d'aeroports internacionals, això no impedeix que cada cas concret estableixi les seves pròpies variants. Per exemple, Tailàndia té la seva principal demanda en el focus tradicional del Japó i Austràlia i els nous països industrialitzats asiàtics, amb la Xina al capdavant, complementada, ja que les distàncies en hores de vol són importants per les arribades de països occidentals i d'Amèrica del Nord.

Figura 14

Per la seva banda, Tadjikistan només té mercats principals de proximitat, el tradicional és Rússia, país del qual va formar part en l'època soviètica, i l'Uzbekistan i el Kirguizistan, els de formació recent, però sense alterar aquesta lògica del factor distància.

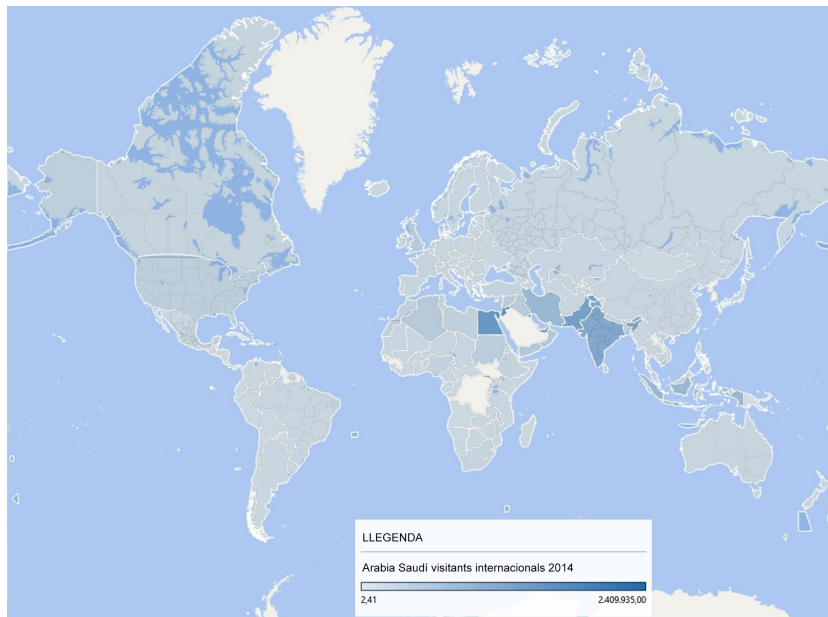
Figura 15.

La resta de mercats són molt poc significatius i corresponen bàsicament a turistes occidentals que, a través d'agències especialitzades o per lliure, busquen l'aventura o seguir les passes dels motxillers pioners a la regió.

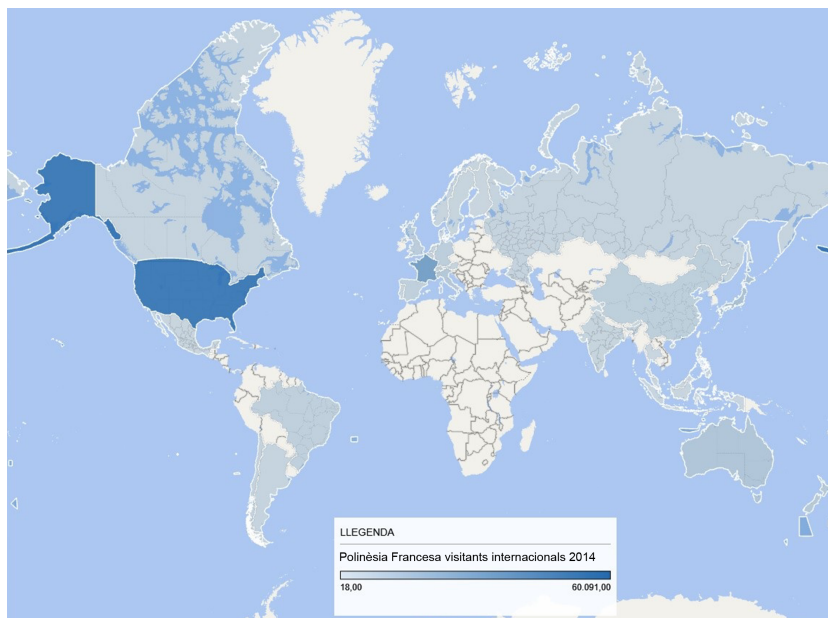
Aràbia Saudita organitza la seva indústria turística en relació amb els països emissors del voltant de l'Orient Mitjà. A diferència dels països anteriors, les afinitats culturals i, sobretot, el fenomen de les peregrinacions religioses musulmanes a La Meca i a Medina, exclouen dels mercats principals la majoria de països occidentals i se centren en els països de fe islàmica.

Figura 16.

L'excepció a la norma és el cas de la Polinèsia Francesa. Parlar de proximitat en una de les zones més aïllades del planeta és relatiu. No obstant això, els mercats emissors més propers (Austràlia i Nova Zelanda) no configuren el gruix de la demanda, tot i que sí que succeeix així en el cas dels Estats Units, el qual malgrat que és a una distància similar té un volum de demanda més gran. Això és degut al major potencial de demanda que ofereix aquest gegant demogràfic. En canvi, el fet que destaca més és la intensitat de les arribades turístiques procedents de França, mentre que la presència de la resta d'europaus gairebé és anecdòtica. Evidentment aquest fenomen respon als lligams polítics i culturals que mantenen les illes polinèsies amb la metròpoli francesa i a les facilitats de connexió que ofereixen les companyies aèries franceses amb aquest indret tan allunyat de París.

Figura 17.

En definitiva, amb aquesta tria de casos es posen de manifest dues qüestions:

1) la proximitat als mercats emissors respecte els llocs receptors és la variable clau per entendre la distribució del turisme internacional al món;

i 2) malgrat això hi ha tota una sèrie d'alteracions o interferències que no permeten articular mecànicament els fluxos turístics només tenint en compte la distància.

Així trobem que el model tailandès és mixt, que combina fluxos de proximitat (dominants) amb d'altres d'internacionals prou potents; el model tadjik, en canvi, és totalment dependent del veïnatge d'un sol país; Aràbia Saudita presenta un model de proximitat de base cultural i religiosa; mentre que la Polinèsia Francesa presenta un model en què la distància cultural i política explica més que la distància física i l'estructura dels fluxos turístics internacionals, centrats també en pocs països, especialment França.

Podem dir, per tant, que l'estructura turística d'aquesta regió es caracteritza pel domini dels turistes procedents de la mateixa regió. L'any 1990 les arribades de turistes de l'Àsia i el Pacífic cobriren el 75% del turisme internacional al Sud-est asiàtic, el 70% a l'extrem orient i el Pacífic, el 67% a Nova Zelanda i Austràlia i el 35% a l'Àsia meridional, la qual és més dependent dels mercats europeus, a causa de les seves diferències culturals i lingüístiques amb la resta de l'Àsia. L'any 2013 aquest patró s'havia accentuat per a l'Àsia del Nord-est (que del 67% passa al 86,1%), l'Àsia del Sud-est (amb un 79,1%), Oceania (71,8%) i es manté per a l'Àsia meridional.

El fenomen turístic no afecta, però, igualment tot el conjunt de l'Àsia-Pacífic. El creixement de l'est asiàtic i el Pacífic és molt més vigorós que a l'Orient Mitjà, l'Àsia central i el sud de l'Àsia. Així, la quota de mercat del nord-est asiàtic era del 51,2% l'any 2015, la del Sud-est, del 37,1%, l'Àsia meridional tenia un 6,6% i Oceania un 5,1%.

Alguns dels efectes menys positius del turisme en la regió tenen a veure amb:

- a) L'escassa generalització del turisme a la majoria de països fins als anys noranta.
- b) La poca redistribució dels beneficis del turisme entre la població local.
- c) El desenvolupament del turisme ha passat a vegades per sobre dels drets de les persones.
- d) La degradació ambiental dels llocs de més creixement turístic els ha deixat molt deteriorats si no inservibles per al turisme.
- e) Impactes socioculturals forts arran de la instauració del turisme de masses entre les cultures locals.
- f) Desenvolupament d'àrees especialitzades en el turisme sexual (Bangkok, Manila) que han perjudicat la imatge del conjunt de la regió.

Actualment, el creixement turístic de la regió el condueix el mercat xinès i, atesa la seva enorme població i potencial econòmic, s'espera que continuï essent així en el futur.

Hong Kong Disneyland

La companyia Disney va obrir el 2005 a Hong Kong el seu cinquè parc temàtic, el segon a l'Àsia després del de Tòquio. L'interès de la companyia per a penetrar en el mercat asiàtic, sobretot el xinès, és gran. Hong Kong es considera un lloc ideal per a fer-ho perquè és

visitat per un nombre creixent de xinesos (6,5 milions de visitants xinesos l'any 2002, que s'han convertit en 19,0 el 2014), amb elevada capacitat de despesa i predisposició per a l'entreteniment. A més, també està construint un altre parc a Xangai, per la qual cosa es dedueix que confien d'obtenir prou capacitat de mercat per a omplir ambdós parcs sense que es facin la competència directa. No es creu que pugui afectar el parc de Tòquio, la gran part dels visitants dels quals procedeixen de la regió metropolitana de la mateixa ciutat.

La inversió inicial prevista per a construir el parc era de 3.000 milions de dòlars, però Disney només aportava una petita part del cost (uns 300 milions de dòlars) centrant-se sobretot en la gestió de les atraccions i la llicència de comercialització de productes. El soci de Disney és el mateix Govern de Hong Kong, sobre el qual recau la major part de la inversió (per això no és casualitat que el nom del parc sigui HK Disneyland i no al revés, com en el cas de Disneyland Paris). En concret, el Govern va proveir del sòl necessari disponible i de les reserves futures; restringí l'edificació vertical al voltant del parc per a no espatllar les visuals, va reduir el nombre d'avions que circulaven prop del parc, va construir carreteres d'accés, estació de ferrocarril i un lloc de policia proper.

L'aposta pel parc era forta a causa dels beneficis que s'espera d'obtenir d'aquesta inversió a llarg termini. Principalment s'estimava una inversió de 148.000 milions de dòlars en l'economia local durant 40 anys; la creació d'uns 6.000 llocs de treball durant la construcció del parc i d'uns 18.000 més, directes i indirectes, en funcionament; finalment s'esperava atreure 3,4 milions de turistes el primer any, i que en deu anys ascendirien a 10,2 milions. L'any 2014 el parc va rebre 7,5 milions de visitants i va superar els 50 milions acumulats. Els llocs de treball oferts anualment han estat 17.730 i es quantifica una aportació al PIB de Hong Kong del 0,62%.

Al mateix temps, s'espera també millorar la imatge turística internacional de Hong Kong, millorar la qualitat de vida dels residents oferint-los serveis nous i experiències turístiques úniques, augmentar el nivell de qualitat de les empreses turístiques i dels recursos humans locals, millorar la qualitat ambiental de la destinació, i demostrar que el Govern de Hong Kong continua sent capaç de fer tractes comercials d'envergadura malgrat haver deixat de ser colònia britànica i esdevenir territori xinès.

Font: TEA/AECOM (2014) http://www.teaconnect.org/images/files/TEA_103_49736_150603.pdf

<http://www.gov.hk/en>

Horner and Swarbrooke (2004).

El turisme s'ha mostrat com un sector econòmic poderós, ja que va superar amb èxit la crisi econòmica de les acaballes dels noranta a la regió. Si bé inicialment (anys 1997-1998) va haver de suportar el seu impacte traduït en la caiguda del nombre d'arribades turístiques i, sobretot, en la rebaixa dels preus i la reducció del marge de beneficis per part de les empreses, la recuperació un cop la crisi va finalitzar va ser immediata, de manera que ràpidament va superar els volums d'arribades d'abans de la crisi. A més, parts de la regió, com és el cas de l'Àsia meridional o el Pacífic, no van resultar afectades per la crisi i van continuar el creixement ininterromput de l'activitat.

Un altre element positiu derivat d'aquella crisi regional té a veure amb la millora competitiva, en desaparèixer les empreses que estaven més mal preparades i sobreviure les que eren més eficients. Els primers anys del segle XXI es van caracteritzar també per la presència d'esdeveniments internacionals que han reforçat la imatge turística de les destinacions de l'Àsia-Pacífic: els Jocs Olímpics de Sidney (2000), el Mundial de Futbol del Japó-Corea (2002), els Jocs Olímpics de Pequín del 2008, i l'obertura dels parcs temàtics d'Universal a Xangai i de Disney a Hong Kong.

Tanmateix, el període que va del canvi de segle als nostres dies ha estat també ple de problemes per a la indústria turística de la regió i, depenent de com evolucionin, poden desvirtuar els bons resultats obtinguts fins ara. Principalment es tracta d'episodis de terrorisme internacional (el terrorisme internacional afecta els mercats i les explosions en un complex turístic de Bali van treure del mercat aquesta destinació durant un any sencer), i de malalties víriques de transmissió ràpida (cas de la grip del pollastre). A mitjà i llarg termini es tracta també de veure fins a quin punt el turisme serà capaç d'actuar com a factor de desenvolupament per al conjunt de la regió o si bé se centralitzarà a la Xina i presumiblement a l'Índia i algun altre país; si podrà fer front a la degradació ambiental dels espais afectats pel desenvolupament turístic i si es posarà l'èmfasi o no en les pràctiques de turisme sostenible, incloses la redistribució social de les riqueses guanyades per mitjà del turisme.

A l'**Àsia central** per a la majoria de països el turisme és un fenomen incipient i poc arrelat, amb molt poca infraestructura disponible, però amb alguns països de creixement ràpid, especialment l'Iran, que en 10 anys ha més que doblat les arribades turístiques (4,9 milions el 2015), i el Kazakhstan (4,6 milions). El turisme de motxilla i aventurer ha substituït el turisme hippy que realitzava la ruta de la seda, des de Turquia fins a l'Índia. No obstant això, els conflictes bèl·lics que s'han succeït a la regió (l'Iran, l'Iraq, el Pakistan, l'Afganistan, etc.) i la desestructuració social i política que, en determinats llocs, ha representat la sobtada introducció d'influències externes en emplaçaments gairebé medievals, no han permès fer un salt quantitatiu en aquest escenari turístic. Els països de la regió experimenten un creixement del nombre d'arribades, però globalment queden molt lluny de la resta de l'Àsia i fins i tot de l'Orient Mitjà.

A l'**Orient Mitjà** el turisme és cada vegada més un sector econòmic estratègic, fins i tot per als països productors de petroli. És una font principal de divises, un important jaciment d'ocupació i contribueix notablement a reduir la dependència econòmica del petroli. La contínua problemàtica política de la regió entorpeix la bona marxa de l'activitat turística però, amb comptades excepcions, no l'anul·la. De fet, les perspectives i el potencial turístic de la regió són impressionants (hi ha una demanda internacional reprimida, un mercat intern en creixement, i uns productes turístics de qualitat) i només resta a l'espera d'uns anys de pau i estabilitat política per a poder esclatar.

L'any 2002, si bé continuava essent la regió amb menys volum d'arribades de turisme, superava per primer cop els 25 milions d'arribades i pràcticament s'igualava a la regió africana, aquesta darrera amb molts més països i població. De fet, si es compara amb el nord d'Àfrica, la seva competidora natural, les xifres d'arribades de turistes internacionals i d'ingressos són ja molt més favorables a l'Orient Mitjà (19,8 milions d'arribades i 7,7 mil milions de dòlars d'ingressos al nord d'Àfrica per 53,3 milions i 49,2 mil milions respectivament a l'Orient Mitjà l'any 2015). Si bé la regió es manté endarrerida en volums d'arribades turístiques (tot just el 2015 s'igualava al continent Africà), la seva

posició és molt destacada si s'usa com a variable el creixement relatiu. Això s'explicaria tenint en compte el baix nivell de partida, ja que l'any 1990 encara no arribava als 10 milions de turistes.

Exemple

Per exemple, del 1980 al 1990, les arribades internacionals creixen de 7,1 milions anuals a 9,6 milions. El 2000 ascendeixen a 24,1 i arriben als 35,8 el 2010. En aquest període de tres dècades és la segona regió del món que més creix (7,3%), només superada per l'Àsia i el Pacífic (7,6%).

Si prenem com a referència la quota de mercat de la regió (si bé l'any 1990 no arribava al 2%, el 2010 pràcticament l'havia triplicada situant-se al 5,7%, mentre que el 2015 la proporció d'arribades mundials és del 4,6%), ens adonem de les característiques principals del turisme a la regió en el context mundial: l'escàs pes absolut, l'evolució a l'alça en el llarg termini i l'impacte dels conflictes.

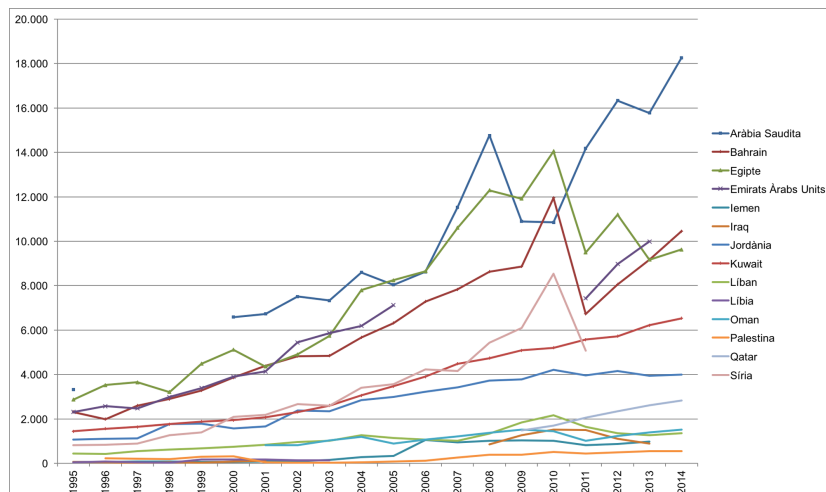
Els principals països receptors de turisme de l'àrea són Turquia (39,8 milions d'arribades), l'Aràbia Saudita (18,3 milions), els Emirats Àrabs Units (9,9 milions) i Egipte (9,6 milions); aquests tres darrers absorbeixen el 78% de les arribades a la regió tal com l'entén l'OMT, la qual no inclou Turquia, Israel ni Xipre.

Paradoxalment, l'Orient Mitjà va adaptar-se millor que altres regions a la caiguda del turisme internacional després dels atemptats de l'11 de setembre als Estats Units a causa del seu important mercat intraregional. No obstant això, la composició dels turistes estrangers està dominada pels turistes de fora de la regió (que representen al voltant del 55% del total).

Exemple

Les arribades turístiques a l'Orient Mitjà presenten comportaments diferenciats entre els països. L'Aràbia Saudita, els Emirats Àrabs Units i Bahrain s'han beneficiat del mercat regional d'alt poder adquisitiu de l'Orient Mitjà, que representa més de dos terços de les seves arribades. Egipte i Jordània són destinacions més obertes, el mercat regional hi representa el 13% i 44% respectivament de les visites internacionals, de manera que s'han vist afectats per la inestabilitat però també per la crisi econòmica als llocs emissors. Síria, l'Iraq i el Iemen mostren les caigudes provocades per la guerra.

Figura 18. Evolució de les arribades turístiques als països de l'Orient Mitjà (en milers)

Font: UNdata (2016) i OMT (2015).

Dubayy: una nova destinació turística a l'Orient Mitjà

Dubayy, un dels set Emirats Àrabs Units, s'ha convertit recentment en una destinació de turisme urbà internacional de curtes estades que ha apostat pel turisme com a fórmula per a reduir la dependència del petroli que té aquest emirat. Del 1990 al 1999 les arribades de turisme internacional augmentaren de 633.000 a 3.027.000, amb una evolució dels ingressos per turisme de 169 milions de dòlars a 713. L'any 1999 Dubayy tenia el 16% de la quota de mercat de tot l'Orient Mitjà i, el 2000, el 70% dels turistes procedien de fora d'aquesta regió.

L'any 2015 Dubayy arriba als 14,2 milions d'arribades turístiques després d'una etapa llarga de creixement sostingut, i se situa en la tercera posició del rànquing mundial. Es preveu que el 2020 atregui 20 milions de turistes.

Dubayy és una ciutat moderna d'edificis alts envoltada pel desert i que disposa de temperatures estivals altes i molta insolació durant tot l'any. En molt poc temps, la ciutat s'ha convertit en una destinació que focalitza fluxos importants de turisme urbà i de congressos. Les raons que ho expliquen són les següents:

- 1) L'existència d'un clima càlid durant tot l'any (amb temperatures entre 20-40° C) i de 7 a 12 hores de sol diàries que fan que la temporada alta diferenciï poc en nombre d'arribades de la temporada baixa.
- 2) La distància temps en vol aeri a alguns dels principals mercats turístics d'Europa i l'Àsia és de 6-7 hores.
- 3) La companyia aèria nacional Emirates és una de les millors del món, cosa que ha contribuït a fer de Dubayy un punt d'aturada obligatori en els vols de llarg recorregut entre Europa, l'Àsia i Australàsia, on els visitants fan escala i aprofiten també la bona reputació del *duty-free* de l'aeroport.
- 4) Dubayy permet gaudir d'una barreja d'elements exòtics de la cultura tradicional de l'Orient Mitjà i d'una atmosfera urbana cosmopolita, moderna i confortable.
- 5) La seva bona reputació com a turisme de compres amb una àmplia oferta de productes (especialment or, electrodomèstics i ordinadors).
- 6) El ventall d'excursions exòtiques i poc usuals que ofereixen els operadors turístics locals (safaris del desert, viatges en vaixell, excursions en camell, esquí d'arena, curses de camells i cavalls, visites a poblats beduïns, etc.).
- 7) Tenen hotels de "sis i set estrelles" de luxe espectacular.
- 8) Estan proveïts d'equipaments esportius i camps de golf.
- 9) Una promoció, a càrrec de l'agència de turisme de Dubayy (Dubai Tourism and Commerce Marketing), fortament finançada.

Per contra, els principals entrebancs amb què es troba la ciutat són els següents:

- l'alt cost de la vida que fa que sigui una destinació atractiva per a les elits econòmiques dels països veïns, però no per a les classes mitjanes;
- les elevades temperatures estivals, excessives per alguns turistes;
- la manca d'edificis històrics i atmosfera tradicional en una ciutat agressivament moderna;
- la competència creixent d'altres destinacions de l'Orient Mitjà, Bahrain, els emergents complexos turístics de la mar Roja, Jordània, Israel i Egipte, els llocs de cultura tradicional de l'Iran o del Iemen, o la rejuenida ciutat de Beirut;
- o la consideració de Dubayy com un objectiu terrorista potencial tenint en compte que l'actitud permissiva davant l'alcohol i la vida nocturna pot ofendre part dels residents i veïns d'aquest país islàmic.

En resum, Dubayy, amb molt poc temps, s'ha convertit en una destinació de turisme internacional d'èxit que ha contribuït a diversificar l'economia nacional basada en el monocultiu de petroli. La clau ha estat el seu estil pioner d'oferta d'hotels de luxe, lleure i compres que han convertit la ciutat en un oasi de diversió enmig d'un desert que ofereix un escenari natural espectacular, com una espècie de Las Vegas oriental. Dubayy és una mostra del que es pot aconseguir amb una combinació de polítiques turístiques clares i inversions considerables, tot i que en el futur caldrà veure si la competència creixent o el perill del terrorisme permeten continuar amb la línia impressionantment ascendent que ha mantingut fins ara.

Font: Horner i Swarbrooke (2004).

En canvi, les guerres de Síria, l'Iraq i el Iemen, les convulsions internes i els atacs terroristes han provocat un estancament en el període 2010-2015. Tot i així, les previsions de l'OMT apunten als 100 milions de turistes l'any 2020 i 150 l'any 2030. Els reptes són, per tant, derivats de la tensió geopolítica creixent a la regió, tot i que els seus efectes són diferents en funció dels països i també de l'escala temporal que utilitzem.

Bali (Indonèsia)

Una de les destinacions que més ha contribuït a l'enlairament del turisme internacional al Pacífic asiàtic ha estat Indonèsia (si l'any 1994 arribava per primer cop al milió de visitants internacionals, actualment ja s'acosta als deu milions). Per la seva banda, l'illa de Bali (563.000 hectàrees i 4,2 milions d'habitants, l'any 2015) concentra bona part de les arribades a Indonèsia (3,7 milions d'arribades anuals internacionals, juntament amb un nombre desconegut però important de turistes nacionals). L'illa s'ha obert al turisme des de fa 30 anys de manera similar a com ho han fet la majoria de complexos turístics del Pacífic asiàtic (millora del transport aeri, accés als aeroports de les companyies aèries estrangeres, facilitats en els visats, interès dels governs per la inversió en turisme, etc.).

Bali és una illa volcànica de sòls fèrtils i platges d'arenes blanques i negres, esculls i espectaculars penya-segats. Però aquestes característiques naturals, similars a les de molts altres indrets, no són les que li confereixen un atractiu especial, sinó els atributs culturals i humans. Bali és l'única illa indonèsia la població de la qual és de religió hindú. L'estil de vida de la població està influenciada per aquesta creença i s'exterioritza en temples, ofrenes, música, dansa, cerimònies i artesanía. Els visitants perceben aquest indret amb una atmosfera especial, com a colorit i exòtic, amb una combinació d'aspectes peculiar i única al món.

Els primers turistes arriben a Bali de la mà de vaixells comercials holandesos el 1920. Posteriorment es crea la imatge de paradís tropical i de país exòtic de la mà d'escriptors, artistes i intel·lectuals que freqüenten l'illa i de pel·lícules ambientades allí. No obstant això, l'autèntic auge del turisme no es produirà fins al 1970, quan es construeix l'aeroport internacional. En previsió d'una gran demanda turística, l'any 1971 es prepara un pla de desenvolupament del turisme a Bali. Aquest pla fa concentrar el turisme al sud de l'illa (a Nusa Dua i el voltant, i es construïran diferents complexos hotelers de cinc estrelles, amb camps de golf i centres de convencions). Es dissenyen circuits turístics perquè, durant el dia, els turistes puguin visitar el cor tradicional de l'illa i retornin a la nit als allotjaments de la costa, preservant així la cultura local. De fet, la política turística balinesa aposta pel turisme cultural, però això no ha impedit que es desenvolupessin alguns dels impactes

culturals més típics i que han fet que la cultura balinesa hagi evolucionat, en part, de la mà del turisme (l'economia de mercat desplaça les formes tradicionals d'intercanvi; les danses s'han simplificat i escurçat per a atendre les demandes dels turistes; part de les peces d'artesanía es produeixen industrialment; la preferència dels joves per la vestimenta occidental; la disminució de l'ocupació agrícola en benefici del turisme; etc.).

Tanmateix, no es pot dir, ni molt menys, que el turisme hagi desembocat en la destrucció de la cultura balinesa. Aquesta encara es manifesta prou ferma i, en certa manera, el turisme ha contribuït a fer-ho possible (revalorització de determinades tradicions a causa de l'interès turístic generat, fortalesa de les tradicions culturals i religioses, més recursos destinats a les cerimònies i festes tradicionals, etc.). En canvi, l'impacte ambiental del turisme ha estat més perjudicial per a l'illa en conjunt. Hi ha un clar contrast entre el paisatge ordenat i pacient de tipus agrícola i la degradació ambiental que envolta els complexos turístics de creixement recent, especialment al sud de l'illa (Kuta). Concretament, els impactes es poden resumir de la manera següent:

- 1) Excessiu creixement hotel·ler i de complexos turístics que genera problemes estètics (massa densitat i alçada) i ambientals (la manca de tractament d'aigües negres contamina els pous d'aigua potable; com a conseqüència d'aquest fet l'any 1995 es va declarar una epidèmia de còlera que va fer caure considerablement el turisme japonès).
- 2) Les migracions laborals procedents d'altres illes (especialment de Java) han portat problemes de trànsit associats (congestions de trànsit, sorolls, contaminació atmosfèrica, etc.).
- 3) Els manglars estan amenaçats per l'ampliació de l'aeroport, la creació de llacunes destinades a ser viviers de llagostins i peixos per a l'alimentació dels turistes, nous complexos turístics litorals i ports com el de Benoa Bay.
- 4) Competència per l'aigua entre l'agricultura, el turisme i les zones urbanes i contaminació de rius i aigües d'origen turístic que la inutilitzen per al rec agrícola.
- 5) Erosió de la costa i degradació de les platges (els esculls de corall de Sanur han estat destruïts per a obtenir material de construcció d'hotels i residències, amb la qual cosa les platges han retrocedit per l'erosió de l'onatge).

La degradació ambiental turística (que no és l'única de l'illa, ja que l'agricultura i els usos urbans també hi incideixen) és particularment crítica en la mesura que afecta el desenvolupament de l'agricultura. Aquesta darrera activitat és la que dona lloc als recursos més preuats de l'illa, el seu paisatge i la seva organització cultural, garanteix una forma tradicional de guanyar-se la vida i genera la formació del complex cultural balinès. Si decau aquesta activitat i, per tant, les manifestacions culturals tradicionals, el turisme també en resultarà afectat.

En conclusió, si bé a Bali la cultura es manté forta malgrat el creixement turístic i s'hi ha sabut adaptar bé i evolucionar amb aquest, la problemàtica ambiental representa una seriosa amenaça en els seus indrets turístics. Com que cultura i medi ambient es troben íntimament relacionats a Bali, la degradació ambiental pot acabar tenint conseqüències culturals. El repte serà, doncs, mantenir una cultura tradicional si canvien les condicions ecològiques que la fan possible, i també davant del traspàs creixent de població des del sector agrícola al turístic i, consegüentment, l'abandonament de les tasques tradicionals.

Aquest tipus de riscos són molt diferents segons si parlem de les parts involucrades en el turisme, al litoral, o de les zones agrícoles d'interior, però són prou preocupants per a intentar buscar respostes abans que l'impacte es pugui estendre pel conjunt de l'illa. De fet, Bali disposa d'una de les legislacions ambientals i urbanístiques més completes que es poden trobar a qualsevol país poc desenvolupat. Però, malgrat això, el nivell d'aplicació pràctica de les lleis i normatives és escàs. A més un factor extern, el terrorisme internacional, s'uneix a les amenaces. Els anys 2002 i 2005, atemptats terroristes, especialment injustos atès el tarannà pacífic i dialogant dels balinesos, van ocasionar unes matances de turistes de les quals el sector va trigar a recuperar-se i que van perjudicar la seva imatge de lloc paradisiac i tranquil. Tot i així, l'últim quinquenni les arribades turístiques a l'illa han crescut per sobre del 10% cada any; els països d'origen més destacats són Austràlia (que va aportar el 26,3% del total de visitants internacionals el 2014), la Xina (15,6%), Malàisia (6,0%), el Japó (5,8%) i Singapur (4,8%). El conjunt dels països europeus acumulen el 19,8% dels turistes.

Font: G. Wall (2001). "Problemas en el paraíso. Turismo y medioambiente en Bali, Indonesia". *Estudios y perspectivas en turismo* (vol. 10, pàg. 305-315).

5. Europa

5.1. Aproximació geogràfica a la regió

Europa és un continent ubicat a l'extrem occidental d'un de més gran, Euràsia, en una ubicació que la fa molt eficient quant a la distància que la separa de la resta del món. Aquest petit apèndix de la gran massa continental aplega poc menys de 700 milions d'habitants (sense comptar Rússia) repartits en més de 40 països. Malgrat la seva petita dimensió ha tingut, i continua tenint, una importància decisiva en els afers internacionals del planeta i durant segles sencers ha estat un dels focus d'innovació i progrés, i també, fins gairebé la Segona Guerra Mundial, centre del domini colonial de mig món. Els recursos naturals hi són presents en abundància, cosa que, juntament amb el progrés tecnològic, hi han permès portar a terme una revolució agrícola i una altra d'industrial que després s'ha reproduït en d'altres indrets del món.

No obstant això, Europa té grans diferències internes, tant naturals i paisatgístiques com culturals i històriques. Les especialitzades economies dels països europeus estan dominades per la manufactura i els serveis a la producció, i el seu nivell de productivitat és elevat, tot i que, en termes generals, es pot parlar d'un descens d'aquest nivell des de l'oest cap a l'est. Les nacions estat europees van néixer com a resultat de diferents nuclis de poder històrics que formaren imperis colonials. Alguns dels estats europeus actualment estan sacsejats per moviments secessionistes, després de l'onada de creació d'estats posterior al desmembrament de la Unió Soviètica.

L'estructura de la població europea presenta una tendència acusada a l'envelliment, però té algunes de les esperances de vida més altes del món, està altament urbanitzada, té nivells d'educació elevats i concentra un dels tres focus demogràfics més importants del món.

En el pla polític, Europa és cada cop més un bloc integrat, ja que ha aconseguit avenços importants en matèria d'integració econòmica, mobilitat de persones i prepara les bases per a la seva unificació política, tot i que no està exempta de tendències centrífugues.

En síntesi, els trets definatoris d'Europa com a espai geogràfic que li confereixen una personalitat diferenciada de la resta de continents i grans regions són els següents:

1) Varietat i moderació dels trets físics.

Bibliografia

En l'estudi següent de la UE es parla sobre els impactes econòmics, socials i ambientals del patrimoni europeu: cercles.diba.cat/documents-digitals/pdf/E150181.pdf

Bibliografia

Font: F. López Palomeque (coord.) (2000). *Geografia de Europa*. Barcelona: Ariel.

- 2) Naturalesa essencialment marítima del continent.
- 3) Heterogeneïtat cultural.
- 4) Nivell elevat de desenvolupament socioeconòmic amb forts contrastos regionals.
- 5) Divisió en àrees d'estabilitat i d'inestabilitat.
- 6) Paper destacat en la història de la humanitat durant els darrers segles.
- 7) Gran dinamisme dels seus components i transformació contínua de les seves estructures.
- 8) Permanència de vincles i imprecisió de fronteres amb les regions veïnes.

5.2. El turisme a Europa

Europa és un continent per raons històriques i no geogràfiques. Aquest enorme territori occidental del continent asiàtic ha estat el bressol de bona part dels valors de la cultura humana i és per això que Europa és considerat un continent. Un continent de perfil molt articulat amb nombroses penínsules i mars que han estat espais que al llarg dels darrers 2000 anys han mantingut una certa preponderància en diversos moments de la història.

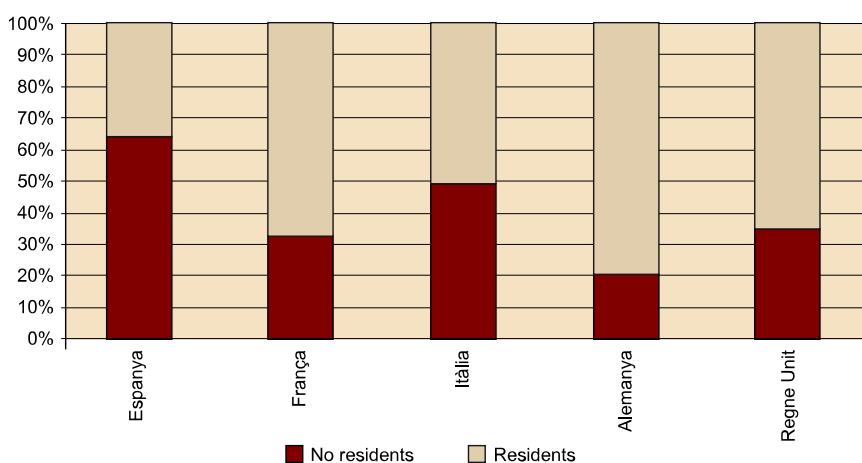
Des d'una **visió turística**, Europa és l'espai més important per al turisme, tant com a emissor de turisme internacional, com a receptor de turisme. Europa manté encara una quota de mercat per al turisme internacional del 51,4% l'any 2015 sobre el total mundial. Aquesta quota ha disminuït les darreres dècades com a resultat de l'aparició de la resta de continents i regions en el mapa turístic. Aquesta tendència ha de continuar els propers decennis, però serà durant molt de temps el principal espai turístic mundial.

El turisme és una activitat estesa en societats desenvolupades i no cal dir que les societats europees figuren entre les que ho són més a escala mundial. És un dels territoris del món que més destaca pel que fa als indicadors de nivell de vida o de desenvolupament humà. Tampoc no cal oblidar que entre els països més industrialitzats del món es troben les principals potències europees, com són Alemanya, França, el Regne Unit i Itàlia. Tots quatre amb un conjunt que supera els 274 milions d'habitants, als quals cal afegir els països nòrdics, els atlàntics i algun de mediterrani i centreeuropeu. La consolidació de la Unió Europea amb les successives ampliacions, la darrera de l'any 2013, i que incorpora fins a 28 països, comporta que aquest espai esdevingui un dels grans mercats mundials en habitants i PIB, fet que traduït a escala turística significa el principal mercat mundial i la principal destinació.

Les xifres de turisme internacional de l'OMT estan en realitat sobredimensionades en relació amb el turisme d'altres societats desenvolupades, sobretot les de l'Amèrica del Nord. El mosaic de països mitjans i petits als quals cal afegir la singular presència de microestats fa que el turisme internacional sigui una pràctica habitual, mentre que als Estats Units o al Canadà el turisme internacional queda limitat en gran mesura per l'enorme dimensió dels països. Amb tot, no destaca tan sols el turisme internacional, també el turisme domèstic és important a la major part de països del continent.

Una anàlisi més detallada pel que fa a la localització de l'activitat turística permet constatar que, partint del turisme internacional, les principals destinacions estatals són França, Espanya i Itàlia, que conformen l'eix de la Mediterrània occidental com l'espai de més densitat d'usos turístic a escala mundial. El Regne Unit i Alemanya completen el paquet de les principals destinacions.

Figura 19. Pernoctacions en allotjaments col·lectius als principals països europeus

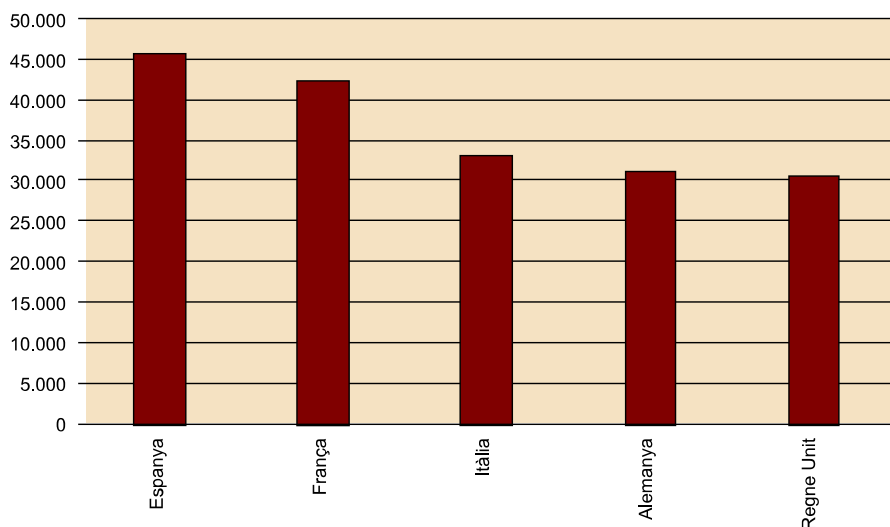

Font: Eurostat (2016).

El gràfic mostra fins a quin punt el turisme domèstic és rellevant en la major part de països, destacant el pes que aquest turisme té a Alemanya i el Regne Unit. En una posició oposada es troba Espanya, destinació notable de turisme internacional i amb un comparativament feble turisme domèstic o resident. Itàlia és el més equilibrat d'aquest països. El model de països mediterranis on el turisme internacional té un pes destacat contrasta amb el model de països atlàntics i alguns de centroeuropeus on el turisme domèstic és molt més important. El flux estacional a la recerca del sol justifica en gran mesura aquesta situació dels països mediterranis. Una anàlisi d'ingressos per turisme internacional mostra aquest impacte.

Figura 20. Ingressos en milions d'euros per turisme internacional a les principals destinacions europees

Font: Eurostat (2016).

El continent europeu és, doncs, un espai densament poblat, amb un desenvolupament econòmic i humà elevat i nombrosos fluxos de turisme. Entre els principals fluxos que convé assenyalar destaquen els següents:

- **Flux nord-sud a la recerca del sol.** És el més important en nombre de desplaçaments i també en moviment econòmic. És un flux clarament estacional que té com a origen la major part d'espais urbans de l'Europa atlàntica i com a destinació els espais litorals mediterranis. Tanmateix, no hi ha una homogeneïtat entre els espais litorals mediterranis; són sobretot els espais costaners, insulars i continentals de França, Espanya i Itàlia les principals destinacions d'aquest flux. Altres països mediterranis com Grècia, Croàcia, Xipre, Malta, o Turquia presenten menor importància, per bé que els nivells de creixement són superiors als dels madurs i consolidats espais nord-occidentals de la Mediterrània. Aquest flux és el responsable d'enormes processos d'urbanització al litoral i de la pràctica desaparició de la costa no urbanitzada. Des del litoral de la Costa del Sol a Andalusia fins a les costes del nord de Sicília, l'arc nord-occidental conforma un enorme continu funcional turístic tan sols trencat per la presència d'importants metròpolis i ciutats portuàries.

Aquest flux conforma la Mediterrània com una regió turística on cal incloure no tan sols els països europeus sinó també els africans i asiàtics que queden banyats per aquesta mar i també per la mar Negra.

- **Flux en direcció a les muntanyes.** És també un flux estacional que cerca els espais de neu condicionats per la pràctica de l'esquí. És un flux d'hivern que ofereix els Alps com a principal destinació mundial de muntanya, però que presenta destinacions en la major part de serralades del continent. Les condicions climàtiques del continent afavoreixen la presència d'estacions d'esquí, amb algunes serralades que ofereix una densitat espectacular d'estacions. Són, doncs, els sis països alpins (França, Suïssa, Itàlia,

Àustria, Alemanya i Eslovènia) les destinacions bàsiques del turisme de neu. Complementàriament els Pirineus, els Apenins, els Alps escandinaus, però també els Carpats, els Balcans o els Alps Dinàrics defineixen l'espai del flux de neu europeu.

- **Flux orientat cap a les grans ciutats europees.** A diferència dels dos fluxos anteriors, en aquest cas les motivacions són diverses, si bé predomina el flux de turisme de negocis i el cultural. La petjada arquitectònica i urbanística de la història a les principals capitals i ciutats europees conforma una constel·lació àmplia de destinacions entre les quals destaquen les dues principals capitals de l'Europa occidental, Londres i París. També a diferència dels dos anteriors aquest flux no té caràcter estacional, sinó que és permanent, ja que no depèn de les característiques climàtiques.

5.3. La regionalització turística del continent europeu

Tenint en compte la densitat d'espais i usos turístics que es donen al continent europeu, les possibilitats de regionalització són múltiples, sent possible superar la realitat administrativa. Alguns països com ara França, Alemanya o Espanya poden inscriure's en més d'una regió turística.

Com que el caràcter articulat d'Europa en penínsules i mars més o menys interiors que han estat la base del desenvolupament de diversos moments destacats de la història continental, fem una aproximació útil per a regionalitzar el continent:

- **L'Europa bàltica.** Inclou Dinamarca, Suècia, Finlàndia, Letònia, Lituània, Estònia, Polònia, la part bàltica de Rússia i la meitat nord d'Alemanya. Es tracta d'una regió caracteritzada per la nordicitat i amb diferents nivells de desenvolupament, que ha vist recuperar el seu protagonisme des de la desaparició del teló d'acer.
- **L'Europa atlàntica.** Una extensió enorme que inclou tota la façana occidental del continent, des d'Islàndia fins Portugal. Aquest espai no és estructurat com a destinació, i els seus usos turístics també són molt diversos.
- **L'Europa mediterrània occidental.** Des del Portugal més meridional amb la regió de l'Algarve fins a Sicília. Es tracta d'un territori força homogeni que ja s'ha caracteritzat en l'apartat anterior com el principal àmbit turístic continental.
- **L'Europa mediterrània oriental.** Inclou els països de l'Adriàtic i també Grècia i Turquia, aquest darrer país en gran mesura pertany també al continent asiàtic.

- **L'Europa de la mar Negra.** Continuació natural de la mediterrània oriental, però amb notables elements de singularitat. Inclou Bulgària, part de Romania, Moldàvia, Ucraïna, el sud de Rússia, Geòrgia i Armènia. Com a les regions mediterrànies, la façana sud, que pertany a Turquia, no s'inclou en l'anàlisi europea. També Geòrgia i Armènia són inclosos en la regionalització d'Àsia.
- **L'Europa de la mar Càspia.** Regió ubicada als confins del continent, a cavall amb l'Àsia, inclou territoris de Rússia i l'Azerbaidjan inclosa la regionalització d'Àsia.

A més d'aquests territoris estructurats per la seva relació amb una mar o un oceà, al continent europeu convé identificar altres espais amb caràcter marcadament turístic, són els següents:

- **L'Europa alpina.** Ja s'ha identificat com una de les principals destinacions del continent.
- **L'Europa danubiana.** Territori estructurat per la conca d'un riu, el de major transcendència cultural i política d'Europa, al voltant del qual queden emmarcades serralades importants. Inclou territoris d'Alemanya, Àustria, Hongria, Txèquia, Eslovàquia, Sèrbia i Montenegro, Romania i Bulgària.
- **La gran plana russa.** Enorme extensió que comprèn la major part de l'Europa oriental i que per qüestions polítiques i administratives inclou tota la Rússia asiàtica, fins a les costes del Pacífic.
- **Els microestats europeus.** Regió discontinua reconeguda per la seva singularitat administrativa i funcional. Inclou Malta, Andorra, la Ciutat del Vaticà, San Marino, Mònaco, Liechtenstein i Luxemburg.

No s'han respectat els límits naturals i tradicionals del continent per raons funcionals en algun cas i geofísics en d'altres. Així no s'inclou Grenlàndia en aquesta anàlisi malgrat la seva pertinença a Dinamarca; tampoc no s'inclou Turquia per la seva vinculació amb el continent asiàtic i malgrat que Istanbul, a cavall dels dos continents, és una de les majors ciutats del continent. Finalment s'inclou Rússia més enllà dels Urals, pel fet de formar part d'un país europeu i per la seva relació funcional turística de la part europea d'aquest enorme país.

5.4. Geopolítica recent a Europa i impacte en el turisme

Un dels fets més transcendents ocorreguts al continent europeu ha estat la fallida de l'Europa comunista i més concretament de l'antiga URSS com a potència mundial. Aquest fet, a més de fer variar les regles del joc del tauler es-

tratègic mundial, ha implicat un canvi a Europa molt espectacular. El que no va aconseguir quaranta anys de guerra freda s'ha aconseguit en poc més d'una dècada.

La Segona Guerra Mundial va tenir a l'escenari europeu un dels seus espais més sagnants i destacats, en què les potències de l'eix alemany i italià van combatre en tots els fronts amb el resultat conegut. Un cop enllestida la guerra, les potències guanyadores, és a dir els Estats Units, l'URSS el Regne Unit i França, es van repartir el continent per zones d'influència, quedant bona part de l'Europa central sota la influència de la Unió Soviètica i, per tant, al marge de l'economia de mercat. L'adveniment de la guerra freda va comportar finalment la separació d'Europa en dues parts, una sota l'òrbita occidental i l'altra sota l'esfera comunista. Aquesta situació va afavorir dues formes d'entendre el creixement que sense cap mena de dubte va condicionar el desenvolupament de l'activitat turística que es va concentrar sobretot a la part occidental del continent, mentre que a l'esfera soviètica tan sols el turisme de vocació social tenia un cert protagonisme.

A banda d'alguns incidents destacables (Praga 1968, per exemple), res no es va moure al continent fins que al final de la dècada dels vuitanta i a la primera dels noranta l'Europa comunista va trontollar, va desaparèixer l'URSS, i la major parts de països que hi havien estat vinculats econòmicament i militarment es van deslligar d'aquest vincle i van mirar cap a occident. En poc temps la major part d'aquest països van entrar brutalment en l'economia de mercat, sota la influència econòmica d'Alemanya i d'altres països europeus i es van començar a convertir en destinacions de turisme cultural. El nombre de visitants que països com Hongria o Txèquia tenen avui dia, que superen els 10 milions cadascun, exposen el creixement espectacular.

Europa modifica les seves fronteres (reunificació alemanya, esquarterament de l'antiga Txecoslovàquia, independència de les repúbliques bàltiques i d'altres territoris de l'URSS) i esclaten problemàtiques de caràcter ètnic i religiós que havien estat latents, sobretot a l'antiga Iugoslàvia. Amb successives guerres s'independitzen les repúbliques que formaven aquest país, i és clarament negatiu l'impacte sobre el turisme. Mentre que l'accessibilitat a alguns països de l'Europa central com Hongria o Txèquia millora molt ràpid, altres destinacions emergents com Croàcia i la seva costa adriàtica veuran frenat el desenvolupament turístic com a resultat de la guerra. La situació a Europa a la dècada dels noranta s'ha de qualificar de convulsa i són les destinacions tradicionals i madures les que en surten reforçades.

El nou mil·lenni porta cap a un procés de normalització i integració de tots els països europeus, com ho demostra la integració de tretze nous països (onze de l'antic bloc comunista) en el si de la UE.

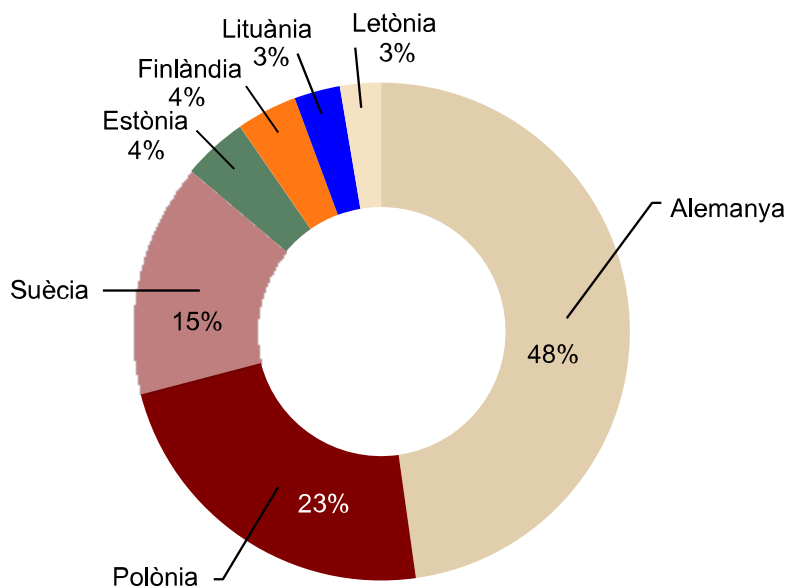
La situació als Balcans es normalitza i el turisme hi creix de forma asimètrica (Croàcia ha esdevingut una potència turística que l'any 2014 va superar els 11 milions d'arribades internacionals, però segueixen havent-hi buits turístics), mentre que el conflicte es manté encara a la zona del Caucas, on les lluites estratègiques pel control dels jaciments de petroli i dels oleoductes han alimentat les lluites de caràcter ètnic i religiós.

Les tensions internes i internacionals, en un món cada vegada més interconnectat, situen Europa en un panorama de futur complex. Però és precisament en aquest context de globalització que Europa ha consolidat la seva posició capdavantera en el turisme mundial. Si l'any 2000 es registraven 385 milions d'arribades turístiques internacionals, el 2015 eren 608 milions i l'OMT preveu que augmentin fins a 744 el 2030. En taxes, es tracta de creixements al voltant del 3,5% de mitjana, que han de considerar-se elevats donat que es parteix de xifres molt altes.

5.4.1. La regió bàltica

Territori que inclou alguns països nòrdics com Dinamarca, Suècia i Finlàndia (però exclou Noruega i Islàndia, molt més abocats cap a l'Atlàntic), les tres repúbliques bàltiques, Polònia, Alemanya i Rússia.

Figura 21. Quota de mercat de turisme internacional a la regió de la mar Bàltica l'any 2014

Font: OMT (2015).

El gràfic mostra clarament que l'activitat de turisme internacional es concentra en els països més meridionals, per bé que cal constatar que tant les dades d'Alemanya com les de Polònia inclouen tot el territori, des de la Bàltica fins als Alps o els Carpats. El tipus de turisme dominant és de base cultural, per bé que hi ha un nombre creixent de turisme de dia (no previst en el gràfic anterior) de flux W-E i de motivació de compres i lúdica que ha fet que el producte del creuer tingui un gran desenvolupament a la zona. Els mercats suec, danès

i sobretot alemany són els consumidors d'aquests serveis i els que justifiquen el flux. Queda clar que són les repúbliques bàltiques i Polònia els principals beneficiaris d'aquest flux. El turisme en aquests països cal entendre'l en clau de regió bàltica, mentre que als països més occidentals el turisme intern de la bàltica no té tanta importància. Els fluxos d'alemanys cap a Polònia per raons de compres o culturals és força elevat i també ho és el flux de polonesos cap a Alemanya, també per raons de compres.

Els **països nòrdics** de la Bàltica, sobretot Suècia i Finlàndia, presenten una notable oferta de turisme esportiu i de natura que genera fluxos de visitants des de la resta d'Europa. El turisme cultural és rellevant a tota la regió, des de les ciutats hanseàtiques fins al fenomen de Rovaniemi a la Lapònia finlandesa i la seva aposta per Santa Claus o el Pare Noel.

En el gràfic no apareix informació sobre **Rússia**, però també aquest país té presència important a la costa bàltica, més en qualitat de destinació turística que en quilòmetres de costa. La ciutat de Sant Petersburg està ja plenament consolidada com a destinació rellevant de turisme cultural a la zona de la Bàltica.

5.4.2. L'Europa mediterrània occidental

És el principal territori turístic del continent, que inclou el litoral d'Espanya, França i Itàlia. Ofereix algunes de les destinacions més clàssiques i reconegudes com la Costa Blava francesa, la Costa Brava catalana o la Costa Maragda a Itàlia. El territori inclou també les illes de Sicília, Sardenya i Còrsega, a més de les Balears. El nombre de destinacions reconegudes és elevat i inclou poblacions com Palma, Niça, San Remo, Benidorm o Torremolinos.

La característica més rellevant de la zona és l'enorme especialització territorial en el turisme de sol i platja, de marcat caràcter estacional i que com a destinació madura s'intenta complementar amb d'altres activitats turístiques. El turisme de golf, el de reunions, el nàutic o el lleure de parcs recreatius, són una bona mostra d'aquesta tendència. Amb tot, el territori està tan saturat que les tendències d'innovació passen ara com ara per l'aplicació de criteris de sostenibilitat ambiental a la destinació, per tal de millorar la gestió i la imatge.

La regió, però, presenta fluxos destacats de turisme cultural cap a les ciutats més reconegudes, entre les quals destaquen Roma i Barcelona, però que també inclou Florència, Avinyó, Granada, València, Madrid o Marsella. Les ciutats mediterrànies han establert una combinació entre patrimoni cultural i qualitat de vida que ha fet fortuna entre els mercats europeus i americans i ha fet augmentar els fluxos urbans.

El fet que bona part de les ciutats siguin portuàries ha facilitat també el desenvolupament del turisme de creuers, i és especialment destacat el mercat americà i el port de Barcelona com a base de creuers.

El territori que conforma aquesta regió va més enllà de l'espai litoral, i inclou tota la península ibèrica menys la façana atlàntica, la meitat sud de França i la meitat occidental de la península Itàlica. La regió és prou diversa per a incloure tota mena d'actius turístics i de fluxos motivacionals. Convé destacar, però, el flux de turisme esportiu i de neu cap als Pirineus, els Alps marítims i els Apenins, i el consolidat i extensiu turisme rural que troba en aquests territoris mediterranis el millor espai de referència.

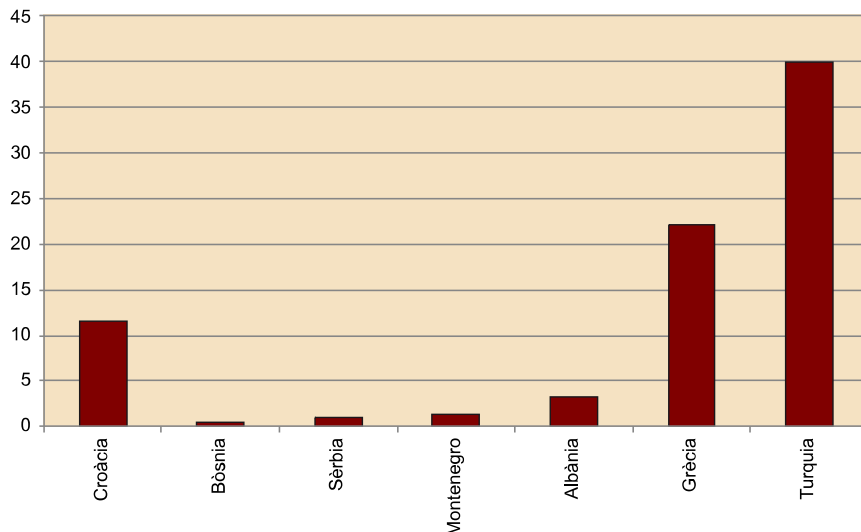
5.4.3. L'Europa mediterrània oriental

És un territori amb un fort desequilibri quant a usos turístics, amb una costa italiana que presenta destinacions equiparables a les de la Mediterrània occidental (Rimini, per exemple), i una costa croata de gran tradició, però que ha hagut de fer un procés de reconstrucció turística com a resultat de les diverses guerres, que inclou algunes destinacions destacades com Dubrovnik. Més al sud, la mar Adriàtica arriba a les costes de Montenegro i Albània, territoris amb més potencial que usos i que encara avui són percebuts pels mercats com a territoris en conflicte.

Tanmateix, la imatge més estereotipada i singular de la Mediterrània europea oriental la conformen les illes. La mar Egea i la mar de Creta estan farcides d'illes de valor paisatgístic i desenvolupament turístic notable. Aquest desenvolupament no és tan ampli com el de les illes de la Mediterrània occidental, però pot ser territorialment molt dens i intens. Novament la motivació principal de sol i platja estableix fluxos estacionals que sovint es complementen pels valors del turisme cultural que sobretot Grècia pot oferir. Algunes poblacions com Venècia, Split i especialment Atenes i Istanbul confirmen la vocació cultural de l'àrea, al mateix nivell que la resta de la Mediterrània. També en aquest cas el turisme de creuers té molta força, a causa de la presència elevada d'arxipèlags tant a l'Adriàtica com a l'Egea.

A més del litoral, aquesta regió inclou la vall del Po italiana amb ciutats de negocis com Milà i bona part de la península Balcànica, des dels Dinàrics fins a les muntanyes del Ròdope en els límits de Grècia, Bulgària i la Turquia europea. Tot i tenir un desenvolupament de turisme de neu inferior al de les serralades més occidentals les condicions climàtiques afavoreixen la persistència de camps de neu en temporades més àmplies que a altres serralades de la mateixa latitud.

Figura 22. Milions de visitants als països de la Mediterrània oriental l'any 2014

Font: OMT (2015).

El gràfic mostra clarament el buit que encara és manté amb relació a les zones de conflicte recent, mentre que la recuperació de Croàcia sembla molt clara.

5.4.4. L'Europa de la mar Negra

El desenvolupament que les costes de Bulgària i Romania van tenir les darreres dècades de dominació comunista i que van portar al desenvolupament de centres turístics no han pogut resistir l'entrada del lliure mercat, i s'han convertit en molts casos en espais residencials. Amb tot, el turisme litoral encara té una certa presència en aquests països que fan esforços per a adaptar les estructures a les demandes dels mercats. Les ciutats balneàries d'Ucraïna, Rússia i Geòrgia han mantingut un cert turisme domèstic, però la sensació d'obsolescència és també manifesta. A més Geòrgia manté una situació molt convulsa i fa difícil el desenvolupament de l'activitat turística. La regió es pot categoritzar com de desenvolupament turístic incipient per a la resta d'activitats, ja siguin els negocis, l'esquí, o el turisme cultural. En aquest sentit convé destacar que és un dels espais més desconeguts des del punt de vista de patrimoni cultural, però que ofereix, en canvi, un potencial important.

La regió inclou les muntanyes dels Balcans i la part romanesa dels Carpats, mentre que a Geòrgia les muntanyes dels Caucas romanen de moment en situació d'hivernació a l'espera que la regió aconsegueixi una certa estabilitat.

El delta del Danubi, el més important del continent, es posiciona de mica en mica pel turisme de natura, per bé que les condicions de contaminació no afavoreixen l'optimització del seu potencial.

Aquesta regió inclou també àrees importants pel turisme cultural com ara la Bucovina o Bessaràbia, a més de ciutats com Kíev, Bucarest o Sofia.

5.4.5. L'Europa de la mar Càspia

En el límit d'Europa, aquesta regió està estructurada al voltant del delta del Volga i inclou territoris de Rússia, el Kazakhstan i l'Azerbaidjan. És un territori amb un desenvolupament turístic relativament escàs, però amb un cert potencial pel turisme litoral i la pràctica esportiva.

Les ciutats de Bakú, Volgograd i Astrakhan són les principals referències culturals, per bé que els característiques de les ciutats russes són força diferents de les àzeris. D'altra banda, Astana es posiciona els últims temps com a ciutat d'avantguarda emergida de l'economia del petroli i el gas.

5.4.6. L'Europa alpina

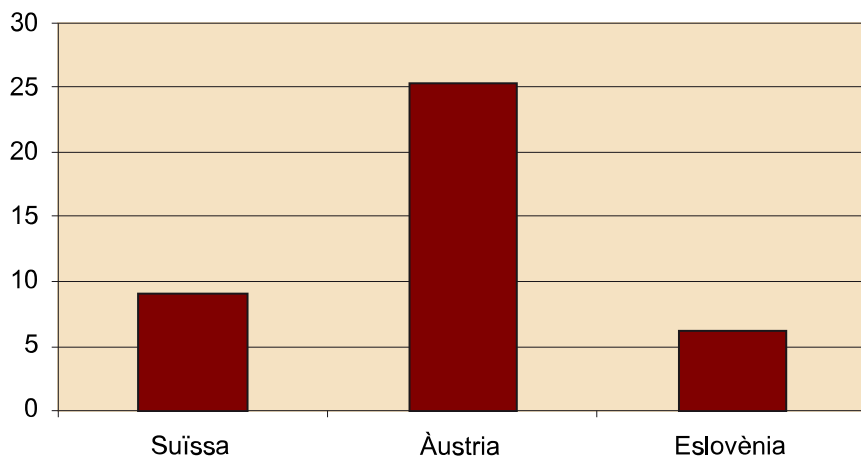
Es tracta de la principal regió de muntanya d'Europa, la més extensa i la més alta (si s'exclou el Caucas). El desenvolupament turístic de la regió és força antic, amb fluxos de turisme esportiu ja durant el segle XIX. Els usos turístics de les muntanyes alpines són estacionals, amb dos moments àlgids corresponents als solsticis.

L'enorme oferta de turisme de neu fa que la major part de zones de muntanya tinguin una especialització destacada en turisme, després d'haver perdut la major part de l'activitat agrícola i ramadera. L'ocupació de l'espai turístic remunta en alçada fins més enllà dels 3.000 metres mantenint a aquestes altures oferta de turisme de neu durant tot l'any. La literatura científica sobre les estacions d'esquí és àmplia i mostra el contrast existent entre les petites estacions de vall i els enormes dominis formats per diverses macroestacions i amb capacitat per a moure milers d'esquiadors cada hora.

La regió alpina ofereix també un notable turisme esportiu en temporada d'estiu, de manera que permet optimitzar les estructures d'acollida turística i desenvolupar formes de turisme rural que en algunes regions com ara el Tirol austríac es converteixen en un dels símbols d'identitat. El més singular de les muntanyes alpines és l'espectacular desenvolupament de les infraestructures mecàniques d'aproximació a les cotes més elevades. Trens cremallera, funiculars i telefèrics permeten que la major part de turistes puguin gaudir de la natura d'alta muntanya sense l'esforç físic que comporta accedir-hi a peu.

Dels sis països amb territoris alpins, n'hi ha tres que es poden denominar com a plenament alpins, són Suïssa, Àustria i Eslovènia, i és en els dos primers on els usos turístics són molt més destacats i consolidats. De fet, aquests dos països són dels que ofereixen major densitat de visitants, el que mostra clarament el desenvolupament de l'activitat turística als Alps.

Figura 23. Milions de visitants internacionals en milers durant l'any 2014

Font: OMT (2015).

Els Alps, com a principal serralada del continent, són també espais de naixement de rius importants o límit de destacades valls fluvials. El Roine a França, el Rin a Suïssa, el Danubi a Àustria, són rius que bé en el seu naixement o bé en el seu recorregut tenen una clara relació amb els Alps i fan que els territoris alpins responguin a valors més enllà de l'estricta muntanya.

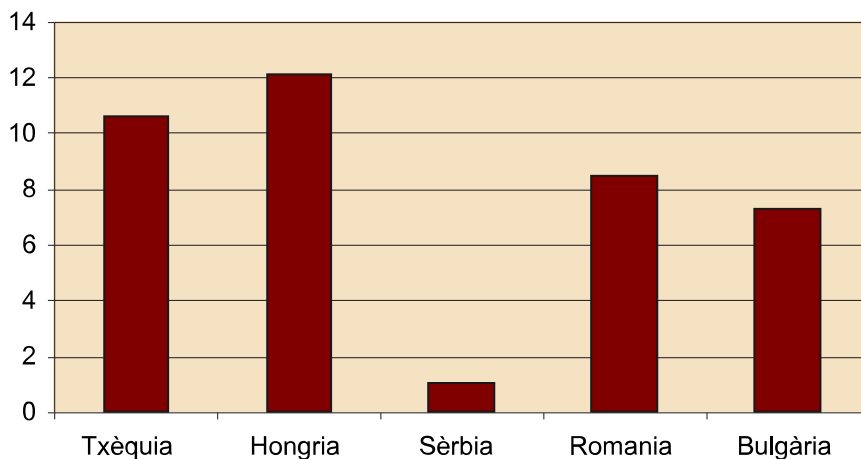
5.4.7. L'Europa danubiana

És una regió formada per l'eix del riu que inclou espais amb caràcter propi que entre l'arc mediterrani i el bàltic s'orienten cap al W. Són uns territoris estructurats per un seguit de planes i congostos que des de la Selva Negra alemanya arriben fins al delta del riu a la mar Negra. Entre les regions més reconegudes destaquen Baviera, la regió de Viena, Bohèmia (no és hidrogràficament danubiana, però sí històricament), Moràvia, la plana hongaresa, Eslovàquia, Sèrbia i part de Croàcia, i finalment la plana moèsica de les terres baixes de Bulgària i Romania.

La regió destaca pel turisme cultural, sobretot pels referents al producte de les ciutats imperials dels Habsburg (Viena, Budapest, Bratislava, Praga, Salzburg), per Munic i la cultura de Baviera. També són rellevants els creuers fluvials des de Baviera fins a Hongria. La regió danubiana inclou el territori romanès de Transilvània de notable valor cultural i mític pel turisme.

Les muntanyes del Carpats limiten pel nord bona part d'aquesta regió amb espais naturals i de turisme de neu destacats tant a Eslovàquia com a Romania.

Figura 24. Nombre de visitants internacionals en milers durant l'any 2014

Font: OMT (2015).

Són països amb un nombre creixent de visitants on el turisme destaca a Txèquia i sobretot a Hongria.

5.4.8. La plana russa

És el territori més extens del continent, per bé que turísticament ofereix poc atractiu, com ho demostren els moderats fluxos de visitants internacionals. Per raons de convenció, aquesta regió que des del límit de les planes bàltiques arriba fins als Urals, incorpora el territori de la Rússia asiàtica, els territoris siberians.

Des del punt de vista turístic, cal diferenciar entre la part a l'oest dels Urals on els actius dominants són sobretot de caràcter urbà i cultural i els actius a l'est dels Urals, on el domini dels espais naturals és evident. No hi ha, però, gaires destinacions concretes per a destacar, i és el llac Baikal i el seu entorn el més destacable quant a estructures turístiques. El territori de Sibèria és, probablement, una de les darreres fronteres del turisme, més per la dificultat d'accessibilitat que per les condicions mateixes del territori. Cal pensar en aquest territori que arriba fins als confins de l'estret de Bering com la principal reserva de natura de l'hemisferi nord. Quan les condicions de Rússia estiguin plenament normalitzades aquest serà un dels espais de major creixement potencial.

5.4.9. L'Europa atlàntica

S'ha deixat per al final un dels espais més complexos i poc vertebrats del continent. La façana atlàntica inclou les destinacions nòrdiques d'Islàndia i Noruega, ambdues orientades a posar en valor tot el seu notable patrimoni natural. També inclou el territori més occidental de Dinamarca i Alemanya, amb usos menys recreatius que les respectives façanes bàltiques, però que presenten alguns enclavaments de vacances reconeguts i també les ciutats hanseàtiques.

La regió inclou les illes Britàniques amb tot el valor cultural que ofereixen l'actiu natura a Escòcia i Irlanda. Les terres baixes i intermèdies del Rin des de la conca d'Alsàcia fins al delta també hi queden incloses. Els territoris del Rin sense tenir el potencial dels del Danubi presenten usos força intenses, a causa de la seva accessibilitat als principals mercats europeus. Les ciutats monumentals i els creuers són els productes estrella d'aquesta àrea, a més de les moltes singularitats dels paisatges holandesos i de les ciutats flamenques.

Al sud del canal de la Mànega, la costa francesa, espanyola i portuguesa ofereixen una gran diversitat d'actius culturals i de turisme recreatiu de litoral arribant ja en terres portugueses a oferir actius plenament mediterranis encara que en costes atlàntiques. No en va es pot afirmar que l'Algarve és la destinació mediterrània de Portugal.